

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Kimliğimi Kaybettim, Hükümsüzdür!

**KİMLİĞİMİ
KAYBETTİM,
HÜKÜMSÜZDÜR!**

Gündüz Vassaf
Uçmaktelere Yazıları 2

Gündüz Vassaf

GÜNDÜZ VASSAF
Kimliğimi Kaybettim, Hükümsüzdür!

GÜNDÜZ VASSAF'ın kitapları: Cennetin Dibi, Cehenneme Övgü, Daha Sestimizi Duymadık/Avrupa'da Türk İşçi Çocukları, Zekâ ve Zekâ Testleri Nedir? Ne Değildir?, Annem Belkis, 40 Yıl Önce 40 yıl Sonra: Amerika - Rusya, Tarihi Yargılıyorum, Türkiye Sen Kimsin?, Leventname.

İletişim Yayınları 1544 • Çağdaş Türkçe Edebiyat 217

ISBN-13: 978-975-05-0835-6

© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2010, İstanbul

EDİTÖR Kıvanç Koçak

KAPAK Hakkı Mısırlıoğlu

KAPAK FOTOĞRAFI Alaattin Savaş

KİTAP İSMİ FIKRI Betül Tanbay

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Oben Üçke

BASKI ve CİLT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212. 613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212. 516 22 60-61-62 • Faks: 212. 516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranney.org>

GÜNDÜZ VASSAF

Kimliğimi Kaybettim, Hükümsüzdür!

Uçmakdere Yazıları 2

***Dünya vatandaşlığının kapısını aralayan
Immanuel Kant'a ve bu yolda yürümüş
Hrant Dink'e...***

Gündüz Vasa’ın *Radikal* gazetesindeki “Uçmakdere” köşesinden derlenen bu yazıları, yazar gözden geçirmiş, bazılarını değiştirmiştir – e.n.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ YERİNE:	
KİMLİĞİMİ KAYBETTİM, HÜKÜMSÜZDÜR!.....	11

I. BAYRAĞIM YOK

Uluslar Vardır...	17
Ulus-Devlet Demokrasiye Dar Geliyor.....	19
Bayrak Çöp Olabilir mi?.....	22
Bayraklı Devletlerden Devletsiz Bayraklara.....	24
Sosyal Bilimlerde Ulusal Bağımlılık.....	26
Çarpı ve Nokta.....	28
Devletle Ölmek, Devletle Öldürmek.....	30
“Soluklanmanızı İstedim, Sayın Başkanım”.....	32
Devleti Devletsizleştirmek.....	34
Tuvalu: Bir Ulus-Devletin Batışı.....	36
21. Yüzyılda Güler Yüzlü Totalitarizm.....	38
Ulus-Devletler Bayrak Yarışında: Olimpiyatlara Karşıyım.....	40
Kapitalizmin İkizleri.....	43
İtalyan Sevgilim Olmuştu.....	45
Ütopyasız Çiçekler.....	47
Kızılderililer Neden Demokrat Olamadı?.....	50
“Kokuşmuş Bir Şeyler Var Danimarka’da”.....	52

Afrika'dan Bana Ne!	54
Avustralya Milliyetçileri	56
1-2-3'ler, Yaşasın Türkler	58
Türk Dostu - Türk Düşmanı	59
Türk mü? Müslüman mı?	62
Türkler Kimi Sever?	64
“Çirkin Türkler”	66
Avrupa'yı Dinliyorum, Gözlerim Kapalı	69
Mogulca'nın Gücü	71
Barıştan Kim Korkar?	74
Amerika Amerikalılara Bırakılmayacak Kadar Önemli	76
Tarih ve Sorumluluk	79

II. NE CENNET NE CEHENNEM

İnanmamaya Övgü	83
Dinin Devleti, Devletin Dini	85
Neden Türkiye?	88
Putperestlere Çağrı	90
Sümüklüböcekler Cennete Gider mi?	92
Dünyanın En Tehlikeli İnsanı	94
Cogito Ergo Sum	96
Şeytan Nereye Gitti?	98
Musevi Türkler, Hristiyan Çinliler	100
Popsosyolojide Mahalle Baskısı	102
Türkiye Laik Bir Ülke mi? Ne Zaman Laik Oldu?	104
Shakespeare'in Kemikleri	107
Apoletli Tarikatçılar	110
Vatikan'da İnsanlığa Karşı Suçlar	113
Din Beni Nasıl Rahatsız Eder?	116
Tektanrı Totalitarizmi	118
İsteyene Haham, İsteyene İmam	120
Kızıl Sincap Kırımı	112
Kola Bir! Dinler Bin Bir!	114
İstanbul'da Cenazeye Gittim	127
ABD'de Din ve Devlet	129

Uçtu Uçtu Patrik Uçtu.....	131
Sınıf Bilincinden İnanç Kulluguna.....	133
Dünyanın En Eski Kitabı.....	135
Papa'ya Açık Mektup.....	138
Dinin Dokunulmazlığından Dinlerin Geleceğine.....	140
Tanrı Çocukları Dinlerden Korusun.....	142

III.

CİNSELLİĞİN TUZAKLARI

Hazreti Adem'in İlk Karısı.....	147
Bir Dişiye Beş Erkek.....	149
Eflatun'un Üç Cinsiyeti.....	151
Çok Kocalı Kadınlar.....	153
Âşık Olma Çeşitlemeleri.....	155
Sexting.....	157
Kama Sutra'dan Kim Korkar?.....	159
Türkiye'de Devlet ve Seks.....	162
Erkek Dedğin Hediye Alır.....	164
Eşcinsel Evlilikler.....	166
Halifenin Elçisi Yüzünü Kapayınca.....	168
Taşakların Üstüne Yemin Ederim.....	170
Erkekler Kadınlardan Nasıl Farklı?.....	172
Fındık Kıran da Bir, Fındığı Kırlan da.....	174
Kadın Soykırımına Sessiz Kalıyoruz.....	176
Erkeğin Sonu?.....	178
Aptal Sarışından Salak Erkeğe.....	180
Karı-Koca Niçin Kavga Eder?.....	182
Mutlu Evliliğin Sırrı.....	184
Şişme Bebek Cinayeti.....	187
Yeni İnsan Tasarımları.....	189
Üçüncü Bir Cinsiyet Olsaydı.....	191
Pür Dikkat Dinlenen Vücutlar.....	193
Gene de Aşk! Aşk! Her Şeye Rağmen Aşk!.....	195
SONSÖZ YERİNE.....	199

ÖNSÖZ YERİNE: KİMLİĞİMİ KAYBETTİM, HÜKÜMSÜZDÜR!

Sıkı sıkı sarılırız kimliklerimize. Kimliğimizdir, bize kan davalarından savaşımlara kadar davetiye çıkartan. Kimliğimizdir, bizi ırkçıların, dalkavukların, oportünistlerin hedefi yapan. Kimliğimizdir, “Sen benim kim olduğumu biliyor musun?” dedirten.

Adam havaalanında kuyruğun önüne geçip görevliye bileti ni uzatır. “Sıraya girin beyefendi,” diye ikazda bulunur yer hostesi. “Kim olduğumu biliyor musun?” diye kükrer kelli felli adam. “Bir dakika beyefendi,” der yer hostesi. Mikrofonu alır. Havaalanına şu anonsu yapar: “Burada kim olduğunu bilmeyen biri var. Tanıyan varsa lütfen gelip sahip çıksın.”

Kimlik denilen her neyse öyle müphem bir şey olmalı ki, 20. yüzyılda psikologlar zeka testlerinin yanısıra gelir kaynaklarının peynir ekmeği olan “kimlik/kişilik” testlerini keşfettiler. Onlara göre hayat boyu koşarız, “Ben kimim?” sorusunun peşinde. Öğrencilik, evlilik, yaşlılık ve benzer dönemlerimizde kendimizi farklı tanımlamamız, tanımlara göre davranmamız yetmezmiş gibi, bizi en yakından tanıyan anne-babamız, eşimiz, dostlarımızın bile, bizi nasıl algıladıklarıyla kendimize göre nasıl olduğumuz arasında dağlar kadar fark vardır. “Sen beni tanı mıyorsun” diye ömür boyu isyan ederiz yakınlarımıza.

Bu işte bir terslik var. Kimliğimizi bulmak yerine ondan kur-

tulmalı mı? Tek neden bile yeterli. Giderek totaliterleşen devletlere, hakkımızda depoladıkları bilgilerle hayatımızın her girdi çıktısından bize bir şeyler satmaya çalışan şirketlere karşı, kimliğimizi mümkün olduğu kadar değiştirerek, gizleyerek, yalan söyleyerek korumamız şart.

Özgürlük, aitliklerimizden kimliksizleşmemizde.

Doldurduğumuz formlardan, aşklarımızdan, yolculukta karşılaştığımız yabancılara kadar kim olduğumuzu ifşa etmekle meşgulüz. Oysa ilişkilerimiz, yaptığımız işler, kim olduğumuzdan önemli olmalı. Geçenlerde tanıştığım biri her gün küçük bir özgürleşme oyunu oynadığını söyledi. Bilenler bilir, çeşitlilik kisvesi altında hayatımızı standartlaştıran Starbucks Kahveleri'nde, siparişinizi verdikten sonra beklemeniz gerektiğinden isim veriliyor. Yeni dostum her gittiğinde başka bir isimle kahvesini ısmarlamaya başlamış. Kimi zaman tanınmış bir politikacı ya da tarihe geçmiş ünlülerin adlarıyla kendisini çağırıyor, kimi zaman ölen dostlarının, kimi zaman "halk düşmanlar"ıyla "vatan hainleri"nin, kimi zaman "karşı" cinsten birisinin.

Andy Warhol'un, "Bir gün herkes 15 dakikalığına meşhur olacak" kehanetinden esinleşmişcesine, o da hiç olmazsa günde bir kez kimliğinden özgürleşmenin peşinde. Hak vermedim değil. Yoksa arada sırada rüyalarımda kendimi öyle yapar görüyorum da uydurdum mu böyle birisi olduğunu?

Siz de benzer duygular yaşamışsınızdır. Kendimi belki de en özgür hissettiğim anlar, karşılıklı kim olduğumuzu bilmediklerimle yaptığım tesadüfi sohbetlerde olur. Bir ifşa ettik mi kimliğimizi, tılsım bozulur. Kadın-erkek fark etmez, çok kişinin düşünde yok mudur, tanımadığı, bir daha görmeyeceğini bildiği birisiyle sevişmek?

Kimliğin prangaya vurulma hissi olduğunun en iyi örneği iktidar sahipleriyle meşhurlar. Doyumsuzluklarıyla yüzleştikleri noktadan sonra ellerinden geleni yapmazlar mı kimliklerini gizleyip aramıza karışmak için? Padişahların, kralların halkın derdini anlayabilmek için tebdil-i kıyafette dolaşmaları düpedüz devletler tarihi propagandası. Dertleri, kimliklerinden kurtulup özgürleşmek.

Günlük ilişkilerimizde “Kimsin?”, “Kimlerdensin?” diye ne kadar az sorarsak, toplumca o denli kurtuluruz düzenin kalıplarından.

Bari yaşarken yapalım. Yoksa malum, Türkiye’de öldünüz mü kimliğimizi kanunen devlet teslim alıyor.

2010

I.
BAYRAĞIM YOK

ULUSLAR VARDIR...

Uluslar da bireyler gibi utanır.

Uluslar vardır, zorbalarını yargılar utancını içinden söküp atmak için.

Uluslar vardır, tarihlerinin karanlık sayfalarını herkesin gözleri önünde teker teker açmaya başlar ibret olsun diye.

Uluslar vardır, görmezlikten gelir, inkâr eder, unutmak ister kendilerinden bile bile gizlediklerini.

Tarihiyle övünebilen ulus ancak tarihiyle hesaplaşabilendir. Gününü geçmişten özgürleştirerek yaşar. Korkmadan sorgular.

Uluslar vardır, korka korka yaşar kendi topraklarında. Ne soru sorabilir ne de sorulmasını ister. Korkusundan hesap sormadıklarını baş tacı eder. Kendisini de onların kulu.

Uluslar vardır, alışır utandıklarına.

Her sabah aynada gördüğümüz yüzümüz gibi günlük hayatımızın parçası olur bir zamanlar kendimize yakıştıramadıklarımız. Ve alıştıklarımızı bize yakıştırmayanlar da, düşmanlarımız.

Düşmanları çoktur kendisine yakıştıramadıklarını düşmandan bilenlerin. Düşmanları çoktur düşmansız tutunamayan, iktidarları için iç düşman, dış düşman, düşman üstüne düşman hortlatanların. Düşman yaratmak yalan ve korkuyla kuklalaş-

tınılıp perdenin arkasına bakmaya cesaret edemeyenlerin çaresizliğinin ifadesidir.

Güçlerini korkutmaktan alanlar zamanla korkuttuklarının vazgeçilmez koruyucuları olur.

Korumak isteyenler yasaklara sığınır.

Neyi yapamayacağını bilmek ister.

Bilmek ister düşüncenin hangi renginin yasak olduğunu.

Uluslar vardır, çocuklarının oyunlarında bile özgürlüğü unutmuş.

Uluslar vardır, özgürlüğü pazar yerinin istatistiklerinde arayan.

Uluslar vardır, yasayla yasağı birbirinden bir türlü ayırt edemeyen.

Uluslar vardır, kendini tanımaktan kaçan.

Uluslar vardır, kendilerinin olmadığı bir dünya düşünemeyen.

2000

“Ulus-devlet, ufak sorunlara çözüm arayabilmek için fazla büyük, büyük sorunlarla baş edebilmek için fazla küçük” der, sosyolog Daniel Bell.

Bir yandan köşebaşımızda olup bitenlere başkentlerdeki isimsiz bürokratlar karar verirken, ülkelerin ekonomilerine yön veren çokuluslu şirketler var. Sivil toplum kuruluşlarıyla hükümet dışı örgütlerse bu mevcut duruma yeni ve daha adil bir işlerlik kazandırma çabasındalar.

Ama belki elzem olan bu düzeni denetlemek değil, değiştirmek.

Dünyada ulus-devletlerden çok daha fazla sayıda ulus var. Bu ulusların önemli bir kısmı hallerinden memnun değil. Kimi var olamıyor, yok edilmek isteniyor. Bu nedenle önüne geçilemeyen savaşlar, katliamlar günlük yaşantımızın parçası. Savaşı bir dünya iddiasıyla Birleşmiş Milletler 1945’te kurulduğunda, devleti olmayan kimi uluslar yok sayılırken örgüte, imparatorlukların parçalanmasından yaratılan çoğu yapay ülkeler dahil edildi. Günümüzde görülen “ikinci kuşak” bağımsızlık savaşları emperyalizmden kurtulmuş ülkelere karşı veriliyor.

Neden aynı. Ortak bir kültürü, dini, dili olan belki binler-

ce yıl aynı topraklarda yaşamış insanların çoğunlukta oldukları yerlerde özerk ya da bağımsız olma arzuları.

Ulusal bağımsızlık adına ileride neler olabileceğine ilişkin akıl almaz bir senaryoyla karşı karşıyayız.

- 1990'da devlet sayısı 170. Ulus sayısı 15.000. Savaş sayısı 120.

- Yaşadıkları topraklardan sürülenlerin sayısı 150 milyon
- Nijerya'daki ulus sayısı 450
- Brezilya'daki ulus sayısı 180
- Kolomb'tan önce (1492) Kuzey Amerika'da konuşulan dil sayısı 1.000

- Bugün ABD'de konuşulan dil sayısı 200 (Kaynak: Maybury-Lewis D., *Millenium*, 1992)

Bir yanda evrensel sorunlarımıza sırtını dönmüş, kemikleşmiş şoven ulus-devletler, bir yanda tarihî zamanlama şaşkınlı "kahramanlar" önderliğinde devlet olmaya "özendirilen" uluslar. Dünyanın siyaseten iflas ettiğinin farkında olanlar ise genellikle mevcut sistemi duyarlı kılmanın yollarını aramakla yetiniyor.

Ulus-devletlerin giydirdiği üniformaların altında ezilen, sesi ni çıkaramayan nice kimlikler, 21. yüzyılda "biz de varız" demekten, azınlık hakları istemekten öte, yaşadıkları yerlerde herkes kadar ev sahibi konumunda olmayı hak ediyor.

ABD'nin İngiltere İmparatorluğu'na karşı verdiği ilk ulusal bağımsızlık savaşının gerekçesi Amerikalıların vergi ödedikleri halde seçme ve seçilme hakları olmamasıydı. Bugün Asya, Avrupa, Amerika, Avustralya ve Afrika'da yüz milyonlarca göçmen bu konumda. Yunan demokrasilerindeki köleler gibi çalıştırılmalarına rağmen, yaşadıkları, çalıştıkları, vergi ödedikleri ülkelerde temsil hakları yok. Azınlık hakları göz boyamadan ibaret.

Sorun eşitlik. Sorun demokrasi.

İster Dubai'ye gidin ister Londra'ya. Paris'e ya da Moskova'ya. Göçlerle dünya nüfusunun demografisi değişti.

Ulus-devlet demokrasiye dar geliyor.

Düzenin kısır döngüsü içinde verilen uluslaşma savaşları-

la ulus-devlete karşı, azınlık hakları gibi nispeten çaresiz uğraşlar, tarihte başka kültürlerin çokuluslu başarılarını göz ardı ediyor. Örneğin, Kuzey Amerika'daki çok dilli çok kültür-lü konfederasyonlarda beş ayrı ulus 500 yıla yakın barış içinde yaşamış Avrupa uygarlığının soykırımına uğratılana kadar.

Mevcut kültürleri yaşatabilmemiz sadece insan hakları açısından değil, ulus-devlet üzerine kurulu tek tip dünya düzeni-ne alternatifler üretebilmemiz açısından da önemli.

2000

BAYRAK ÇÖP OLABİLİR Mİ?

Çöp nedir?

Ameliyatlara alınan organlarımız, kesilen, kollarımız, bacaklarımız çöp.

İlkokul karnelerimiz, cetvellerimiz, pergellerimiz, kitaplarımız çöp.

Elbiseler, mektuplar, prezervatifler, uçak, tren biletleri çöp.

Muskalar, işe yaramayan gözlükler, kartvizitler, adres defterleri çöp.

Gömüldüğümde ben, yakıldığında sen, öldüğümüzde hepimiz çöp.

Bayrağın çöp olabileceği aklımdan geçmemiştir.

Etrafında toplanıp marşlar söylediğimiz, tabutlarımızı sardığımız, peşinden ölmeye, öldürmeye gittiğimiz bayrak çöp olabilir mi?

Kim cesaret edebilir sandalında kullandığı, bayramlarda balkonuna astığı, yazıhanesinde masasında duran minyatür bayrak direğindeki bayrağı çöpe atmaya?

Devlet onlarca binasında, topraklarının sınırlarında, deniz kuvvetlerinin gemilerinde dalgalandırdığı bayraklar eskiyince ne yapar?

Eskiyen, rüzgârdan yırtılan, güneşte rengi solan bayraklara ne oluyor?

Hepsi çöpe.

Herkes kendi bayrağını çöpe atıyor.

Utanarak. Korkarak. Çekinerek.

Çinli Çin, Paraguaylı Paraguay, Amerikalı Amerikan, Kosta Rikalı Kosta Rika, Makedonyalı Makedon bayrağını çöpe atıyor.

Kimse görmeden. Gizlice.

Gazete kağıdına sarıp konu komşuya çaktırmadan çöp kutusuna.

Sobaya. Denizin dibine. Başka yerlere.

Devletler kim bilir nasıl imha ediyorlardır bayraklarını.

Kim kime emir veriyordur, kim kimi görevlendiriyordur “bu bayrak yakılacak, atılacak” diye?

Görmeye alışmış, meydan mitinglerinde, protesto yürüyüşlerinde düşman bayrağının yakılmasına. Gazeteciler, fotoğrafçılar, televizyon kameralarınca görüntülenmesine.

Oysa asıl biziz kendi bayrağımızı yakan.

Devletler vatandaşlarından, vatandaşlar devletlerinden gizleyerek.

Eskidi diye çöpe atılırken, imha edilirken tek bir bayrağın fotoğrafını gören var mı?

Oysa gündelik bir olay.

Kutsallaştırmalar bizi yalancı, çifte standartlı, ikiyüzlü olmaya zorluyor.

Dünyada en az imha edilen Birleşmiş Milletler bayrağı olmalı.

Az kullanıldığından.

2009

BAYRAKLI DEVLETLERDEN DEVLETSİZ BAYRAKLARA

Bayrak fabrikatörlüğünün ne kadar kârlı bir iş olduğu hiç aklınızdan geçti mi?

Sopa üstünde bir bez parçası galeyana getiriyor hepimizi. İlk bayraklar Mısır ve Çin'den. Haçlı Seferleri'nde Araplara özenen şövalyelerle Avrupa'ya geçtiği sanılıyor. Bir bayrak yarışıdır gidiyor. Dünya küçülüyor denmesine rağmen New York'ta Birleşmiş Milletler'in gönderlerinde, İstanbul'da turistik kebabçıların vitrinlerinde, genelkurmay başkanlarının savaş oyunlarındaki bayrak sayısı hızla artıyor.

Bayrağa tavrımız ülkeden ülkeye değişiyor. İngiltere ile Türkiye arasındaki farka bakın. İş milliyetçiliğe gelince iki ülkenin birbirinden eksik tarafı yok. Ama ilkinde bayrak kahve fincanından dona kadar akıl almayacak yerlerde kullanılırken, Türkiye'de Bayrak Kanunu var. Heybeliada'da sıcak bir öğle vakti bayrak direğinin altında uyuyakaldı diye, tarihi 3-1'lik Macaristan futbol "zaferini" sağlayan Milli Takım'ın "tek seçicisi" Eşfak Aykaç'ın büyük oğlu Çakıl, bana nasıl hapsedildiğini anlatmıştı.

Artık bayrak bilimi bile var. Veksillologlar bayrak tarihi ve sosyolojisi ile uğraşıyor. Annemizin yüzü kadar aşına olduğumuz bayraklarımızın geçmişini anlatıyorlar bize.

Türkiye'nin bazı komşuları "ilhamlarını" Osmanlı İmpara-

torluğundan almış bayraklarını tasarlarlarken, Arnavutluk bayrağındaki çift başlı kartal, Türklere karşı bağımsızlık için savaşan liderleri İskender Bey'in Bizans'tan esinlendiği arması. Yunan bayrağındaki dokuz mavi şerit, halkı Osmanlı'ya karşı birleşmeye çağıran "Eleutheria i thanator" (ya özgürlük ya ölüm) sözlerinin dokuz hecesine tekabül ediyor. Oysa düşman bildikleri Türk bayrağının ay-yıldızı ilk Bizans sikkelerinde yer almış.

Tek bir bayrak farklı anlamlar da taşıyabiliyor. ABD bayrağı Kızılderili soykırımından yola çıkanların sömürgeciliğe karşı kurtuluş savaşlarının simgesi. Dünyanın dört köşesine yayılmaları yetmiyormuş gibi, astronotları da bayraklarını Ay'a dikti. Kanadalı gezginler ise sırt çantalarına isfendan ağacı (akça-ağaç) yapraklı bayraklarını ilâştirir. Milliyetçiliklerinden değil, kimse kendilerini ABD'li zannetmesin diye.

Devletsiz bayraklarımız da var. Beyaz bayrak, barış ya da teslim olmayı simgeler. Siyahı korsanlar kullanmış tarih boyunca. Şimdi anarşistlerin bayrağı (Düşünün anarşistler bile bayraksız yapamıyor!). İsyan ya da devrimin rengi kırmızı. En ürkütücüsü sarı bayrak: "Buralara gelmeyin bulaşıcı hastalık var" demek için kullanılıyor.

Beethoven'ın 9. Senfonisi eşliğinde dalgalandırılan Avrupa Birliği bayrağının arkasında gene Türkiye var: Avrupa Konseyi Bayrak Komisyonu, Türkiye'nin itirazı üzerine Hz. İsa'nın çarmıha gerilişini simgeleyen haçlı bir bayraktan vazgeçip şimdi kullandıkları çok yıldızlı bayrağı benimsemiş. Türkler gömülürken bile tabutlarının hangi bayrağa sarılacaklarından emin değil. Kimi yeşil bayrakla Müslüman, kimi kırmızı bayrakla Türk olarak taşınıyor kabristana. İşî sağlama bağlamak isteyen aîtlîk müptelaları, yarısı yeşil yarısı kırmızıyla sarılı tabutlarıyla, her ikisiyle birden.

Yeşil mi ya da kırmızı mı diye tartışılâdursun, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yeni bayraklı beldeler kuruluyor. Ankara'da "Kebabistan", İstanbul'da "Tatilya" gibi. Ve her yerde çokuluslu şirketlerin bayrakları gönderlerde en yüksekte dalgalanıyor günümüzde.

1997

Arkadaşımla sohbet ediyoruz, “Türkler kendilerini ciddiye alıyor, işlerini ciddiye almıyor,” dedim. Başkasına ait olan bu sözleri ilk duyduğumda hemen benimsemiştim. Ne zaman söylesem, karşımdaki tasdik edercesine başını sallar. Bu sefer öyle olmadı.

Arkadaşım, düşünceli düşünceli bana baktı. “Nerden biliyorsun?” diye sordu ve sözlerini sürdürdü: “Türkler şöyledir, böyledir laflarından sıkıldım. Dünyada yaşayan başkalarından bu kadar farklı mı Türkler? Meksikalıların, Arnavutların böyle olmadığını nereden biliyoruz? Biri çeşitli ülkelerden insanları araştırmış da, başkalarına göre Türklerin kendilerini ciddi, işlerini ciddiye almadıklarını mı bulmuş?”

Utandım dediklerimden.

Biz adam olmayız dercesine kullanılan bu tür sözler Türklerle mahsus değil.

İnsanların gidişattan kötümser olduklarında ülkelerini kötülemesi sıradan, tekrarlandıkça edilgenliğe, mazoşizme dönüşen patolojik bir ruh hali.

Tersi de söz konusu. Kendimizi beğenebiliriz de. “Türkler misafirperverdir.” Nerden biliyoruz? Buna inanabiliriz. Yabancılar Türklerin misafirperverliğini öve öve bitirmemiş de olabi-

lir. Ancak genellikle her kültürde, özellikle ufak yerlerde, kırsal kesimde misafirlere, hele yabancıysalar, hoşgörüyü davranılmaz mı?

Dünyada başka kimse yokmuş gibi, “biz söyleyiz, biz böyleyiz” dememiz, kendimizi dev aynasında görmemizin, ufkumuzu kümesimizin sınırlarıyla daraltmamızın ifadesi.

Ulusal aidiyetliğimizde genellemeler kaçınılmaz.

Ulus-devlet bilincimiz sade gündelik yaşantımızda değil, toplumlarımızı anlayabilmek için geliştirdiğimiz sosyal bilimlerde de bizi ufuksuzluğa mahkûm kılıyor.

Ulusal sınırlarının ufuksuzluğunda hapsolan sosyal bilimciler, kaçınılmaz olarak ulusları birbirlerine cepheleştiren milliyetçiliği pekiştiriyor, hatta kışkırtıyorlar.

Doktora tezlerine, akademisyenlerin araştırmalarına, kitaplarına bakın. Büyük çoğunluğun konusu yazarının mensup olduğu ulus-devletle ilgilidir.

Oysa, örneğin ırkçılıkla ilgili bir araştırma yapılacaksa karşılaştırmalı olmalı. Bir değil, birkaç ülkede ya da kültürde ırkçılık birlikte ele almalı. Sade Türkiye’de değil, Yunanistan’da, İran’da, Ermenistan’da ırkçılık araştırmalı. Aksi taktirde, karşılaştırma olanağı olmadığından bu tür ülke odaklı çalışmalar hem ilgili ulus-devlet vatandaşları tarafından kaçınılmaz olarak husumetle karşılanıyor hem de o ülkeye zaten önyargılı bakan başkaları tarafından propaganda silahı olarak kullanılıyor.

Konu çocuk yetiştirme yöntemleri, intihar, edebiyatta aşk da olabilir. Sınırlarımızı aşamadıkça, uluslarımızı konu alan araştırmalarla dünyanın aynasında en çok kendi yüzümüzü, kendi bayrağımızı görmeyi sürdüreceğiz.

Sermaye küreselleşirken sosyal bilimler ulus-devletlerin yerel kalıplarında patinaj yapıyor. Asırlardan arta kalan husumetleri körüklüyor. Evrenselleşen insanı tanıyıp tanıtacağına ulusal önyargıları, şovenizmi pekiştiriyor.

Dünya vatandaşlığının yolunu kesiyor.

2008

Kafalarımızdaki üniformalardan biri de, tanımadıklarımız hakkındaki düşüncelerimiz. Bunun en ürkütücü boyutu tanımadıklarımız hakkındaki düşüncelerimizde topluca hemfikir olmamız. Onlar şöyledir, böyledir diye karşılıklı anlaşıp başımızı sallamamız.

İsrail uçaklarının Beyrut'u neredeyse her gün birkaç kez bombaladıkları günlerde, şehirdeki mülteci kamplarını ziyaret ediyordum. Bir çocuk yuvasında kendimizi ve başkalarını nasıl algıladığımız üzerine küçük bir araştırma yaptım.

6-7 yaşlarındaki Filistinli çocuklardan bana kendi resimlerini yapmalarını istedim. Kız, erkek hemen hepsinin çizdiği “çöp adam”dan resimlerdeki çocukların elinde birer Kalaşnikof vardı. O yıllarda Filistinli, işgal altındaki toprakları kurtulana kadar savaştan, bu uğurda şehit olan demekti. Ortak düşmana karşı kuşaklardır süren mücadele sonucu, birey kendini en çok savaşçı kimliğiyle ifade edebiliyordu.

Çocuklardan ikinci bir resim yapmalarını istedim. Bir İsraili çocuğun resmini!

Sonuç şaşırtıcıydı. Resimler gene birbirine benziyordu ama anlaşılması mümkün değildi. Kâğıtların tepesinde çarpı işaretleri, altlarında kâğıdın dibine kadar uzanan nokta nokta karalamalar.

Çarpılar İsrail uçakları, noktalar da her gün üstlerine gökten yağın bombalarını. Hayatlarında tek İsraili görmemiş çocuklar, düşmanlarını insan olarak tahayyül edemiyordu.

Soğuk Savaş yıllarında yetişkinlerle yapılan birçok araştırmada Ruslarla ABD'liler, birbirlerini aynı sıfatlarla –güvenilmez, saldırgan, hoşgörüsüz, çocuk sevmez, ilkel, önyargılı vs.– tanımlıyorlardı.

Düşmanlar birbirlerini tanırca günün birinde anlaşmaları daha kolay olabilir ümidiyle kimi örgütler çeşitli faaliyetler düzenliyor. Düşman bilinen ülkelerin ressamaları ortak sergi düzenliyor, çocuklar yaz tatillerinde aynı kamplarda bir araya getiriliyor, mesleki örgütler işbirliğinin yollarını arıyor.

Ancak öyle bir dünyada yaşanıyor ki, çeşitli vesilelerle bir nebze ulusal önyargılarından soyunan insanlar, bu sefer başka bayraklar altında cepheleşiyor. Hele Türkiye gibi “kaya kimlikli” ülkelerde.

Kendilerini İslâmcı ya da Kemalist bilen ailelerin, çocuklarının bir haftalık bir yaz kampında beraber olmalarına rıza göstereceklerini düşünemiyorum.

Devletin vatandaşlarından, YÖK'ün öğrencilerinden, siyasi parti liderlerinin milletvekillerinden, hatta derneklerin bile kendilerini üyelerinden korumaya çalıştığı; postanede pul almaktan tutun da, cenazenin kaldırılmasına kadar insanların birbirlerine çarpı ve nokta işaretleriyle baktığı, bölücülüğün asıl başkalarını dışlayıcı totaliter düşüncelerden kaynaklandığı bir ülkede yaşıyoruz hâlâ.

2000

DEVLETLE ÖLMEK, DEVLETLE ÖLDÜRMEK

Ölmek istiyorum.
İzin vermiyorlar.
Ölmek istemiyorum.
Öldürüyorlar.
Öldürmek istemiyorum.
“Öldüreceksin” diyorlar.

Ölmek istemiyorum, öldürüyorlar!

Dünyaya egemenlik tahtını bir gün paylaşamayacakları söylenen iki ülke, ABD ve Çin, vatandaşlarına karşı ölüm cezasını en çok uygulayan iki ülke. ABD’de kısmen kimi eyaletler elektrikli sandalyelerle, damarlara zikredilen zehirlerle adam öldürmeyi kaldırmaya başladı. Gerekçe, mahkûmları hapishanelerde ömür boyu yaşatmanın ölüm cezasını infaz etmekten ucuza mal olduğu.

Gün gelecek, vatandaşlarına karşı şiddet kullanma hakkı olan devletin öldürme yetkisi mazide kalacak.

Öldürmek istemiyorum, “öldüreceksin” diyorlar!

Devletlerimiz bizden vergi diye topladıkları paralarla silah yapıyor, silah satın alıyor, gençlerimizin eline silah verip kullanmasını öğretiyor. “Öldüreceksin” diyor, “düşmanın bu” diyor, “öleceksin” diyor, bizi cepheye yolluyor. “Gitmem” diyeni, “ölmek ve öldürmek istemiyorum” diyeni de hapishaneye.

Bugün birçok ülke savaşlarını paralı askerleriyle, yoksulluğa mahkûm ettikleriyle, asker olmaktan başka çaresi olmayanlarla yürütüyor. Gün gelecek “bayrak için savaşıyorsun” diye parayla köleleştirilenler de savaşmayacak.

Gün gelecek, devletlerin savaş davetine kimse gitmeyecek.

Ölmek istiyorum, izin vermiyorlar!

Hastayım. Yaşlıyım. Kendimden geçmiş, şuurumu kaybetmişim. İhtimal yok geri dönmeme. Beni, bana rağmen ilaçlarla, makinelerle zorla yaşıyorlar hastanelerde.

Beni iyi etmekten, sağlığıma kavuşturmaktan değil, hasta tutmaktan para kazanıyor ilaç firmaları, yoğun bakım makineleri imalatçıları ve dilim varmıyor ama doktorlar. Hapishanelerde ölüm cezası infaz edildiğinde raporlarını tutup “öldü” diye imza atan doktorlar. Onlar ki, infazlarda hazır bulunmasalar infazlar yasal olarak gerçekleşemeyecek. Onlar yaşamak isteyeninin öldürülmesinin işbirlikçileri. Onlar yaşamak istemeyen, yaşayacak hali kalamayanları, kendilerine rağmen zorla yaşıtanlar.

* * *

Devletlerimiz diyor ki, “biz onursuzları, düşmanları, katilleri öldürürüz.”

Devletlerimiz diyor ki, “onurdur vatanın adına ölmek ve öldürmek.”

Devletlerimiz müsaade etmiyor, ben bitip tükendikten, bir tek onurum kaldıktan sonra, onurumla ölmeme.

2009

“SOLUKLANMANIZI İSTEDİM, SAYIN BAŞKANIM”

Geçmişimizi ilkel ya da şaşırtıcı görmemiz, uygarlaştığımızın aldatıcı bir ölçüsü olabiliyor.

Hayvanlar bize her zaman çarpıcı gelmiştir. Kralların, sultanların dünyanın dört yanından toplattırdıkları birbirinden garip yaratıkların sayısı ve çeşidi, hükümdarların birbirlerine karşı güç ve kudretlerinin göstergesiydi. Türümüzün diğer canlılar üstünde egemenliğini kurması ve Darwin’in de bizi evrim merdiveninin en üst basamağına yerleştirmesi üstünlüğümüzün kanıtı sayıldı. Halbuki her türün kendi yaşam koşulları içinde var olabilmesi, kendine özgü uyum yeteneğinin ifadesi. Özellikle hayvanat bahçelerinde kafeslerin önünde sergilediğimiz alaycı ve küçümseyici davranışlar ya da üç Ortadoğu dininin kutsal kitaplarının hayvanlara ruhları yoktur diye cennetlerinde bile yer vermemesi kendimizi ne kadar üstün gördüğümüzün ifadeleri.

Geçen yüzyılın başlarından New York Hayvanat Bahçesi’nin müdürü, orangutan ve papağanla birlikte Benga adında cüce bir Afrikalıyı da kafese yerleştirmiş. Benga, bir hayvanat bahçesinde teşhir edilen ilk insan olmuş.

Kilise, Benga için ortalığı ayağa kaldırmış. Ama onu kafesinden kurtarmak için değil. Dertleri hayvanat bahçesine akın akın giden müminlerin bu Afrikalı cüce ile kıllı kuzenlerimiz

arasında kuracağı benzerlik nedeniyle Darwin'in kuramlarının bir kez daha kanıtlanmış olacağından korkmaları. Nihayet serbest bırakılan Benga son yıllarını bir tütün fabrikasında işçi olarak geçirmiş. İçine düştüğü depresyondan kurtulamayıp bir gün kafasına kurşun sıkana kadar.

Böylesine kurumsal bir vahşetin çok yakın geçmişimizde olmasına rağmen artık olmayacakmış gibi gelmesi, türümüzün uygarlaşmasının bir belirtisi sayılabilir. Oysa türümüzün en temel vasıflarını inkâr eden davranışlarına hiç beklenmedik yerlerde bile rastlanıyor.

Geçenlerde televizyonda bir ulusal kurtuluş hareketi liderinin, saatlerce süren konuşmasını dinliyordum. Onunla programı paylaşan profesör konuşun nazik öksürmesiyle lider durakladı. Sözü alan ve aydınlar üzerine kitabı da olan profesör, hayvanlara göre türümüzün en önemli ayrıcalığı sayılan konuşabilme vasfımızı yok sayarcasına şunları söyledi: “Aslında söyleyecek hiçbir şeyim yok sayın başkanım. Soluklanmanız için söz almak istedim.”

1998

DEVLETİ DEVLETSİZLEŞTİRMEK

Aitliklerimiz çoğalınca özgürlüklerimiz kısıtlanıyor. Aitliklerimizden arınınca özgürleşiyoruz.

Özgürlük, “Figaro’nun Düşünü”nde, Kontes, “Ama niye bu kadar çok içiliyor?” diye sorduğunda, “Bizi yabancı hayvanlardan ayıran şey budur Madam, susamadığımız zaman içmek, canımız istediği zaman sevişmek,” cevabındaki kendiliğindenlik. Özgürlük herhangi bir şeyi aitliğimizin gerektirdiği için değil, istediğimiz için yapabilmemizse, en demokrat toplumda bile aitlikler bir tür kalebentlik.

Hele başkalarından, onlara atfettiğimiz aitliklerine uygun davranmalarını bekliyorsak.

Türkse, Türk olacaktır. Erkekse, erkek. Müslümansa Müslüman. Bunlardan herhangi bir kimlikte tutarlılık yeteri kadar problemken, birkaç kimliğimiz yan yana gelince hayatı ne kadar zorlaştırdığımız gündelik yaşantımızdan da belli, tarihimizden de. Hepsini birden taşıdığımız farklı kimliklerimizin çakışmama ihtimali, milli piyangoyu herkesin aynı anda kazanması kadar imkânsız.

Aitliklerimizi birleştirip tutarlı gözükmek için çok iyi yalançı olmak gerekiyor ya da içselleştirdiğimiz toplumsal cambazlıklarımızı görmezlikten gelmek.

Aitliklerimize sarılıyoruz çünkü çıplaklığımızda kendimizi iktidarsız hissedeceğimizden korkuyoruz.

Birleştirici sandığımız aitlikler bölücülüğe neden oluyor.

Toplumu bölmenin, birbirine düşürmenin, zayıflatmanın en kolay yolu, ona aitlikler atfetmek, ona aitliklerine göre davranıp, dünyaya bakması gerektiğini belletmek. Din ya da bayrak için toplumun çimentosu diyenlere, sert şeylerin kırılğan olduğunu hatırlatmakta yarar var. Geçtiğimiz yüzyılda vatandaşlarını ideolojik aitliğe zorlayan Sovyetler Birliği ve aynı blokta yer alan devletlerin bir çırpıda, kurşun sıkılmadan, iç harpler çıkılmadan, nasıl çöktükleri ortada. Uzun vadede toplumu diri tutan, ona esneklik kazandıran, aitlikleri yücelterek dayatmanın tersine farklılıkları barındırarak yaşatmak, teşvik etmek.

Aitlik körleştiriyor, farklılık bireyleri, toplumu güçlendiriyor.

Devlet kimliksizdir. Devletten beklenen evrensel değerlere, insan haklarına herkes için sahip çıkmasıdır.

Devletle bireyin arasındaki sözleşmede, benim devletten istediğim, istediğim gibi olma hakkımın tanınması. Devletin vazifesi, bu koşulları yerine getirmesi, bunu sağlayacak olanakları yaratması, seferber etmesi.

Devlet değil beni var eden.

İstemeyerek de olsa, devleti var eden benim.

2005

“Kapitalizm” sevilen bir kelime değil.

Oysa yaşadığımız düzeni ayakta tutan kapitalistler. Girişimcilikleri, sermayeleri sayesinde hastalığımızı tedavi edecek yeni ilaçlar, tatilimizi en iyi şekilde geçirebilmemiz için birbirleriyle rekabet eden oteller, çocuklarımızı okutacak birbirinden iyi, hem de burs veren, özel okullarımız var. Dünyanın haberleşmesi, eğlenmesi, beslenmesi dev şirketlerin elinde. Yaptıkları işlerde başarılı olmalı ki, devletler geleneksel rollerini giderek onlara devrediyor: ABD’de, hapishaneleri yöneten, işgal ettikleri Irak’ta, Afganistan’da güvenliği üstlenen hep özel şirketler.

Kapitalizm dünyaca benimsenen bir sistem. Çin ve Rusya devlet kapitalizmine yakın. Kimi yerlerde vahşi kapitalizm egemen. Kimi yerlerde sosyal devlet anlayışıyla birlikte uygulanıyor.

Günümüzde Kapitalizmin rakibi yok.

Ne var ki, kapitalist sistem hayatımızın vazgeçilmez parçası gibi olmasına rağmen, kimse göğsünü gere gere, “Ben kapitalistim” diye kendini tanıtmıyor. Kimsenin çocuğu, “ben kapitalist olmak istiyorum,” demiyor. Kapitalizmin, sistem olarak sosyalizmi alt etmesine rağmen, bugün bile iftiharla “Ben sosyalistim” diyenler var. Sosyalizmin günümüzde de sevilen şairleri, şarkıları, var. Kapitalizmin hiç olmadı.

(*) Vassaf, G., *Tarihi Yargılıyorum*, İletişim Yayınları, 2007.

“Çok çalıştım zengin oldum” diyenler, “büyüyünce zengin olmak istiyorum” diyenler çok da, kendilerini var eden sistemin adını kullanarak, “Ben kapitalistim,” diyenler de pek yok. Ne heykelleri dikiliyor ne ulusal kahraman oluyorlar. Adları en çok, bağış yaptıkları zaman saygıyla anılıyor. Ancak o zaman isimleri müzelere, binalara veriliyor.

Ünlü kapitalistler de dahil, hepimize ters gelen bir şey olmalı kapitalizmde.

Güney Pasifik’de Tuvalu yakın zamana kadar dünyanın en yoksul üç ülkesinden biriyken, bu 11.000 kişilik ulus-devlet, internette kendisine verilen “.tv” adresini 40 milyon dolara bir California şirketine satınca, kapitalist modele göre ekonomisini geliştirecek kaynağı buluverdi.

Ancak Tuvalu yakın zamanda yok olmak üzere. Deniz seviyesinin üç metre üstündeki bu ada devletinin 15-20 yıl sonra suların altında kalması bekleniyor. Gene de kapitalizmin girişimci ruhunu hemen benimseyip uygulamaya koyan Tuvalulular harıl harıl otel, lokanta, gece kulübü, mezarlıklarının üstüne bar bile inşa ediyor. Adalarının yollarını asfaltlayıp genişletiyorlar.

Batan Tuvalu kapitalizmle “kalkınıyor!”

Tuvaluluların yeni yaşam tarzıyla birlikte ada halkında aşırı şişmanlık, şeker hastalığı ve yüksek tansiyon baş göstermiş. Adanın kimi cennet köşeleri oto mezarlığına dönüşmüş. Eskiden birbirleriyle sorgusuz sualsiz her şeylerini paylaşanlarda cemaat ruhu kalmamış. Herkes kendisinden sorumlu, her koyun kendi bacağından asılır anlayışı yerleşmiş.

Bu anlayışı başbakanları Koloa Talake’ye de reva görmüşler. Dünyada çevreyi en çok kirleten ABD ve kişi başına en çok kirleten Avustralya’yı, küresel ısınmayı hızlandırdıkları için ülkesinin batmasından sorumlu tutup, dava etmek isteyen başbakanlarını ilk seçimlerde alaşağı etmişler.

Tuvalulular, gözle görülür, hızla yaklaşan son gelmeyecekmiş gibi davranıp o ana kadar kapitalizmin nimetlerinden yararlanmaya kararlı.

2005

21. YÜZYILDA GÜLER YÜZLÜ TOTALİTARİZM

Merdivenlerden çıkarken bana dikilen gözlerinin farkına vardım. 20. yüzyıllı anti-faşist, demokrasi kahramanının tabloda ki sureti ürkütücüydü.

“Naçiz vücutları toprak olduktan” sonra kahramanlarımızın vekaletlerini gasp edenlerin, bize hissettirdikleri öksüz ruh hali yetmiyormuş gibi ressamlarla heykeltraşların, aşağılık komplekslerinden kaynaklanan çapsızlıklarıyla, onları ebediyete yerleştirme edepsizliklerinden kurtulamıyoruz. Gayretlerinin ibret verici örneklerinden biri, Londra’da, Dartmouth House adlı binanın merdivenlerinden üst kattaki düğüne çıkan bizlere, hadlerimizi bildirircesine bakıyordu.

Tablodaki Winston Churchill, yüzünde Mussolini’nin, gücünü koyun kesmekten alan kasap ifadesi; kafasında, Hitler’in ideal Alman tipi olarak benimsediği Grek kahramanlarının yaprak taçlarına gönderme yapan birkaç yeşil fırça darbesi, hilkat garibesi gibiydi. Resmin asıldığı, imparatorluğun heyheheli zamanında English Speakers Union’un (İngilizce Konuşanlar Birliği) merkezi olan bina günümüzde düğün salonu olarak kiralanıyor.

Eğer dünya bugün Churchill’i saldırgan buldog görünümlü fotoğrafından tanıyorsa, İkinci Dünya Savaşı boyunca İngilizler

direnme güçlerini bu fotoğraftan aldıysa, bunu Yusuf Karsh'ın ünlü fotoğrafını çekmeden önce ani bir hamleyle Churchill'in ağzından purosunu çekip atmasıyla, deklanşöre basıp öfkesini yakalamasına borçluyuz.

Geçen yüzyılda, savaş ve totaliter ideolojilerden beslenen toplumların acımasız, sert ifadeli, gülmek nedir bilmeyen liderleri günümüzde bize itici hatta gülünç geliyor. Bu tepkimizin arkasında totalitarizmin ille de asık yüzlü olduğu aldatmacası yok mu?

Seçimlerle, oylarımızla iktidara getirdiğimiz günümüzün savaş suçlusu liderlerinin gülen yüzlerine, şarlatanlığa kaçan popülist imajlarına ne denli programlandırıldığımızın, şartlandırıldığımızın bir ölçütü değil mi onları 20. yüzyılın canavarlarıyla bir tutmamamız?

Tarihimiz boyunca günümüzdeki kadar güler yüzlü savaş çıkartkanlarıyla karşılaştığımızı sanmıyorum. Yanyana geldikleri herhangi bir uluslararası toplantıda nasıl "sırttıklarını" gözünüzün önüne getirin.

Kurgulanmış, sözde sempatik tavırlarına alıştırıldığımız savaş suçlusu (BM andlaşmalarına göre savunma amaçlı bile olsa Güvenlik Konseyi'nin onayını almadan saldırmak savaş suçu) Anglo-Amerikan ikizleri Bush ve Blair'in St. Petersburg'daki bir dünya liderleri zirvesinde, farkında olmadıkları açık bırakılmış mikrofon önünde sergiledikleri fütursuzluk, çocuk bahçesinde kumdan kalelerle oynar rahatlığıyla dünyaya nereden nasıl haddini bildireceklerini konuşmaları, 20. yüzyılın totaliter liderlerinin kendilerinden geçmiş en vahşi görünümünden de ürkütücüdür.

2006

ULUS-DEVLETLER BAYRAK YARIŞINDA: OLİMPİYATLARA KARŞIYIM

On dört yaşında ABD'nin New Hampshire eyaletinde 800 metre koşusunu kazandım. Göğsüme mavi kurdela takıldı. Türkiye'de olsaydım gençler rekorunu kırmış olacaktım. O gece olimpiyatlarda da 800 metrede kazandığımı rüyamda gördüm. Gerçekten bir gün katılıp da kazansam, Olimpiyat ruhuna, kurallarına karşı geldiğim eninde sonunda duyulacak, utanç içinde altın madalyamı iade etmek zorunda kalacaktım. New Hampshire'daki yarışı kazandıktan sonra almayı kabul ettiğim 10 dolarlık ödülle, Olimpiyatlara katılanların amatör olması ilkesini çiğnemiştım.

Günümüzde bu oyunlara katılanlar, spordan para kazanan profesyonel marka tellalları.

Kapitalist ideolojinin reklamlar geçidinde ulus-devletler bayrak yarışında.

Olimpiyatlar gençliğimde çok farklıydı da demek istemiyorum. Yakın zamanlara kadar dopingin yasal olduğunu, Olimpiyat sanayiinin kazançlarından yararlanmak için oyunlar ülkelinde yapılsın diye mafya taktikleriyle Olimpiyat Komitesi üyelerine seksle şantaj yapılmasını, onlara rüşvet verilmesini gündeme getirmek istemiyorum. Günümüzde insan haklarını en çok ihlal eden, uzayda ve siber savaş yolunda hızla silahlanan,

dünya imparatorluğuna soyunan Çin'in, eskiden başka ülkelerin de yaptığı gibi, Olimpiyatlara ev sahipliği yaparak, vahşetini ve emellerini kamufle etmesini de kast etmiyorum.

Antikçağ'daki ilk oyunlarda olduğu gibi, 19. yüzyılda yeniden yapıldıklarında da, bence Olimpiyatlar uygarlığa karşıydılar.

Orwell'in *Hayvan Çiftliği* kitabında söylendiği gibi bir yalan çok tekrarlandığında gerçek gibi algılanır.

Olimpiyatların barışın simgesi olduğunu bize ezberlettiler. Eski Mısır duvar resimlerinden de bildiğimiz gibi, egemen düzen tarihimiz boyunca sporu erkeklerin savaşa hazırlıklı olması için desteklemiş. Kendi propagandasını yapmayı iyi becerdiğinden modern Olimpiyatlar'ın kurucusu diye tanınan Baron Coubertin, ülkesinin 1870 Prusya Savaşı'nı kaybetmesinin nedenini Fransızların spor yapmamasına bağlar. Oyunları dünyaya pazarlamak fikrini ise sosyal-Darwinci bir görüşle İngiltere'de işçi sınıfını aşağılayan, onları alkolizm, hırsızlık ve serserilikten kurtamak amacıyla 1859'da yapılan "Wenlock Olimpiyatları"ndan alır.

Eğer savaş, siyasetin silahlarla devamı ise Olimpiyatların siyaset-savaş sürecinde, hep yeri olmuş. Olimpiyat meşalesinin oradan buraya dolaştırılmasının ilk 1936 olimpiyatlarında Nazi ideolojisinin yayılması için kullanılmasından tutun da, Soğuk Savaş yıllarında ABD-Sovyetler Birliği öncülüğündeki sosyalist ve kapitalist sistemlerin rekabetinin sürdürülmesinde de Olimpiyatlar araç olmuştur.

Olimpiyatlar insan hırsını, yenme ve kazanma duygusunu yüceltmek üzerine kurulu. Aynı zamanda sözde rekabete dayalı kapitalist sistemin ideolojisinin ulus-devlet kılığında bayraktarlığını yapmakta. Oysa tarihimiz boyunca uygarlığımızı geliştiren savaş ve rekabet değil, insanın doğayı araştırma, soru sorma, kendini sürekli yineleyen ve hiç tükenmeyen merakı olmuş. Mozart, Fuzuli, Shakespeare, Einstein kendi düşlerini kovaladı. İnsan bir başkasıyla rekabetten değil kendi merakını yenemediğinden buluşlar yapmış, sonsuzluğu araştırmış.

Sporla rekabetin türümüzün kaçınılmaz bir özelliği olduğu-

nu iddia edenlerse, dünyanın en eski uygarlıklarından, en büyük nüfuslarından Hindistan'ın iddiasızlığına, Olimpiyatlar'daki madalya sayısına baksınlar yeter.

2008

Not: 2012'de Londra'da Olimpiyat Meşalesi yakıldığı anda dünyanın haline duyarlılığımızı göstermek için küresel bir eylem olabilir mi? Ne yapabiliriz? Düşünceleriniz ve eylem önerileriniz için: kureseyleylem@hotmail.com

Geçtiğimiz yüzyılın başında aydın ya da ilerici olmak, milliyetçi olmak demektir.

Osmanlı İmparatorluğu'nu milliyetçi akımlar yıktı. Yunanistan'ı, Bulgaristan'ı, Türkiye'yi, az kalsın büyük Ermenistan ve Kürdistan'ı, aydınların, ilericilerin, şairlerin, yazarların öncülük ettiği milliyetçi akımlar doğurdu.

Yüzyılın sonunda milliyetçilik etnik temizlemeyle, ırkçılıkla, faşizmle birlikte anılır oldu. Şairler, yazarlar, aydınlar ve ilericilerse milliyetçilerin hedefi ve kurbanı.

Yüzyılın başında baş tacı edilen, yüzyıl bitmeden itibardan düştü.

Yanı başımızda Avrupa Birliği'nin kurulmasıyla, sınırların kalkmasıyla milliyetçilik, devlet politikası olarak tedavülden kalktı. Ulusların çarpışmasından başımıza iki dünya savaşı belasını saran Avrupalılar bugün ulusalcı akımlardan kurtulup aralarında barışı sağlamış olmanın huzuru içinde. Oysa bir zamanlar ulusalcı akımlardı din savaşlarından kan gölüne dönmüş Avrupa'yı vahşetten kurtaran.

Hristiyan mezhepler arası yüzyıllarca süren din savaşları, ulusal devletleri dine egemen kılacak Westfalya Barışı'yla tarihten silinmişti. Sonraki 200 yıl içinde ulus-devletler dine ve

özellikle Katolik kilisesine karşı o denli güçlendi ki, Paris'teki taç giyme törenine Papa'yı ayağına kadar getirten Napolyon, aşağıladığı Papa'nın şaşkın bakışları önünde tüm gelenekleri çiğneyip kendi kendini taçlandırmıştı.

Günümüzde ne oluyor?

Paris'te buluşan Fransa başbakanıyla Papa, birkaç yüzyıl aradan sonra devletle dinin yeniden yakınlaşması gerektiği mesajını verdiler.

Ulus-devletin güçlendiği dönemde gücünü yitiren din, ulus-devletlerin ihaleye çıktığı, hükümetlerin kuklalaştığı günümüzde, yeniden tarih sahnesinde kapitalizmle kol kola!

Tarihin bundan sonraki aşamasında yerini alacak, ulusal ve dinsel aitliklerinden arınmış yeni bir kuşak, kendine özgü kültür ve yaşam tarzıyla gözlerimizin önünde. Bizler ise eski kavgalarımızda saflaşmaktan önümüzü göremiyoruz.

2008

İTALYAN SEVGİLİM OLMUŞTU

Ulus-devlet kimliklerimizden soyunmak ne kadar güç.

“İnsan önemli, bana ne onun bunun milletinden” diyenler de kurtulamıyor kimliklere bayrak takmaktan.

Aşkta bile, deplasmana çıkmış milli futbol takımı gibiyiz. “İtalyan sevgilim olmuştu” demenin ne âlemi var? İlle de kimliğini belirtmek gerekiyorsa yetmez mi sevgilinin adı? Ganimet mi yabancı sevgili? Aşağılık kompleksinin ifadesi mi? Olup olmadık yerlerde ulusal aidiyetimizin belirtilmesinden gocunmadığımız gibi, normal karşılıyoruz. Falanca ülkenin yazarı, ressamı olarak kendini, tanıtan, tanıttıran nice sanat-kâr var. Oysa Dostoyevski’nin yanına Rus, Picasso’nun yanına İspanyol sıfatı, özellikle o ülkenin sanatından söz edilmiyor-sa pek konmuyor.

Neden?

Bir yazar ne zaman “Türk yazar” değil de yazar oluyor? Milletin belirtilmesinde yeteri kadar tanınmamazlık mı yatıyor? Dünyaya egemen mağrur Batı’nın kendisinden başka herkese, “bakın oralardan da bir şeyler çıkıyor” dercesine, tepeden bakan emperyal tavır almasından mı?

Biz de, farkında olmadan bu tuzağa düşüyoruz.

Kimimiz milli üniformasını ülkesinin temsilcisiymiş gibi be-

nimsiyor. Yurtdışı seyahatlerinde zannedersiniz ki Turizm Bakanlığını memuru. Güzel yer mi gördü, “Bizde daha güzeli var,” diyor. Ülkesine, diyelim insan hakları konusunda, eleştiri gelince de, Dışişleri Bakanlığı görevlisi. Hemen karşı takımın ka-lesinde gol arıyor, “Sizde de şu şu çok kötü” diye. Oy vermediği, aleyhtarı olduğu iktidar partisi için de, farkında olmadan, “bizim” hükümetimiz diyenler çok olduğu gibi, karşısındaki yabancından da, o sorumluymuş, gibi “hükümeti” hakkında he-sap sorma hakkını görebiliyor.

Seyahatleyken huzurunuzu bozmuyor mu, hangi ülkeden geldiğinizi öğrenen bir kişinin, sizi hiçe sayıp, ülkenizle ilgili bildiklerini, patlıcandan futbola, siyasetten sinemaya robot gibi sıralaması? Söylenen güzel şeylerse hoşumuza gidiyor. Ne var ki “kötü” söyleyen de “güzel” söyleyen de, aslında bize değil, milliyetimize hitap etmekte.

Yabancılarla ya da çağdaş, sosyolojik deyimiyle “ötekiyle” karşılaştığımızda, tarih boyunca nice üniformalar değiştirdik. Nice üniformalardan soyunduk, nice başka üniformalar giyindik. Başlangıçta kabilelerimizle ayrışırken, köylerimize, kentle-rimize aidiyetimizde, bizden olmayanlara tavır takındık. Yüz-lerce yıl dinlerimizi çarpıştırdık. Ötekiyle sohbetlerimizde ya-rıştırdık. Efsanevi çapkın Kazanova bile anılarında İstanbul’da bir paşanın konağında, hangisi daha üstün diye tartışıldığı, din-lerinin bilek güreşini anlatır.

Ulusal üniformalarımızdan da elbet soyunalacağız bir gün. Ama kolay değil.

Dinsel aitlikler, asgari bir kültürü, okumuşluğu gerektiriyor-du. Üstelik son noktada dindarları birleştiren Tanrı inancı var.

Ulusallık bizi ayrıştırdıkça dünyalı olmaktan da uzaklaştı-rıyor.

2010

Kimse kendini aldatınsın. 21. yüzyılın en yaygın yönetim sistemi, ülkesine göre uygulama biçimleri değişen totalitarizm.

Türkiye'yi zaten biliyoruz... Atatürk'ün de *Nutuk*'ta belirttiği demokrasinin askıya alınmasını gerekli kılan “fevkalade tedbirler” şu ya da bu nedenle hep vazgeçilmez olmuş kısa cumhuriyet tarihimizde. Birleşmiş Milletler'e üye 200'e yakın Asya, Afrika ve Güney Amerika ülkelerinin de çoğu Türkiye'ye benzer konumda.

ABD, “dolar demokrasisi” üzerine kurulu. Paranız yoksa seçilmeniz mümkün değil. Bu ülkede cumhurbaşkanlığı seçimlerine birçok adayın katılmasına rağmen seçmen de, basın da, ancak iki ya da en fazla üç adayın adı ve varlığından haberdardır.

Almanya'da demokrasi dedikleri temel anlamda hiçbir siyasi hakkı olmayan kölelerin emeği üzerine kurulan eski Yunan demokrasisini andırır. Milyonlarca insanın, birkaç kuşaktır Almanya'da yaşamalarına ve vergi ödemelerine rağmen yerel seçimlerde bile seçme-seçilme hakları yok. Yoksa aynı hakları İskandinav ülkeleri yıllardır tanıyor. Unutmayalım ki, ilk modern demokrasi olan ABD, İngiltere'ye karşı kurtuluş savaşını “temsil hakkı yoksa vergi de yok” şiarıyla başlatmıştı.

İsrail'de vatandaşlık ırk esasına göre kurulu. Müslüman ül-

keler erkeklerin iktidarı için var. Suudi Arabistan'da İslâm polisi, öğrenci kızların kıyafetleri uygun olmadığı gerekçesiyle, so-kağa çıkmalarını engelleyerek diri diri yanmalarını caiz bulabiliyor. Rusya'da devlet ve mafyayı birbirinden ayırt etmenin kolay olmadığı söyleniyor.

Ülkeleri değerlendirmede elimizdeki tek ölçüt, çoğunun altında imzası olan çeşitli uluslararası insan hakları beyannamelerine ne ölçüde sadık kaldıklarına bakmak. Ama özellikle kadınlar söz konusu olunca kültür öne sürülüp, Afrika'da kadınların sünnet edilmesine arka çıkıldığı, Almanya'da Türkiye kökenli kızların yüzme derslerine girmemesinin savunulması örneklerindeki gibi, çifte standartlar ve sömürgecilikten arta kalma "böl ve yönet" politikaları gündeme geliyor. Kendilerinden aşağı gördükleri zencilerin kültürel özelliklerini korumak ve onlara "özel" alanlar tanımak daha yakın bir zamana kadar Güney Afrika Cumhuriyeti'nin de bir politikasıydı. Şimdi de Avrupa'daki göçmenleri kabileleştirme eğilimi var.

Tüm bunların önünde dünya kamuoyu ve aydınları kendi ideolojik kalıplarının dar boyutları içinde çeşitli haklar adına sanki bir tür gölge boksu yapmak konumunda. Kalemelerini devamlı yanlarında taşıdıkları birer minyatür yangın söndürücü gibi taşıyanlar, reklamlardan bile daha sık değişen insan hakları ihlalleri konusunda bildiri üstüne bildiri yayımlıyorlar. Devamlı tepki halinde olmalarını besleyen kaynak ise birkaç tekelin elinde olan uluslararası medyanın belirlediği gündem.

Soykırımlar, iç savaşlar gündeme geldikleri çabuklukta gündemden de düşüyorlar. Ama örneğin Çin gibi dünyanın en büyük totaliter ülkesinde olanları da nedense pek kimse kaale almıyor. Dünya pazarına sattığı ucuz oyuncaklarda imalat hatası çıktı diye ekonomik sabotaj gerekçesiyle işçisini idam etmekten kaçınmayan, sonra da idam ettiklerinin organlarını oraya buraya sattığından söz edilen bir devlet burası. Kendisinden başka ülkelere barbar gözüyle bakan Çin, kim bilir ne sabırla izliyordur hor gördüklerinin aczini.

Tüm bunlara tepki verme kuklaları konumundan nasıl kurtulunur bilemiyorum. Ama bitip tükenmeyen çöpleri temizle-

mekten çok, kendi “güzelimizi” koruyup yaşatmaya da duyarlı olabilesek.

Dinî ya da ideolojik “ütopyaları” olanlar, tepki göstermekte de, kendi bahçelerini düzenlemekte de, tarihî misyonlarından aldıkları güçle, günümüz dünyasında ön plandalar. İnançları önünde engel tanımadıklarından evrensel değerleri, uluslararası hukuku hiçe sayan da onlar. Ama buna rağmen ne inançlarını gözden geçirmeye cesaret edebiliyorlar ne de tek tip bahçelerini zenginleştirmeye.

Ütopyaları olmayanların yetiştirmeye çalıştıkları çiçekler ise en zor büyüyenler.

2002

KIZILDERİLİLER NEDEN DEMOKRAT OLAMADI?

ABD’de sokaktaki insanın bile her an tetikte olan para bilinci ve girişkenlik mefhumu, şüphesiz bu ülkenin kendine özgü geçmişinden de kaynaklanıyor. Vatan topraklarının önemli bir kısmı damla damla kan dökerek değil, dönüm dönüm satın alınarak oluşmuş. Amerikalılar her şeyin bir fiyatı olduğuna içten inanıyor. Tarihte, sınırlarını toprak satın alarak genişleten başka bir ülke olduğunu sanmıyorum.

ABD’nin en büyük emlakçısı Napolyon olmalı.

Avrupayı “Risk” oyunu oynarcasına bir çırpıda fetheden Napolyon, 1803 yılında “Louisiana Purchase” adı verilen mukaveleyle, ABD’nin üçte biri kadar olan ve Kanada’dan Meksika Körfezi’ne uzanan (Arkansas, Missouri, Nebraska, Iowa, Güney Dakota, Kuzey Dakota, Minnesota, Kansas, Oklahoma, Colorado ve Wyoming) geniş toprakları, oranın sahibi kızılderililer yokmuş gibi, Washington’a satar. Aynı şekilde Alaska 1867 yılında Ruslardan satın alınır.

Uzay ve gezegenleri bile özelleştirmeyi doğal sayan bir mantığın, sadakatten vatan toprağına kadar her şeyi satılık görmesine şaşmamalı. ABD’nin “kaç para istiyorsun?” demesine rağmen istediklerini yapmayanı anlayamaması, hatta ona düşman gözüyle bakması da aynı mantığın ürünü.

Bu ülkenin kuruluşunda da köklü imparatorluklar batıracak güçte şirketler belirleyici rol oynamadı mı?

Kuzey Amerika'nın birçok bölgesi, tıpkı İngilizlerin Hindistan'da yaptığı gibi şirketlerin yönetiminde. Örneğin böyle bir şirketin el koyduğu Georgia bölgesi kısa zamanda dünya pamuk ticaretine hâkim olur. II. Mahmut, Osmanlı'nın tekstil sanayiinin ve giderek imparatorluğun batışını Batılılaşmayla engellemeye uğraşadursun, Afrika'dan getirtilen zenci kölelerin ürettiği Georgia plantasyonlarındaki pamuk, Osmanlı İmparatorluğu'nun akıbetini belirler (1790'da yılda 1.000 ton pamuğun üretiminde çalıştırılan 500.000 civarındaki köle sayısı, yılda 1 milyon ton üretilen 1860'da 4 milyona çıkar.)

ABD'nin bir dünya gücü olabilmesi için yaptıklarını unutturcasına, kalkınmanın ancak demokrasisini örnek alan ülkelerde gerçekleşebileceği savı, tarihi açısından safsata dolu.

Bugün çoğumuzun adlarını bir tek otomobil markasından bildiğimiz, soyları kurutulmuş Cherokee kızılderilileri, beyaz adamınki gibi bir demokrasi kurarsak bizi rahat bırakırlar düşüncesine kapılırlar. 1820'lerde ABD Anayasası'nın hemen hemen aynısını benimseyerek parlamentolu bir hükümet kurarlardı. Demokratik cumhuriyetin ömrü 10 yıl sürmez. 1829'da topraklarında altın bulunur. ABD Başkanı Andrew Jackson hemen üzerlerine asker gönderip Cherokee ulusunu topraklarından sürer. Çoğu yolda ölür.

Florida yakınlarındaki Seminole ulusunun tıpkı beyazlar gibi zencileri köle edinmesi de işlerine yaramamış. Kızılderililer, kölelerine beyazlardan farklı davranmış. Onlarla evlenmiş, çocukları özgür doğmuş. Kızılderililerle zencilerin birlikte yaşadığı köyler oluşmuş. Beyazlar, bu sefer de köleler Kızılderilileri tercih ediyor diye onlara bin kat daha düşman kesilmiş.

“En iyi Kızılderili ölü Kızılderilidir” sözlerini doğrularcasına, Amerika'nın bu yerli halkı ne yapsa beyazların gözüne girememiş.

2004

“KOKUŞMUŞ BİR ŞEYLER VAR DANİMARKA’DA”

Zaman içinde kelimelerin nasıl anlam deęiřtirdięinin çok örnekleri var.

Hacı Halim Efendi, Ustrumcalı toprak ağası olan dedemin adı. Üsküp yakınlarından kalkıp 19. yüzyılda hacca gitmiş. Hacca gidene hacı denirdi. Bugün de öyle. Değişen bir şey yok.

“Efendi” öyle değil. Dedem, Kuran okumuş kişi, ulemadan sayıldığı için Osmanlı’nın taşrasında, Makedonya’da kendisine “efendi” deniyor. Tarihçi arkadaşlarım anlattı. “Efendi”nin bu şekilde kullanımı Bizans’ta, dinî eğitimden geçmiş, kalem erbabı kişilere “authentikos” denmesinin, telaffuz farkıyla devamı. Dedem, Tanzimat sonrası Osmanlı’nın başkenti İstanbul’a gelecek olsaydı bürokratlara, katiplere ve saygın kişilere efendi denmesini, eski bir tabirin modern zamanlara ayak uydurmasının örneğidir diye yadırgamayabilirdi. Ama bugün, komşularımın bodrum katındaki karanlık izbe dairesinde oturan kapıcıya cıyak cıyak “Bilal Efendi” diye bağırışlarına nasıl tepki göstereceğini siz kestirin.

Yüzyıl içinde tepetaklak olan efendi deyimi, ulemalıktan kapıcılığa dönüştü.

Bunlar, Amerika’da soykırıma uğrayan Kızılderililerin toplumunun nasıl değiştiğini düşünürken aklıma geldi. Soykırı-

mın vahşeti ortada. Birleşmiş Milletler'in 1948 soykırım tanımına göre, geçtiğimiz yüzyılda yüzlerce, tarihimize baktığımızda nerdeyse her ırktan, dinden insanın, belki de binlerce kırma maruz kaldığını görünce, soykırımın türümüzün tarihinde nerdeyse sıradan bir olay olduğunu görüyoruz. Belki de sırf bu nedenle, kelimenin kendisi, insan olarak hepimizi irkilttiği için onu sıradanlaştırmamalıyız ki, bizi uyarma işlevini sürdürebilsin. Geçmişte yapılanların ışığında, bizi günümüze, geleceğe daha duyarlı kılsın. Soykırım kelimesinin, tarihte yapılan tüm soykırımlardan, daha ibret verici bir işlevi var.

Burada, kendi önerime karşı çıkıp, Kızılderili soykırımından söz etmemin nedeni, bu insanların katledilmekten öte, kelimelerinin, isimlerinin de tarihten silinmesiyle ilgili.

Başka bir egemen kültür tanıyormusunuz ki, insanları yok etmekle kalmayıp, onların kelimelerine de fütürsüzca el koysun.

Amerika'da geçmişi tarihsizleştirerek tarihi unutturmuşlar, Kızılderili isimlerine verdikleri yeni anlamlarla geçmişi anlam-sızlaştırmışlar.

Diğer Kızılderili milletleriyle birlikte soykırıma uğrayan Cherokee bugün otomobil markası. Iroquis'leri 16. yüzyılda tek bir devlette birleştiren Hiawatha, Boğaz'da seyreden ABD Konsolosluğu'nun teknesinin adı. Tomahawk, Amerikalıların Irak işgali öncesi Mezopotamya'yı yerle bir ettikleri füzelerin, Apache, savaş helikopterlerinin adı. Kızılderili lideri Geronimo, askerlerin paraşütle uçaktan atlamadan önce, kendilerine moral versin diye haykırdığı kelime. Bugün banka olan Shawmut, Kızılderililerin Boston'a verdikleri eski isim.

Yahudi soykırımından sonra Almanların otomobillerine Mercedes yerine Kohen dediklerini, sürat teknelerine, süs köpeklerine Yahudi isimlerini verdiklerini düşünebiliyor musunuz?

Shakespeare'in Hamlet'te dediği gibi, "Kokuşmuş bir şeyler var Danimarka'da."

AFRİKA'DAN BANA NE!

Yaşadığımız dünyayı anlamak için Afrika'yı anlamak lazım. Afrika'yı anlayabilmek için de yazarlarını okumak.

Onları okumakla kendimizi de daha iyi tanıyabilir, görmeyi reddettiğimiz geçmiş ve günümüzle yüzleşebiliriz. İlk kez iki ayağımızın üstüne bastığımız, yürüdüğümüz bu kıtayla tarihimiz boyunca ilişkimiz sömürüden öteye gitmemiş. İnsanlarını köleleştirmiş, doğal zenginlikleri için koca kıtayı sömürgeleştirmişiz. Yakın zamana kadar edebiyatımıza konu olduğunda bile, Joseph Conrad'ın *Karanlığın Yüreği* kitabındaki gibi, Afrika'ya "kara insanların yaşadığı vahşi topraklar" olarak bakmış, burayı yaratıcılığımızın dekoru olarak kullanmaktan öteye gitmemiş, insanlarına sırtımızı dönmüşüz.

Diğer kıtalarda yaşayanların kültürlerine, siyasi mücadelelerine, dinlerine az çok aşina olan bizler için Afrikalılar bambaşka, bizden olmayan insanlar.

İlk insanın Afrikalı olduğu söylendiğinde aklımıza gelen atalarımızdan çok Afrikalıların maymunlara benzedikleri. Futbol maçlarında ırkçı seyircilerin siyah oyuncularını muz sallayarak provoke etmesi, özellikle Hristiyan âleminin Darwin'e kızmaması biraz da bu nedenden değil mi? 20. yüzyılı en çok etkileyenler arasında olan üç Yahudi Marx, Einstein ve Freud'un, Make-

donyalı Iskender'in, Korsikalı Napolyon'un, Selanikli Mustafa Kemal'in, Hz. İbrahim'den Muhammed'e kadar peygamberlerin hepsinin köklerinin Afrika'da olduğunun hatırlatılması sanki provokatif, aşağılayıcı bir tespit.

Bir milyona yakın insan 1994 yılında bir ay içinde Ruanda'da katledilirken dünyanın yardım etmemesinin tek bir nedeni var: Afrikalı olmaları. Böyle diyor Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün komutanı. Aralarında tek beyaz olmayan Afrikalı askerlerden oluşan 300-400 kişilik bir güç yeterli görülmüş tarihimizin en büyük soykırımlarından birine seyirci kalırken.

Darfur'daki katliamlara da seyirci kaldı dünya. Kaçımız bu ralarının adını duyduk, kaçımız hangi takımın küme düşme mücadelesinden daha çok önemsedik, daha çok düşündük, daha çok kalem mürekkep tükettik Ruanda, Darfur ya da Afrika için? Afrika edebiyatının moda mı olması lazım ilgilenmemiz için? Her yıl milyonlarca insanın soykırımdan, açlıktan, hastalıktan öldüğü Afrika'yla ilgili haberlerin dünya medyasına yansımamasını, yansıdığında "Afrika'da böyle şeyler olur" bağlamında algılanmasını nasıl açıklayabiliriz? Türemümüzün yüzünün kızarması bizim kuşaklarımızla mı kalıtımsal mirasımızdan silinip gidecek?

İşte iç Afrikalı yazar ismi ve birer romanları: Chinua Achebe (*Ruhum Yeniden Doğacak*), Amos Tutuola (*The Palm-Wine Drinkard*), Wole Soyinka (*The Interpreters*) ve Ruanda'daki Birleşmiş Milletler komutanı Romeo Dallaire'in kitabı *Shake Hands with The Devil*.

İnsanın tekrar özüne kavuşması belki de Afrika'yı yeniden keşfiyle, oraya bu sefer Afrika'yı sömürmek için değil, kendimizi kurtarmak için gidişimizle olacak.

2005

Avustralyalı milliyetçiler ülkelerindeki gidişattan memnun değil.

Memleketlerinin hızla değiştiği, geleneklerinin yitirildiği, bayrakları uğruna canlarını Çanakkale’de feda edenlerin, kanlarıyla suladıkları ulusal mirasın yok edildiği düşüncesindeler.

Tehdit altında gördükleri ulusal değerlerinin korunması için seferber olmuş durumda. “Demokrasi bizi yok etmek için kullanılacaksa böyle demokrasi olmaz,” diyorlar. Çokkültürlülük adına Asyalı göçmenlerle Aborijinlere yönelik liberal yaklaşımın Hristiyan kültürünü temelden dinamitlediğini söylüyorlar.

“Çağdaş şıklık” icabı benimsenen liberal politikalara karşılar. Azınlıklar mafyasının gücünden şikâyetçiler.

Avustralyalı milliyetçilerin en büyük korkusu Asyalılaşmak.

Şöyle diyorlar: “Ülkemizdeki egemen güçler ulusumuzu Asyalılaştırmak istiyor. Çokkültürlülük, Asyalı geleceğimizin ilk adımı. Ulusumuzu, Asya’nın ekonomik gücüyle bütünleştirmek isteyen politikacı, işadama ve bürokratların aleti olmaya çağız.”

Amerikan emperyalizminin, ABD kaynaklı yabancı ideolojilerin ülkelerindeki kültürün saflığını zehirledikleri inancındalar. Milliyetçiliklerinin bayraktarlığını yapan ulusal kahra-

manlarının gücünü, eğitim kampanyasıyla ülke çapında pekiştirecekler. Gerçek milli kahramanlarını, Avustralyalılara tanı-
tacaklar.

Şöyle diyor Avustralyalı milliyetçiler, “Avustralya’ya ‘Gerçek Avustralyalılar’ önderlik eder. Ulusumuzun ilelebet yaşaması bizim varlığımıza bağlı.”

2005

1-2-3'LER, YAŞASIN TÜRKLER

1-2-3'ler yaşasın Türkler,
4-5-6 Polonya battı,
7-8-9 Alman domuz,
10-11-12 İngiltere tilki,
13-14-15 Ruslar kalles,
16-17-18 Geriye kaldı Portekiz.

2003

Igor Stravinsky 20. yüzyıl müziğini etkileyenler içinde belki de en başta gelen isim.

Rusya'da doğan bestekâr, ömrünün çoğunu yurtdışında, Avrupa ve ABD'de geçirir. Eserlerinin çalınmasını yasaklayan Sovyet rejimine o denli kızgındır ki, dünyanın ilk uydusu Sputnik'i uzaya yollamış olmalarını bile öfkeyle karşılar. Birinci Dünya Savaşı öncesi St. Petersburg'da geçen çocukluk yıllarını, "Herkes ve her şeyin cehenneme bir an önce gitmesini sabırsızlıkla beklediğim yer" diye tanımlar.

Ölümünden 1 yıl önce, 50 yıl aradan sonra, bir davet üzerine, ilk kez ülkesine kısa bir ziyaret için döner. Moskova'daki son gecesinde, bir yemekte içini döker: "Rus toprağının kokusu bambaşkadır... İnsanın ancak tek bir memleketi olabilir... Olayların beni anavatanımdan uzak bıraktığına, genç Sovyetler Birliği'nin yeni müziğini yaratmasına katkıda bulunamadığıma üzgünüm... Bu ülkede tasvip etmediğim çok şey olmakla birlikte elimde olmayan nedenlerden ötürü ayrıldım. Ancak benim Rusya'yı eleştirme hakkım var. Hakkım var, çünkü Rusya benim. Hakkım var, çünkü Rusya'yı seviyorum. Ve bu hakkı asla yabancılara tanımıyorum."

Sanırım Stravinsky'nin sözlerinin son cümlesi yabancılar ko-

nusunda aşırı duyarlı olan Türkiye’de olağanüstü bir anlayış ve alkışla karşılanır. Üstelik biz, bu eleştiri hakkını bırakın yabancılara, kendimize de tanımıyoruz. Geç uluslaşmış genç bir ulus olarak tüm benliğimizle her an tetikteyiz. Osmanlı’nın çöküş dönemiyle başlayan, belki yüzyıllık geçmişi bile olmayan Türklük kavramı üzerinde o denli duyarlıyız ki, gündelik yaşantımızda ulusal seferberlik konumundayız. Padişahın kulları arasında en son Türklerde gelişen ulusal aidiyet, Cumhuriyet’le birlikte ulusal ideolojinin tâbiyetine girdi. Şiarımız: Sev ya da terk et!

Gulliver’in Gezileri’nin yazarı Dublin doğumlu Jonathan Swift, İrlanda halkına atfen 1724’te yazdığı ünlü *Drapier Mektupları*’nda şöyle der:

“Zor koşullar altında yaşamaya uzun zaman mahkûm kalanlar giderek özgürlük nosyonlarını yitirir, kendilerini başkalarının merhametine teslim edilmiş biçareler gibi görür, otoritenin buyruklarını yasal ve zorunlu sanarlar.”

Kamuoyu yoklamalarında, ne olur ne olmaz korkusuyla, “Beyim sen benden daha iyi bilirsin” diye karşılık verebilenler olmasına rağmen, Türkiye tabii ki İngiltere’nin tahakkümündeki 17. yüzyıl İrlandası değil. Hapishanelerimizin çeşitli dönemlerde siyasi tutuklularla dolup taşması böyle olmadığımızın başlıca kanıtı. Ama Cumhuriyet boyunca yıllarca süren olağanüstü haller, sıkıyönetimler ve özellikle askeri darbeler sonucu, düşüncelerimizden ötürü o denli cezalandırıldık, üniversiteleri öylesine kapıkulları kurumlarına dönüştürdük, doğal bir süreç içinde özgürlük nosyonlarımızı geliştirmemiz o denli engellendi ki, düşüncenin tartışılması yerine her adımda aitliğimiz sorgulanır oldu. Buna özellikle son yıllarda dinî aitliğimizi de eklemek isteyen güçler var.

Biz kendimizi eleştirebilseydik yabancıların hakkımızda söylediklerini bu denli önemsemez, onları “Türk dostu” ya da “Türk düşmanı” diye damgalandıran fikri sabitimizden çoktan kurtulmuş olurduk.

Biz kendimizi eleştirebilseydik aynadaki görüntülerimizi taşıyamaz, “Geceyarısı Ekspresi” gibi Türk düşmanı ikinci sınıf filmler her an hortlayacak diye endişelenmezdik.

Biz kendimizi eleştirebilseydik, el âlem ayıbımızı görmesin diye cemaat gibi utanmak yerine, her yüzleşmeden toplumca daha da güçlenmiş, olgunlaşmış olarak çıkardık.

2003

Günöbirlik tatilcilerin çöplerini bıraktığı bir harabe var evimizin yakınlarında. Farklı türleriyle karşılaştığımız “Çöp atan eşektir” uyarılarının çözüm olmadığını bildiğimizden, zamanla gözümüz görmez oldu gündelik hayatımızla bütünleşen pisliği. Çöplüğümüze ev sahipliği yapan harabenin 8. yüzyıldan kalma Bizans manastırının kalıntıları olduğunu yıllar sonra, o da yabancılar için hazırlanmış bir Türkiye rehberinden öğrenebildim.

Paris’in göbeğinde, St. Michel ile St. Germain Bulvarları’nın kesiştiği noktada, dünyanın en güzide eseriymiş gibi korunan, geceleri aydınlatılan, Roma kalıntısının yanında, bizde manastırın çöplük olarak kullanılmasına, tarihi eser olduğunu bilmemize, infialim uzun sürmedi.

Burasını mutlaka yetkililere duyurmalı, en azından mahallece koruma altına almalı, tarihi eser olduğu yazıyla belirtilmeli diye düşünürken aklıma arkeolog bir arkadaşımın anlattıkları geldi. Ege’de bir kazıda, başkalarının sıradan taş parçası diye bakabileceği bir kalıntıyı bulup mutluluğundan zıplayınca, tecrübeli meslektaşı hemen uyarmış, “Aman, sakın sevincini gösterme, kazıdaki işçiler çok kıymetli bir şey bulduğunu zannedip akşama kalmaz burayı yağmalarlar,” diye.

İşçiler mi? Yakın zamana kadar, çeşmeden mezar taşına kadar Osmanlı adına ne varsa çökmeye, çürümeye bırakan, bizden önce bu topraklarda yaşamış uygarlıkların eserlerinden ahır, taşlarından hela yapan biz değil miyiz?

Buna cevap olarak “halkın cahilliği”, “ülkenin fakirliği” diye kendimizi kandırmayı daha ne kadar sürdüreceğiz?

Bayrağımızı yırtanı, cami duvarına işeyeni linç etmeye teşebbüs edecek kadar duyarlı bir şekilde gelişen bilincimizin, bu topraklardaki binlerce yıllık kültürü korumak için neden gelişmediğini hiç mi kendimize sormayacağız?

Genç Cumhuriyetimiz, Türk kimliğiyle çağdaşlaşma seferberliğinde, 700 yıllık Osmanlı geçmişine, Atatürk’ün sözleriyle “ulusumuzun esaret yılları” diye bakarken,

Osmanlı tarihini, eserlerini, ayaklarının altına alan işgal kuvvetleri muamelesi yapmadı mı? Sade bu topraklarda değil, dünyada uygarlıkların kökeninde de Türklüğün izlerini arama peşine düştüğümüzde, bir Türkün dünyaya bedel olduğunu ilan ettiğimizde, sokaklarımızda Rumca, Ermenice konuşan yurtdaşlarımızı “Vatandaş Türkçe konuş” diye ikaz ettiğimizde farkında değildik, asıl o zaman muasır medeniyetlere sırtımızı döndüğümüze.

Türklükle vaadedilen güzel günlere varamayınca, şaşılacak ne var, bu sefer de Türk yerine Müslüman deyip, aynı adaletsiz düzeni sürdürerek dinî politikada hortlatanların hızı, hırsı kesilmeyen iktidarına?

Şaşılacak ne var ülkemizde giderek çok sayıda insanın kendisini Türk yerine Müslüman olarak tanımlamasına?

Biz değil miyiz, emperyalizme karşı olma gerekçesiyle Batı düşmanlığını körüklerken, solu ezmek için “yeşil kuşak” konuşan?

Hepsi birbirinden yurtsever, Türksever hangi parti, dinine, mezhebine, ismine bakmaksızın bu topraklarda yaşayan herkesi eşit haklara sahip vatandaşlar olarak gördü ki?

Bugün görüyor mu?

TÜRKLER KİMİ SEVER?

“Kendisine bu kadar düşkün millet var mı acaba?” sorusu bile kendimize düşkünlüğümüzün ifadesi.

Bir yakınım Almanya’dan “temelli dönüş” yaptı. Türkleri sordum. Artık üçüncü kuşak söz konusu. Çoğu ebeveyn için hâlâ en büyük korku, çocuklarının, hele oğullarının, bırakın bir Alman kızı ya da Almanlık bulaştığı için orada dogma bü-yüme bir “Türkle” evlenmesini, memleketten, köyden getirtilen bir kızla nesli devam ettirmesini istiyorlar.

Aynı korkuyu çocukları yurtdışında üniversitelerde okuyan, “Batılı” burjuvazimizin de yaşadığına yıllardır tanık olurum.

Başka bir yakınım geçenlerde Şili’den döndü. Türkiye’de yokken olup bitenler hakkında bir şeyler söylemek değil de, söylenmek üzerine kurulu bildik ulusal sohbetimiz kısa sür-dü de, anlat dedim gördüklerini. Şili’nin coğrafyası ve tarihin-den ötürü dışarıya kapalı, dünyayı umursamaz bir ülke oldu-ğunu anlatmaya başlamıştı ki, dediklerini duymamışım gibi sö-zünü kesip, “Bizi nasıl tanıyorlar, Türkiye hakkında ne düşü-nüyorlar?” diye sordum.

Soru anlamsız, cevabı belli değil mi?

Onların bizim hakkımızda ne kadar az şey bildiklerini, muh-temelen de sevilmediğimizi duymak istiyorcasına üstüne üstü-

ne gidiyoruz, yabancıların hakkımızdaki cahillik ve önyargılarını tekrar tekrar “doğrulamak” için.

Başkalarının bizi sevmemeleri, “yanlış” tanımları o denli bir sorun ki, devlet politikamızla bizi küçük düşüren hükümetlerimiz, askerî rejimlerimiz, kurumlarımız ve onlarla bütünleşmiş kişilerden hesap sorup bataklıklarını kurutacağımıza, ayıplarının uluslararası platformlarda duyulmasına, izlenmesine karşı milli seferberlik ilan ediyor, yabancılara öfkeleniyor, “Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur” tekerlemesiyle avunuyoruz. Bir yandan da dünyada olumlu bir Türkiye imajı yaratmak, Türkiye’yi markalaştırmak için reklam firmalarının dipsiz kuyularına akıttığımız paraların karşılığını New York otobüsleriyle Paris metrolarının “billboardları”nda görünce, Picasso İstanbul’da haberlerinde duyunca, paspasın altında süpürdüklerimizi unutuldu zannediyoruz.

Bu halimizle ilgili İngiltere’de Middlesex Üniversitesi’nde, Türkiye niçin düşman olarak tanınıyor, sesini daha iyi nasıl duyurabilir diye, yazarların, gazetecilerin, akademisyenlerin katılacağı, “Türkiye’yi Yazmak” adlı bir toplantı yapılacaktı. Türkiye’nin 1453’ten beri niçin düşman telakki edildiği bir kez daha irdelenecek, yabancıların bizi nasıl anlamayıp dışladığı bir kez daha gazetelerimize manşet olacak, kendi evimizi düzene sokmayı engelleyen, bizi tembelliğe, sevk eden ulusal mazoşist kişiliğimiz bir az daha beslenecek.

Gene de, Batı’nın tarihten de kaynaklanan husumeti karşısındaki basiretsizliğimiz, irdelenmesi gereken bir konu. Ama her şeyden önce kendimize hiç sormadığımız, belki aklımızdan bile geçmeyen bu yazının başlığındaki sorunun sorulmasını isterdim.

Biz kimi seviyoruz?

2006

“ÇİRKİN TÜRKLER”

Sömürgeleri Hindistan’a giden İngilizler oraya uygarlık götürdüklerine inanır, bir türlü adam olamayanları aşağılar, Hintlilere rağmen yeni bir Hindistan projesini yürütmenin güçlüğünden yakınırıları. İlk Nobelli İngiliz yazarı Kipling, kendisinin de benimsediği bu ırkçı tavrı, *White Man’s Burden* (Beyaz Adamın Külfeti) eserinde şairane bir biçimde dile getirir. Üstelik bu şiirini İngilizler için değil Filipinlileri ele geçiren Amerikalılara, uygarlığa karşı sorumluluklarını hatırlatmak için yazmış.

İmparatorlukların kendi din, dil, kültür ve ırklarını üstün görmeleri tarihte sıradan bir olgu olduğu gibi kendileri yıkıldıktan sonra da asırlarca devam edebiliyor. “Şanlı şöhretli” bir tarihten sonra Batı işgali altında horlanan Çinliler ve Japonlar için kendi ırklarından olmayanlar hâlâ barbar,

İslâm’ın bayrağını dalgalandırdıktan sonra Üçüncü Dünya ülkesi konumuna düşen Arapların ve Osmanlıların torunları için Müslüman olmayanlar aşağılanan “gâvurlar”.

ABD’de zenciler, Endonezya’da Çinliler, Almanya’da Türkler aşağılanır.

Bu tür üstünlük kompleksine de gittikleri yerde alıştıklarını bulamayan turistlerde de rastlanır. Taşralı ABD turistle-

ri 1960'larda ilk kez dünyayı gezmeye başladıklarında onlara "Çirkin Amerikalı" denirdi.

Türkiye'de yeni başlayan Güneydoğu turizmiyle birlikte de "Çirkin Türkler" türemeye başladı. Buralara turlarla gelen Antalyalı sinema sahipleri, İzmirli eczacılar, İstanbullu öğretmenler kıyafetleriyle, korkularıyla, nasihatlarıyla ve tabii paralarıyla sanki müstemlekelerine gider gibi.

Hasankeyfte bir kahvede Antalyalı sinemacının karısı az ötede çayını içen gence selam sabah etmeden sesleniyor: "Mardin'in nesi meşhurdur?" Sualin geldiği yere doğru mahcupça başını çeviren delikanlı, "Bilmem" diyor. Bu sefer hesap soruyor kadın: "Sen nerelisin?" "Buralıyım." Bu cevap üzerine bir de azar işitiyor delikanlı: "Nasıl bilmezsin. Ayıp değil mi?"

Aynı kahvede bir başkası kendisini, "Hoş geldiniz efendim, buyurun" diye karşılayanın yüzüne bile bakmadan Coca Cola tenekesini parmağının ucuyla gösterip kabaca "Kaça?" diye soruyor. Sonra da fiyatını çok bulup, "Allah Allah ama Kapadokya'da çok daha ucuz" deyip çekip gidiyor. Gene bir başkası da Afrika ormanlarında bir gezgin edasıyla kahve sahibine, "Şu oturduğunuz mağara evlerinden birini bana gösterse-ne," diyor.

Ve kendilerini kahvede ağırlayanları hiçe sayıp aşağılayarak, "Bu sıcak yerlerde hiç yaşanmaz" deyip, terlemiş yüzlerini sildikleri kâğıt mendillerini, sigara izmaritlerini oraya buraya atarak, yaptıkları alışverişten, çektikleri fotoğraflardan memnun, bir sonraki durakları Mardin, Nusaybin ya da belki Midyat'a gitmek üzere bağırışa çağırışa tur otobüslerine dönüyorlar. Güneydoğu'ya yapılmaya başlayan gezilerin bazılarınınnsa ilerici-lik, akıl vermek ve oranın insanlarına yol göstermek adına yapılması daha da ürkütücü.

Mahmut Makal 1940'lı yılların sonunda kerpiç duvarlı, tezekli *Bizim Köy* kitabını yazıp komünist damgasını yiyene kadar Türkiye'nin henüz gecekonduyla da tanışmamış şehirlisi, Anadolu'nun köylerini şarıl şarıl suların akıp yemyeşil vadilerde kuzuların otlandığı yerler olarak bilirdi. İlk tanışma Ege'nin balıkçı köylerinde "Hello" diye karşılanan "aydın-sanatkâr"

öncülüğüyle 1960'lı yıllarda oldu ve kısa zamanda buraları İstanbul ve Ankara'nın çirkin sayfiyelerine dönüştü.

Şimdi de Mardin'deki turistlere de hizmet veren görkemli öğretmenenevinin koridorlarında asılı talimatnamenin 6. maddesine göre, biz orada kalanlara da siyasi konuların tartışılmasının yasak olduğu Güneydoğu'dayız.

Bugün 200'den fazla kişinin katıldığı ölüm orucunun 248. günü, şu ana kadar ölenlerin sayısı 24.

2001

AVRUPA'YI DİNLIYORUM, GÖZLERİM KAPALI

“Avrupa'yı dinliyorum gözlerim kapalı
Penceresinden içeri bakıyorum
Babil'den ne farklı.”

Avrupa'nın nerede olduğunu tam kavrayamadığım için Avrupa kültürü, Avrupalı olmak gibi kavramlar bana yabancı geliyor. Birileri çıkıp “falanca Avrupalı, falanca değil” gibi abuk sabuk şeyler söyleyince, saçma sapanlığın mantıksız dehlizlerinde kayboluyoruz.

Amerika ve Afrika örneklerinde olduğu gibi Avrupa diye bir kıta yok. Avrupa, Asya'nın küçük bir uzantısı, yarımadası, o kadar. Avrupa'nın nerede ve kimin Avrupalı olduğu asırlardır tahayyülümüze ve çıkarlarımıza göre değişiyor. Kendilerini Avrupa'dan ayıran İngilizler yaz tatillerini “the continent” diye adlandırdıkları “kıtada” geçirir. Kimilerine göre bu kıtaya Rusya, Kafkaslar ve Türkiye dahil değildir. Kimilerinin dahil sandığı Portekizliler, İspanyollar ve Arnavutlarsa, Avrupalı olabilmek için çırpınıp dururlar. Budapeşte caddelerinde klasik bir Avrupa kentinde piyasa yapmanın keyfini çıkarmaya başlamışsınızdır, Macar arkadaşınız yüksek tahsili için Avrupa'ya, Batı'ya gitmek istediğini söyler. Avrupalılık izafi olduğundan bunlardan hiçbiri şaşılacak şey değil.

Daha da şapşallaşanlar, Ortadoğu'dan gitme Hristiyanlığın Avrupa'nın birleştirici unsuru olduğunu iddia edip Avrupa'nın Hristiyan kulübü olduğunu ileri sürer. Oysa diğer dinler gibi,

Hristiyanlığın da birleştirici olduğu tam palavra. Sadece yüz-yılımızda iki defa bölünen Avrupa, iki dünya savaşına neden olmadı mı? Merkezi İstanbul'da bulunan Ortodoks kilisesiyle Katolikliğin merkezi Vatikan arasında bugün de süren amansız mücadele (örneğin Rusya'da) ve asırlar boyunca Hristiyanlar arası süregelen çatışmalar, savaşlar da cabası tabii. Üstelik Avrupa denen yerlerde ikinci büyük din olan İslâm da Kuzey Kutbu'na doğru hızla yayılıyor.

Azıcık mürekkep yalamış olanlarımız bilim ve sanayi kültürümüzün Avrupa'ya özgü olduğunu iddia ederek Amerika ve Uzakdoğu'daki gelişmeleri görmezden gelir. En gülünç iddialardan biriye demokrasinin Avrupa geleneği olduğu. Öyleyse Avrupalılar ya çok unutkan ya da geleneklerine sahip çıkmakta bir hayli bocalamışlar tarihleri boyunca. Dil birliği deseniz yok. Oysa nüfusu, toprağı daha büyük kimi kıtalarda neredeyse herkes aynı dili konuşur. Güney Amerika'da, Brezilya dışında, İspanyolca, Kuzey Amerika'da da İngilizce kıtaların ortak dili değil mi? Avustralya da öyle. Avrupa Birliği'nin bütçesindeki en büyük kalemlerden biriye tercüman maaşları.

Avrupa ve Avrupalılık, bütünlüğü belirsiz bir toprak parçasında sürekli değişen ve gelişen bir yaşam biçimi. Beethoven'ın 9. Senfonisi'nin "milli marş" olarak benimsenmesiye, hem herkesin kültür mirasına bir hakaret hem de bestecinin kardeşlik özleminin iffal edilmesi. Bu marşı, ellerinde Amerika'da yapılmış silahlar ve sırtlarında Türkiye'de dikilmiş üniformalarla Bismarck'ın, Napolyon'un ve Sezar'ın torunlarına hazır ol-da dinletmek gafleti ancak bir absürd tiyatro sahnesi olabilir.

İsteyenler Avrupalı'nın kim olduğunu tartışadursun. Benim tek bildiğim, Girit dehlizlerinde kendisine kurban edilen baki-re kızları kovalayan öküz ayaklı insan başlı Minator'un annesinin adının Europa olduğu.

1997

George Orwell, İkinci Dünya Savaşı'ndan az sonra yazdığı 1984 adlı bilimkurgu kitabında totalitarizm altında yaşayan gelecekteki bir dünyayı anlatır.

Tarihte olup bitenleri değiştirmekle görevli memurları vardır Orwell'in gelecekteki düzeninin. Gerçeğe yer yoktur bu dehşet verici toplumda. Falanca ülkeyle savaşa girildiyse, arşivlerde yaptıkları değişikliklerle bu ülkenin yüzyıllardır düşman olduğu "belgelenir", anında kamuoyuna tekrar tekrar yansıtılır. Rejimin başarısı, bir yalan ne kadar tekrarlanırsa o denli inandırıcı olacağı gerçeğinde yatmaktadır.

Geçmişin günümüze değiştirilerek yansıtılması totaliter rejimlere özgü değil. Avrupa Birliği'nin oluşmasıyla ilk ele alınan konulardan biri okullardaki tarih kitaplarının yeniden yazılması projesi olmuştu. Yüzyıllardır birbirleriyle savaşmış Almanya ve Fransa'nın tarih kitapları yakınlaşmaları göz önünde tutularak yeniden yazılıyor.

Sade ülkeler değil şirketler de çıkarlarına göre tarihlerini yazdırma peşinde. Ford, Philips gibi çokuluslu şirketlerin özel olarak tuttukları tarihçileri var. Son "eser"leri İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerle işbirlikçilerini ve esir işçi çalıştırmalarını tadmize çıkarma amacıyla yazılmış. Arşivleri de haliyle bu şirket-

lerden maaşlı tarihçilerinin denetimi altında. Yarına, gelecek kuşaklara yönelik bir tarihin nasıl yazılacağını günümüz güç odakları şimdiden denetlemeye çalışıyor.

Özellikle ABD'yi yönetenler bu konuda çok dikkatli. Başkan seçtikleri andan itibaren yaptıklarının tarihe nasıl yansıtılacağını, hangi belgelerin nasıl yazılıp hangilerinin imha edilmesi gerektiği konusunda programlı bir çaba içindeler. Böylece demokrasilerde âdet olduğu gibi elli ya da yüzyıl sonra açılacak olan arşivler günümüzde oluşturulurken bile çarpıtılıyor, kabızlaştırılıyor. Bu bilinçli çarpıtma, rejimin kamuoyunu denetlemek için kullandığı medyayı yanlış ya da eksik (disinformati-on, misinfomation) bilgilendirme yöntemleriyle pekiştiriliyor.

Geleceğimizin tarihi üzerinde oluşturulan bu yeni totalitarizme karşı elimizdeki en etkin yöntem belki de herkesin kendi günlüğünü tutması, kendi yaşamını belgelemesi...

Ancak her ne kadar çevremizde olup bitenleri hiçbir tesir altında kalmadan özgürce bakıp yansıtabileceğimizi hissetsek de, her an kendi çarpıtılmış gerçeklerimizin gönüllü kulluğunu yapmakla karşı karşıyayız. Bunun başlıca örneklerinden biri egemen düzenin küreselleşme propagandasının etkisi altında kalmamız.

Örneğin ABD egemenliğindeki ekonomik çarkın doğrultusunda davranış ve değerlerimizin dünyanın her tarafında gide-rek birbirine benzediğini sanmamız... Özellikle çeşitli kuruluşların davetleriyle bir gün Çin'e, bir başka gün Fransa ya da Brezilya'ya dört-beş günlüğüne giden işadamları, gazeteciler, akademisyenler ve hatta turist grupları oradaki McDonald's, Co-ca Cola gibi tanıdık markaları ya da vizyondaki Amerikan filmlerini görüp dünyanın küreselleşip kültürlerin tekdüzeleştiği zannına kapılıyorlar. Hele Çin gibi alfabetini de tanımadığınız bir ülkedeyse, oradan bir Türk gazetecisinin yazdığı gibi, gözünüz Cola ve hamburgerden başka bir şey görmez olduğundan kendilerinden başka herkese barbar gözüyle bakan Çinlileri bile küreselleşmiş zannedebiliyorsunuz.

Egemen düzenin kendi çıkarları doğrultusunda dünyayı tekdüzeleştirmek isteyen gözlükleriyle algılama tuzağına düşen-

ler, teknolojinin yerel kùltùrleri, dilleri, din ve gelenekleri koruyup güçlendirdiklerinin farkında değiller. Telefon, televizyon, radyo, internet ve kasetlerin dili İngilizce'den çok, giderek başka dillerde yaygınlaşıyor. Teknoloji aracılığıyla çeşitli kùltùrler daha bir kenetleniyor. Örneğin bugün Almanya'da yaşayan Tùrklerin önemli bir bölümü 40 yıl öncesine göre Almanya'ya daha da kapalı. Tùrkiye'yi ve Tùrkçe'yi daha çok yaşıyorlar gündelik hayatlarında. Önümüzdeki 5-10 yıl içinde yaygınlaşacak olan cepte taşınabilir sesli tercüme makineleri bakalım İngilizce'den başka dillerin kullanımını nasıl etkileyecek.

Küreselleşen sade İngilizce değil. Moğolca'nın da yaşama şansı bugün düne göre çok daha fazla.

Oysa düzeninin tekdüze görüntüsünü o denli içselleştiriyoruz ki, dünyamızdaki çeşitlilik ve zenginliği görmezlikten geliyor, binlerce yıllık kùltùrlerin yaşama ve yaratma gücünü küçümseyebiliyoruz.

2002

BARIŞTAN KİM KORKAR?

Kaliforniya'da bir lisenin mezuniyet töreni. 18 yaşındaki genç kürsüden sesleniyor: "Biz Amerika'nın geleceğiyiz." Hızını alamayıp devam ediyor: "Biz dünyanın geleceğiyiz."

Atatürk, Cumhuriyet'in geleceğini Türk gençliğine emanet etmişti. Bir dönem Almanya'da "Hitler Jugend", Sovyetler'deyse "Young Pioneers" ülkelerindeki rejimlerin öncülüğünü yaptılar. İran'daki İslâm devriminin koruyucuları gene gençler. Mao'nun, ellerinde kırmızı kitaplarını sallayan lise çağındaki kızıl muhafızları vardı.

Kimi tarihçilere göre türümüzün en vahşi dönemi olan 20. yüzyılda gençler modernliğin yaratıcıları olduğu kadar geçmişin de yıkıcıları. Adı, türü ne olursa olsun, iş yeni düzenlerin kurulmasına gelince gençlere öncü bir rol yükleniyor. Kimilerinin kahramanlaştırarak, kimilerinin korkuyla baktıklarını bu gençler sımsıkı bağlandıkları lider ve ideolojilerinin canlı simgeleri oluyor. Ve bu tür mücadelelerde bulunanlar öyle bir dünyada yaşadığımızı sanıyorlar ki, bir yanda hantal egemen düzenler, bir yanda da çifte standartlı palavralara karnı tok gençlik. Özverili. Adil ve mutlu bir dünya için kendini feda etmeye hazır. Öyle de...

Ama gene de gençler değil mi egemen düzenlerin vazge-

çilmez bekçileri? Onlar değil mi devletlerinin, ideolojilerinin okullar ve ordulardaki itaatkâr temsilcileri? Onlar değil mi ege-
men düzenlerin kurumlarına yerleşme çabalarında birbirlerine
çelme takmaktan çekinmeyen? Onlar değil mi genç yaşta top-
lumun dinî rehberliğine soyunup bizleri cehennemden kurtar-
mak için verecekleri vaazlerin düşlerini kuran? Ve onlar de-
ğil mi devrim düşmanı, din düşmanı diye ana babalarını, konu
komşularını ihbar eden?

Herkes kadar gençler de tarih boyunca zulüm ve baskının
hem hedefi olmuş hem de uygulayıcısı. Toplumlardaki siya-
si, dinî, etnik cepheleşmelerde gençlerin yetişkinlerden fark-
lı bir yeri yok. Gençlerin ayrıcalığı, önüne gelenin onlara sü-
rekli methiye düzmesi, onları tavlama için göklere çıkarması.
Gençlerine zindanlarında işkence edenler, onları işsizliğe, aç-
lığa ya da birbirlerinden beter okullarına mahkûm edenler bi-
le her fırsatta gençliği pohpohlar, onların adına şenlikler, bay-
ramlar düzenler, binbir türlü şarlatanlık yaparlar ki, onlar kar-
şısında meşruiyetlerini yitirmesinler.

Türümüz çeşitli ırkları, dinleri, ulusları, kadınları aşağılar,
yaşlılara kayıtsız kalırken, birbirine karşı vurucu güç olarak
kullandığı gençliği sürekli pompalamış. Çok söylendi ama bir
kez de gençler seyirci olsun; cumhurbaşkanları milletvekilleri,
gizli ajanlar halkla ilişkiler uzmanları, silahların üreticileri satı-
cıları, papazlar imamlar inançları uğruna dövüşürken.

Krallar, padişahlar eskiden ordularının başında savaşa gider-
di. Günümüzün atsız savaş çıkırtkanlarının tek kaygıları kol-
tukları. Ve en çok da barıştan korkuyorlar.

1999

AMERİKA AMERİKALILARA BIRAKILMAYACAK KADAR ÖNEMLİ

Istanbul'un başkentlik yaptığı Bizans İmparatorluğu 1000 yıldan fazla, aynı şehri payitaht yapan Osmanlı 500 yılı aşkın yaşadı. İstanbul gibi, imparatorluklara başkentlik yapmış başka şehirler bugün dünya başkenti olarak New York'a bakıyor. Bu Pekinli için de öyle, Londralı, Parisli, Madridli, Amsterdamlı, Moskovalı için de. İster kraliyet ailesi mensubu olsun, ister işçi, polis, asker ya da öğrenci, hepsinin kafasında bu yeni imparatorluğun simgesel serpuşunu, beyzbol şapkasını görüyoruz.

Müziğiyle, sinemasıyla, teknolojiyiyle, hatta cinsel değer yargılarımızdan tüketim davranışlarımıza, zeka tanımlamamızdan dilimizin bozulmasına kadar bizi etkisi altına alan bu ülkeyi her fırsatta yerin dibine batırmak ruh halimizin bir parçası. Oysa bırakın alışkanlıklarımızı, bugün dünyamızın sonunu getirebilecek uzaydan gelen bir asteroide karşı bizi koruyacak imkânlara sahip tek ülke Amerika. Bu ülkeyi her fırsatta yerin dibine batırmak gibi bir çocukluk hastalığı kronikleşirken, yerine ne konacağını önerenler geçmişin küllerinde kıvılcım aramakla avunup aşağılık komplekslerini de ters yüz ederken, kendilerini tarihin tozlu dev aynalarında görmekten öteye gidemiyor. Bizler de, geleceklerini kolladığımız çocuklarımızın önün-

de bile kötümserliğimizle, yaşanılmaz dediğimiz dünyayı, negatif enerjilerimizle daha da yaşanılmaz kılıyoruz.

Amerika Amerikalılara bırakılmayacak kadar önemli.

ABD'nin dünyaya dayattığı ekonomik sistemi kamçılayan hırs, bireyin abartıldığı bencillige, "benden sonra tufan" yaşam tarzına, dünyayı ürettiğinden çok tüketmenin eşğine, küresel ısınmaya, insanoğlunun üçte birini açlığa, sefaletle mahkûm etti.

Oysa, biz Afrikalılar, biz Asyalılar, Avrupalılar, Obama'nın kazandığı son başkanlık seçimlerini, bu ülkede olup biten başka birçok şey gibi, Amerika'nın sömürgesiymiş gibi izlemedik mi? İmparator bizim için ne düşünüyor, gözünü bizden mi ötekinden yana mı kırpacak diye bakmıyor muyuz?

Edilgeniz.

Ulusal aidiyetlerimizin sığılğında kendi kendimize bölünüp imparatorun hepimizi yönetmesini kolaylaştırıyoruz. O, ne ih-san eyleyecek diye beklerken, bizim neler isteyebileceğimizi bile muhayyelimiz almıyor, ifadesine cesaretimiz yetmiyor.

Son Irak işgalinde de görüldüğü gibi Birleşmiş Milletler örgütü bile Amerika'yı denetleyemiyor.

Gün gelecek kendisinden öncekiler gibi bu imparatorluk da bitecek.

Peki bizim hiç mi sorumluluğumuz yok?

Öğretmenin önünde sus pus oturup ders zilinin çalmasını bekleyen, teneffüslerde bağırıp çağıran çocuklar gibiyiz.

İmparatora edilgenliğimizden, onu dizginlemeyi, yönlendirmeyi, etkilemeyi gündemimize almayıp, Çin ve Rusya gibi imparatorluğa aday totaliter rejimlere, apoletle tarikatın birleştiği dinci akımlara Amerika safında değiller diye, kayıtsızlıktan sempatiye kadar varan bir gözle bakarken, aymazlığımızla onların mı önünü açacağız? Demokrasilerin olmazsa olmaz unsurlarından yaşamayla yargının yetkilerini usulca gasp eden Amerika'nın yürütme diktasına doğru gitmesine, bizim de aynı yolu izleyerek sürüklendiğimiz demokrasi krizine sessiz mi kalacağız?

Amerika Amerikalılara bırakılmayacak kadar önemli oldu-

ğu gibi, dünya cahili bu ülkenin kamuoyu Obama'yı seçerek, her zamankinden çok başkalarını dinlemeye, tanımaya açık olduğunun mesajını verdi. İmparatorluğun hôt demeden, savaşa gitmeden, dünya jandarmalığı yapmadan, kendisine yakın dikta rejimlerini güçlü kılmadan yaşayabilmesi bu mesajı ne ölçüde geçerli kılabileceğine, Obama'nın dünyaya kulak verip veremeyeceğine de bağlı.

Tarihimizin bu aşamasında gün, Amerika'ya odaklanacak küresel sivil toplum kuruluşlarını hayata geçirmenin, internet üzerinden örgütlenmenin, My Space, You Tube, Facebook ve bloglar üzerinden dünya vatandaşları olarak Amerikan kamuoyu ve yönetimi üzerinde etkili olabilecek sinerjiyi oluşturmının, şimdiye dek Amerika'da otomobil fabrikası, otel, banka, giyim kuşam mağazaları almakla yetinen yabancılardan bu ülkenin medyasında da söz sahibi olmasının, evrensel ilkelere bağlı küresel bir demokrasiye doğru ilk adımları atmanın günü.

Dünya ve ötesi hepimizin olduğundan, Amerika Amerikalılara bırakılmayacak kadar önemli.

2008

Hangi ÷lke, din, aitlik, adına olursa olsun...

Taraflaşmamıza isyan etmediğimize şaşıyorum.

Ait hissetmek, ayrıcalıklı hissetmek, “biz” diyebilmek için geçmişler uydurduk. Kimi 100, kimi 1000 yıllık geçmişlere inandık, inandırıldık. İnanmayanlarımız bile kendilerine yakıştırılan aitliklerin sorumluluğunu hissetti.

Geçmişten şanlanmak kadar sorumluluklarını da taşımak son kertede taraf olmanın ifadesi değil mi?

Tarihimize, farklı tesadüflerin asırlar boyunca belirlediği (üstelik bugün çoğu yok olmuş) aitliklerimizin sınırları içinde bakmak, taraflaşmamızı pekiştirmiyor mu?

Nedeni ne olursa olsun, tarih sahnesinde bizi taraflaştıran aitliklere inanmıyorum.

Ulusal, dinî, etnik aidiyetlerin kültürel zenginliği, taraflaşmanın harcı olmamalı.

Devletlerin, cemaatlerin öğrettiği tarih için, “Tarih buysa sizin olsun” diyenlerin sesini duymak istiyorum.

Öğrencilerin, farklı dinlerin farklı mezheplerinin çocuklarının, “Biz bu derse girmeyiz,” diyerek sınıflarını boş bırakacakları günleri bekliyorum.

“Aitlik” eserlerimizin ibret verici belgeler olarak propaganda müzelerinde teşhir edilmelerini talep ediyorum.

Bana ne, kuşaktan kuşağa bizi düşmanlaştıran, birbirimizden ayıştıran, tarihi, “senin”, “benim” tarihin diye okutanlardan.

Bane ne bayraklarını, dinlerini, “gerçek budur!” diye pazarlayanlardan, bayraklarıyla, dinleriyle tarihi gölgeleyenlerden.

Geleceği kucaklamaya hazır yeni kuşakları, aitliklerinin husumetiyle zehirlemek, zaferleriyle taçlandırmak, geçmişin yargıçları, günah keçileri yapmak niye?

Farkında değil miyiz aitlikler tarihimize zırh gibi sarılırken tarihi görülmez kıldığımızın?

Farkında değil miyiz aitlikler tarihimizin günümüze göre yazılan yaz-boz tahtası olduğunun?

Küreselleşen dünyamızda parayı evrenselleştirirken, aitliklerimizin gönüllü pranga mahkûmiyetinde, ortak değerlerimizi evrenselleştirmekte sınıfta kaldık. Geçmişî araştırırsak, türümüzün geçmişîyle övünecek, geçmişinden sorumlu olarsak, her halimizle bizleri “BİZ” yapan tarihle bütünleşmeliyiz.

Bütün savaşırlara karşıyım çünkü bütün savaşırlar insana karşı.

Beni dünyalı olmamdan eksilten aitliklerime karşı olduğum gibi.

2008

II.

NE CENNET NE CEHENNEM

İnanmıyorum.

İnananlara hiç ama hiç inanmıyorum.

İnananlardan korkuyorum; inanarak insanları, dünyayı ne hale getirdikleri için.

Uygarlıklarının, dinlerinin yüceliğine inananlar, işkenceyi, katliamı mübah görüyor. Dünyaya doğru yolu göstermeye inanan demokrasi havarisi köktenci yöneticiler, inançları uğruna Mezopotamya'dan kalma uygarlıkların kalıntılarını bile yerle bir ederken, yeni imparatorluklarını kurmayı çoktan kanlanmış düşleriyle hak ettiklerinin inancında.

İnananların vicdanları tertemiz. Sabahları rahat uyanıyorlar. Eminler, Tanrılarının kendilerine doğru yolu gösterdiklerinden. Dünya âlem onları lanetlerken kendilerini yalnız bırakmadıklarına inandıkları Tanrılarında güç alıyorlar.

Ak sakallı, kara sakallı mollalar, otobüslerde, bankalarda, gece kulüplerinde, işsiz kuyruklarında, okullarda, gökdelenlerde, metrolarda patlayan canlı bombacılarını, cennete varacaklarına inandırıyor. Mazlumluklarının bilinçsiz çaresizliğinde anneler, babalar, son duasını yaptıktan sonra günü bir anda cehenneme çeviren inançlı evlatlarına, tanımadık kurbanlarının cesetlerinin cennet kapısını açacağına inanıyor.

İnananlar Vatikan'dan fetva veriyor, her yıl fetvalarına inanan milyonlarca insanın AIDS'ten ölümlerine yol açan. Erkek-

lerin Tanrı'nın imtiyazlı kulu olduğuna inanan Yahudi, Katolik ve Müslüman cemaatlerinin erkek önderleri karar veriyor kendilerine inanan kadınların hayatları, onların kızlarının, çocuklarımızın gelecekleri için.

Yeryüzü cennetinin bolluk ve tüketimle gerçekleşeceğine inananlara inanmıyorum.

Herkes gibi tüketemeyenlerin herkes gibi tüketmelerinin bir hak olduğuna inananlar, yoksulları herkes gibi tüketmeye azmettiriyor. Daha az değil daha çok tüketilen bir dünyada, dünyanın da tüketildiğinin aymazlığında, yapay ihtiyaçlarımızın kanser gibi özümüzü kemirip zamanımızı yok ettiğini göre göre, daha çok, daha da çok tüketerek mutlu olacağımıza inanıyorlar.

Tüketmenin, herkes için refah vaat ettiğine, dünya ekonomisinin tüketim üzerine kurulu olduğuna inananlar, daha çok tüketmemiz için düşlerimize, duyularımıza saldırıyor. Tüketim dünyasının reklam ve simgelerinin düşleriyle, biraz daha dişlerini sıkarlarsa yeryüzü cennetinde yaşayabileceklerine inananlar, merhametsizce yitiriyor yüreklerindeki sevgiyi, özveriyi, dünyayı paylaşıyor olmanın yoldaşlığını.

Postmodern olduğu söylenen dünyamızın sanatkarları, felsefecileri, sözcüleri şüpheye yer bırakmadan inananların tam da karşısında durur gözükürken, inanmamakla inanç tazeliyor, inançlarını inanmamaktan, güçlerini temelleri inkâr etmekten alıyorlar.

Onlar Aydınlanma çağının pozitivizmin çıkmaz sokaklarında köreldiğine, bildiklerimizin, değerlerimizin, güzel ve çirkinin, doğru ve yanlışın göreceliğine, doğrulanabilmeyi, yalanlanabilmeyi kıstas alan bilimsel yöntemin geçersizliğine inanıyorlar. Mantığımızın kalıplara kalebentliğini, kimliklerimizin aitsizliğini sergileyerek, bizi içgüdüsel hezeyanlarımızın deneimsiz hedonizmiyle başbaşa bırakır, insanı tarihinden kurtardıklarına, geçmişinden özgürleştirdiklerine inanırken yarattıkları boşlukta, mutlak Tanrıların mutlak doğrularına inananları cezbedici kılıyorlar.

Ve Nietzsche: "Yalandan çok inançtır gerçeğin düşmanı olan."

2000

Geçenlerde İngiltere’de kapımız çaldı. Karşımda yetmişin üzerinde bir hanım, yanında sekiz-dokuz yaşlarında bir kız. Bütün konuşmayı küçük kız yaptı. Yehova şahitleriymişler. İlgi lenmediğimi söyledim, kapıyı kapattım. Küçük bir kızın dinî propaganda yapsın diye kapı kapı dolaştırılmasından rahatsız olmuştum. Araştırdım. Bunu engelleyebilecek hiçbir yasa yok. Çocukları muzır yayımlardan, içki ve sigaradan, çalıştırılmaktan, hatta anasından babasından koruyabilen devlet, bir Hristiyan mezhebinin istismarı konusunda hukuki yaptırım gücünden yoksun. Esas olan inanç özgürlüğü.

Oysa aynı İngiliz devleti bundan 5-6 yıl önce bir sabaha karşı evlere yaptıkları baskınlarla birkaç ailenin çocuklarına zorla el koymuştu. Gerekçe ailelerin bir pagan dinine mensup oldukları ve çocuklarını da Hristiyanlık öncesi bu dine göre yetiştirdikleri. Çocukların gece yarısından sonra ateşin etrafında aileleriyle dans etmeleri gibi âdetler devleti ayağa kaldırmıştı.

Tıpkı birkaç yıl önce ABD’de Adalet Bakanlığı’nın emrindeki silahlı güçlerin tank, top ve helikopterlerle Koresh adlı birinin sıradışı mezhep evine saldırarak müritleriyle birlikte ateşe verip hepsini öldürmeleri gibi.

Devletlerin hangi din ya da mezhepleri düşman görüp hangisine inanç özgürlüğü adına hoşgörülle baktığı hatta desteklediği, tarihte dinle devletin bir olduğu döneme göre günümüzde oldukça karışık.

Vatandaşlarının çoğu Müslüman olan devletlerin önemli bir kısmı şu veya bu şekilde “İslâmcı” olduklarını söyleyen “terörist” akımlara karşı bir tür savaş halinde. İşte Cezayir, Türkiye, Mısır, eski Sovyetler Birliği’ndeki “Türki” cumhuriyetler. Liste uzadıkça uzuyor.

Başka bir çelişki uluslararası ilişkiler ve hukukta mevcut dinlerin nasıl telakki edildiği. Bir yanda İslâm Cumhuriyeti olduğunu iddia eden İran’la İslâm Krallığı gibi garip bir konumu olan Suudi Arabistan var. İran her çağdaş cumhuriyette olması gereken bağımsız seçimler, yargı vs. modeline göre kurulmuş. Suudi Arabistan kralın dudakları arasından çıkan iki kelimeye bakan bir Bedevi kabilesinin sözde devletleşmiş hali. Lakin İran uluslararası camiada neredeyse bir cüzamlı devlet muamelesi görürken Suudi Krallığı, bırakın kendisine her kapının ardına kadar açık olmasını, Disneyland’ın bile Fransa’daki en büyük ortağı.

Tarihimizin en uzun soluklu din devleti Vatikan Ortaçağ kaplıplarına göre kurulmuş; Suudi Arabistan’dan da öte, gerçek bir Ortaçağ devleti. Yeryüzünde Katolikliğin egemen olması için gün sayıyor. Dünyanın her yanına yayılmış papazları ve okullarıyla müritlerinin doğum kontrol hapı kullanmalarını ya da mastürbasyonu yasaklamaktan, siyasi görüşlerinin ne olması gerektiğine kadar talimat veriyor. Başka ülkelerin içişlerine karışmakla yetinmeyip Polonya örneğinde olduğu gibi Sovyetler Birliği’nin yok olması için ilk darbeyi vurup sanki Stalin’in “Papa’nın kaç tümeni varmış” lafının intikamını alıyor. İnsanların ruhları satılıyor diye kapitalizmi yerden yere vuruyor ama ABD başkanı dahil kimse ağzını açıp Papa’nın din devletinin dünya üzerindeki emellerini eleştirmiyor. Tersine dünyanın egemenleri nerdeyse her işin arkasında Yahudi parmağı, Yahudi komplosu olduğunu birbirlerine fısıldamakla meşgul.

Gene bir din devleti olan İsrail’in gizli servisi Mossad’ın adı-

nı azıcık da ũrkerek herkes biliyor da Vatikan denince akla oradan buraya koşuşturan yaşlı bir adamcağız geliyor.

řu açık ki, gũnũmũzde hangi dinin muteber olup olmadığının ya da kınanıp kınanmadığının laiklik ya da din-devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıyla hiçbir alakası yok. Egemen dũzenler űyle bilelim istiyorlar, o başka.

2000

NEDEN TÜRKİYE?

Neden Japonya'dan Budist bir ülke diye söz edilmiyor?

Onlar da herkes kadar dindar. Tapınakları hafta sonları ailelerle dolup taşıyor. Kedi ve köpeklerini bile dinî törenlerle görmüyorlar. Ama kimse Japonya'nın teknolojisi ya da demokrasisi için, "Bunlar, modernleşme ve hoşgörünün Budizm'le birlikte var olabileceğinin kanıtıdır," diye deli saçması bir laf etmiyor. Yarım asır önce de Pearl Harbor'daki üsleri bombalandığında da bu düşman ülkenin insanlarından, ABD'de Budistler değil Japonlar diye söz edilmişti.

Bugün Türkiye için Müslüman bir ülke diye söz edenler di-ni hangi politikaya, kimin çıkarlarına alet etmenin peşindeler?

Danimarka, Norveç ve İsveç bayraklarındaki haçlardan yola çıkıp bu ülkelerdeki sosyal demokrat gelenegini, Hristiyanlıkla açıklayan tek bir kişi tanıyor musunuz? Üçüncü Dünya hareketinin öncülerinden Nehru'nun Kongre Partisi'nin Hinduizm'le ne alakası vardı? Floransa'da geçenlerde ABD'nin savaş politikasını protesto eden yüz binleri Katolik ve Protestan diye tanımlayan da olmadı.

Yarın Türkiye, Avrupa Birliği ya da ABD'den umduğunu bulamazsa hükümet bunu İslâm'a karşı bir tavır olarak değerlendirip, "Müslümanız" diye sokağa mı dökcekler?

İslâmı emperyalizmin zıddı, Batı'nın karşıtı gibi gösterenler bu kadar cahil mi? Yoksa başka hesapların mı peşindeler?

Türkiye birdenbire örnek bir Müslüman ülke oluverdi. Yakın geçmişte "Haçlı Seferleri" lafını ağzından kaçırın Bush'un Beyaz Saray'daki misafiri, "Camiler kışlamız, minareler süngümüz" diye şiir okuduğu için siyasetten men edilen AKP'nin lideri.

ABD yetkilileri ve Ankara'da iktidarın yandaşları koro halinde Türkiye'nin örnek bir Müslüman ülke olabilmenin tarihî şansını yakaladığından söz ediyor. Demokrasinin dinle ne ilgisi olabilir ki?

Batı'nın örnek aldığı Yunan demokrasisi Zeus'a tapıldığı için mi kuruldu? İspanya ve Suudi Arabistan krallıkları arasındaki fark din değil demokrasi anlayışlarından kaynaklanmıyor mu?

Örnek bir Müslüman Türkiye'nin Huntington'un medeniyetler çatışması tezini çürüteceğini ileri sürenler, belki de farkında olmadan bir dinler olimpiyatına soyunurcasına tehlike ve tuzaklarla dolu ırkçı bir politikayı körüklüyor.

Türkiye ya da İsrail gibi başka herhangi bir ülke dinini kanıtlayarak değil demokrasinin kurumlarını yaşatarak örnek bir ülke olabilir. Tersini düşünmek bu ülkenin insanlarını da, dinlerini de aşağılamak, Batı'nın üstünlük kompleksine boyun eğmek anlamına gelir.

Dinler, bireylerin inançlarının ifadesi olmaktan çıkıp rejimlerin kimliğine büründükçe, kendinden menkul sözcülerinin iddia ettikleri gibi ahlâka değil totaliterizme araç olur.

2002

PUTPERESTLERE ÇAĞRI

Dinlerin kültüre katkısı tartışılmaz.

Müzik, dans, tiyatro, heykel, resim hepsi dinden doğma.

Soru, son yüzyıllarda dinin kültüre herhangi bir katkıda bulunup bulunmadığı. Yoksa evlatlarını yiyen Yunan tanrısı Kronos gibi dinler de doğurduklarını düşman gibi doğramakla mı meşgul?

Artık ne İslâm'ın minyatürçüsünün ne de Hristiyanlığın ressamının kaldığı dünyamızda sanatkârların dinlerden medet umması söz konusu değil. Tersine en büyük korkuları Tanrılarının gölgesine sığınan yobazların kendilerini susturmaları. Çağımızda din adına kendilerinde söz hakkı görenler en azgın diktatörlerden bile acımasız olabiliyor. Kitleleri tahrik, sanatkârları tehdit ederek çağdaş kültürü dinî saldırıların hedefi haline getirebiliyorlar. Örnekleri çok. Yahudi düşmanı diye itham edilme korkusuyla sanattaki otonsansür, Hristiyan örgütlerinin baskısıyla kütüphanelerden ayıklanan kitaplar, İslâm'ın ölüm fetvalarıyla kellelerine fiyat biçilen yazarlar...

Methedilmeye doymayan diktatörlerden bin kat daha beter, dinin tabulaşmasından medet uman yobazlar.

Geleneklerini çoktan terk eden dinlerin sanatın gelişmesine hiçbir maddi katkısı yokken, her birinin temsilcileri artık mil-

yarlarca dolarlık sermayelerinin kapitalist pazarda yatırımcıları. Oysa aynı insanlar her fırsatta maddiyatın ruha egemen olduğunu tekrarlayıp duranlar. Ve aynı insanlar bu şikâyetlerini eserleriyle en çok paylaşmaya hazır olan sanatkârları yoz bulup onlara düşman olanlar. Eğer sanat bugün giderek çokuluslu şirketlerin denetimine giriyorsa bunun bir nedeni de dinlerin sanatı sahiplenmekteki tarihsel rollerini çoktan terk etmelerinden kaynaklanıyor.

İnsanın en çok “tanrılaştığı”, “Tanrı’ya yakınlaştığı” an olan yaratma faaliyetlerini çoktan desteklenmekten vazgeçip köstekleme yoluna giden dinler, Tanrı’nın en büyük eseri olduğu söyledikleri dünya ve üstündeki varlıkların karşı karşıya olduğu tehlikeyi de hiç kaale almıyor. Gen mühendisliğiyle elde edilen gıda maddelerinin insanı tehdidinden, küresel ısınmadan, Amazon’daki yağmur ormanlarının yok edilmesinden, Nuh’un gemisiyle kurtulanlardan kat kat fazla hayvan türünün katlinden, nükleer enerji kullanımının hepimizin sonu olabileceğinden en son hangi dinin söz ettiğini duyduk?

Günümüzün sorunlarından uzaklaşan dinler sustukça, öfke ve çaresizlik içinde şiddete başvuran köktenci akımlar ve alternatif sektler hızla türemekte.

2000 küsur yıldır zorla tanrılarını değiştirmeye çalıştığımız “ilkel putperest” kabileler ise azalan sayılarına rağmen sanatlarına ve doğaya her zamanki gibi sahip çıkmakta direniyor.

2000

Descartes'ın "Cogito ergo sum" (Düşünüyorum öyleyse varım) sözü belki de felsefenin dünyaca en meşhur deyişi. Düşünebilmek, varlığımızın kanıtı. Düşünemezsek maddesel varlığımızın da farkında olamayacağız. Ünlü felsefeci, ruhumuzdan beslenen düşünebilmenin türümûze özgü olduğuna, başka canlıların ruhu olmadığına da inanır.

Descartes, Ortadoğu kökenli dinlerin cennetlerinde hayvanlara yer vermemelerinin gerekçesini de, kendisine göre mantiken böylece kanıtlamış olur.

Bu sene, dünyanın 200. doğum yılını kutladığı (Vatikan, İran gibi köktenci ülkeler ve yandaşları hariç) Darwin'in bence en önemli özelliği, dogma kalebentleri olmak istemiyorsak, "İnsan niçin güler?", "Niçin yüzü kızarır?" gibi kendimizle ilgili temel sorular sormak, sabırla gözlemlerde bulunmak.

İnsanın Türeyişi kitabında Darwin sümüklüböceklerin zekası ve hayırseverliğiyle ilgili gözlemlerini de anlatmış.

Dört yanı duvarla kaplı bahçedeki iki sümüklüböcekten güçlü olanı, yeterli yiyecek olmadığından duvarı aşar. Yandaki bahçeye gider. Ertesi gün tekrar duvara tırmanıp eski mekânına döner. Zayıf olan diğer sümükleböceği peşine takar. Ona kurtuluş yolunu gösterir. Birlikte yan bahçeye geçerler.

Sizce bu sümüklüböcek cennetlik değil mi?

İyi bir romanda olması gereken (macera, ihanet, geriye dönüş, mutlu son) öğelerin burada bulunduğuna işaret eden Darwin'in gözlemleri ve kuramları, o günlerde olduğu gibi bugün de her dinden köktencileri ürkütüyor.

Ölümlü olmak düşüncesi bize o kadar güç geliyor ki, ölür ölmez cennete gideceğimize, orada önce ölen sevdiklerimize kavuşacağımıza inanırız. Oysa bildiğim kadarıyla, kutsal kitaplarımız cennete (ya da cehenneme) ancak mahşer gününde hakımızda alınan karardan sonra gidileceğini, o tarihe kadar mezarlarımızda bekleyeceğimizi söyler. Mahşer gününün ayrıntılarını merak edenler, dünyadaki belki de en güzel ifadesini İstanbul'da Kariye Camii'nin duvarındaki fresklerde görebilir.

Madem hayvanlar ruhları olmadığı için iyi kötüyü ayırt edemediklerinden, cennet ya da cehenneme yollanmıyor, belki, günahın ne olduğunu anlayacağı yaşa kadar çocuklarımızı da cennet ve cehennemin özlem ya da korkusundan muaf tutmanın yollarını aramalıyız.

Oysa beş yaşındaki kız çocuğunu, "Yalan söyleme, cehennemde cayır cayır yanarsın!" diye korkutmanın, annesi öleni, "O şimdi cennette" diye yalan söyleyerek avutmanın zararlarını bile tartışmıyoruz.

Evet, çocuklar yalan söyler. Çünkü onların dünyalarında, her şeyi bildiğimizi sanan bizlerin tersine, düş ve gerçek birbirinden ayrılmaz. Biri ölünce, "O şimdi cennette" diye çocukları avutmak zararlıdır. Çünkü onlar da bir an evvel cennete gitmek isteyebilir. Cennet özlemiyle günlük yaşamlarının ortamından kopabilirler.

Hele hele sevdikleri kedinin niçin cennete gidemeyeceğini hiç anlamazlar.

Belki ileride, daha uygar toplumlarda, bugün artık eşlerimizi kendi irademizle seçebildiğimiz gibi, çocuklarımızı da özgür bırakırız, reşit olunca, isterlerse, dinlerini seçsinler diye.

2009

Evi Londra dışında ücra bir köyün, ücra bir köşesinde.

Tıp tahsilini yarıda bırakmış, papaz olmak istemiş. Fosil toplama merakını yenemeyerek yelkenliyle 5 yıl dünyayı dolaşmış. Dönünce gözlemlerini yayımlamaktan uzun yıllar çekinmiş. Evinde karısı ve yedi çocuğuyla sakin bir hayat sürdürmüş.

Bugün dünyanın en tehlikeli insanı kimdir diye sorulacak olsa, George Bush adı birçok ülkede akla gelse de, egemen düzen için bu isim, büyük olasılıkla Usame bin Ladin olurdu.

Charles Darwin'in Down House adlı evinin alt katındaki çalışma odasını o gün benimle birlikte dolaşanlardan acaba kaçının aklından, zamanının en tehlikeli adamı ilan edilen birinin evinde olduğumuz geçti.

Oysa 1859'da yayımlanan *Türlerin Kökeni* adlı kitabıyla dünyayı birbirine katmıştı. Hâlâ da katıyor. ABD'deki Hristiyan köktenci akımlar, evrim kuramına karşı faaliyet ve yayımlarıyla başka dinlerdeki köktencilik akımlarını da besliyor, okullarımızdaki fen derslerinde dinî tasvirlerle de yer verilsin istiyor.

Türkiye'de de evrim kuramına din adına itirazlar yakın zamana dayanmıyor mu?

Darwin, farklı din ve mezheplerin temsilcilerinin günümüzde oluşturdukları uluslararası dayanışmasının bir numaralı hedefi.

Dünyayı dolaştıktan sonra evine kapanıp yıllarca deniz kabuklarının evrimini ya da piyanosunun üstüne koyduğu solucanların ısıtma yeteneği olup olmadığını inceleyen Darwin'in, kendisini yüzyıllarca Tanrı'ya benzeten türümüze bir anlamda haddini bildirmiş olduğunu kabullenmekte hâlâ zorlanıyoruz.

Evrim kuramı İngiltere'de ilk duyulduğunda ülkenin önde gelen aristokratlarından Lady Wilberforce, "Umarım doğru değildir, gerçekse mutlaka halktan gizli tutmalıyız," demiş. Darwin'in karısı Emma bile, kocası düşüncelerinden ötürü Tanrı'nın gazabına uğrayacak diye korktuğundan, "Onunla cennette beraber olamayacağım," diye ömrü boyunca ıstırap çekmiş.

Güneşin dünyanın etrafında dönmediğini söyleyerek kiliseyi dünyevi tahtından indiren Kopernik ve Galileo, cinsel tabularımızı yıkan Freud ya da Darwin gibi çoğu bilimadamı sessiz sedasız kendi yollarında yürümüş. Hepsi hayatı, doğayı merak etmiş, sorular sormuş, cevaplarını aramış. Karşılarında, güçlerini yitirmekten korkan dinlerin kendilerinden menkul sözcüklerini bulmuşlar.

Dünyanın evrenin merkezinde değil, kenar mahallesinin boşluğunda dolandığını öğrenen, ardından atalarımızın maymunlarla bir olduğunu kendisine yakıştırmayıp art arda psikolojik şoklara giren türümüz, kapıldığı aşağılık kompleksinden kurtulmanın yolunu, dinî otoritenin sorgulanamayışına sığınarak buluyor.

İnanmak, insanın bir hali.

Dinleri dokunulmaz kılıp iktidarlarına alet etmek ise inancılı düşünceye düşmanlaştıranların çapsizliğimizin ibret verici ifadesi.

2007

Bir zamanlar kendimizle ilgili her şeyin merkezi kalbimiz olarak bilinirmiş.

Atatürk'ü anlatan bir Sovyet filminin adı, "Türkiye'nin Kalbi Ankara"dır. Joseph Conrad'ın ünlü romanında (*Karanlığın Yüreği*) Kurtz, vahşet ve kötülüklerin dorukta olduğu kalbinin karanlığında yaşar. Günlük dilimiz, kalbin ruhun merkezi olduğu üzerine kuruludur. Altın kalpli ya da taş kalpli insanlar vardır. "Kalbim bir pusula sana döndü her fırsatta" diye kur yapar, "kalp kalbe karşı gelir" sonra da "kalbimi kıra kıra bıraktın bir hatıra" diye yakınırız. Ve hepsinin en kötüsü kalpsiz olmak.

Bilim camiasında da, kalbimiz işini görmez hale geldiğinde kalpsiz kalmaktansa domuz kalbiyle yenilenmesi tartışılıyor. Domuz kalbi, çünkü ihtiyacı olanlara yetecek kadar insan kalbi yok piyasada. Dünyanın en hızlı kalkınan ülkesi Çin'in, idam ettikleri vatandaşlarından organ nakli ticaretinde yararlanması bile kifayetsiz kalıyor. Ama Tanrı'nın hikmetine bakın ki, Yahudi ve Müslümanların tiksindiği domuzun kalbi insan dokusuyla en uyumlu olanı.

Kimilerimiz domuzu aşağılayadursun, insan hakları konusunda bile bu hayvanın önemli katkıları var. Türkiye'de yaşayanların yakından bildiği gibi, vücudun muhtelif yerlerine ve

özellikle cinsel organlara bağlanan elektrodlarla işkence yapılır. Falakaya yatırmak ya da tırnak sökmek gibi, babadan kalma usullerin gözden düşmesinin nedeni ise elektriğin iz bırakmaması. İşkence, sonradan kanıtlanamıyor. Gelelim domuza. Kalbi gibi derisi de, canlılar arasında en çok insanınkine benziyor. Bu nedenle Danimarkalı doktorlar domuzlara elektrikle işkence yapıp sonradan anlaşılıp anlaşılmayacağını araştırmışlar. Ta ki hayvan hakları girişimcileri insan hakları adına yapılan bu deneyleri durdurana kadar.

Domuz kalbi türümüz için en uygun olanı ama nakil yoluyla domuzlara has hastalıkların yeni kalp sahiplerine taşınması da mümkün. Kolları sıvayan gen mühendisleri bu hastalıkları yok etmeye çalışıyorlar. Bu gidişle yeni türler bile yaratabilirler.

Gen mühendisliği insanın tanrılaşmasını gündeme getiriyor. İleride yeni varlıklar yaratmak çoluk çocuk işi olacak. Çocuklarımız istedikleri kedi, köpek ve akvaryum balıklarının genetik tasarımlarını yapıp evdeki mini laboratuvarlarında onları hayata geçirecek. Nesli tükenen türlerin korunması yerine, çeşitlenmesine karşı gruplar türeyecek. Yok olmuş türlerin yeniden canlandırılmasını isteyenlerle yeni türlerin yaratılmasından yana olanlar birbirlerine girecek. Köleliğin kalkmasından bu yana daha iki yüzyıl geçmişken tüm işlerimizi görebilecek yaratıkların sahibi olabileceğiz hepimiz.

Descartes'ın "Düşünüyorum öyleyse varım" (Cogito ergo sum) demesinden bu yana köprülerin altından çok sular aktı. Artık tür olarak da "kim olduğumuz", "ne olacağımız", gen mühendisleri ile onların buluşlarının patentini satın almak için yarışan çokuluslu şirketlerin tekelinde.

Ama aynı genetik yapıya sahip ikizlerin bile aşklarının farklı olduğu unutulmamalı. Kim bilir, öbür dünyada beynimiz değil kalbimizin gerektiğine inanan eski Mısır haklıydı belki de.

1997

ŞEYTAN NEREYE GİTTİ?

Günümüzde “Şeytan”dan söz edilmiyor. Bizi onunla korkutan da pek yok. Dini siyasete alet edenler bile, “Bana oy vermezsen seni Şeytan çarpar,” ya da “Biz Allah’ın, onlar Şeytan’ın partisi” falan gibi tehditlerle bizi korkutmuyor. Tersine bize cenneti vaat ediyorlar. Politikaya atıldığı ilk günlerde etrafına tebessümler saçan Necmettin Erbakan’ın üstü açık bir Amerikan arabasıyla Atatürk Bulvarı üzerinde seyrederken elinde mukavvadan yapılmış folyoyle sarılı cennetin anahtarını kendisini seyrederken nasıl salladığını hatırlıyorum. Herhalde Şeytan tehdidiyle politika yapmanın seçmeni oy sandığından kaçırabileceğinin farkındalar.

Ama dinlerine bütünüyle sahip çıkanlar Şeytan’ın ne denli bir baş belası olduğunu asla unutmuş değiller. O binbir kılıklı Şeytan ruhunuza sirayet edip sizi avucunun içine bir aldı mı, kurtuluş zor. Allahtan bu felakete karşı teyakkuz halinde olan dini bütünler var.

Şeytan’ı kovmak için ne yapılması gerektiğini belirten 1614 tarihli talimatnamesinden 385 yıl geçen ay Vatikan, Papa’nın özel onayıyla 84 sayfalık yeni bir el kitabı yayımladı. Çağdaşlığını sürdürmekte çok duyarlı olan Katolik Kilisesi bu metinle, Şeytan’ın etkisi altında olanlarla psikik bunalım geçirenle-

rin ayırt edilmeleri gerektiği konusunda kardinallerini uyarıyor. ABD’de son yıllarda Şeytan’ı def etme ayinleri kilise dışında da yaygınlaştığından, Vatikan’ın bu metinle hem Şeytan’a karşı mücadelesinde kendi yerini koruyacağı hem de uygulanması gereken yöntemlere bir açıklık getireceği düşünülüyor.

Âlem hâlâ nelerle uğraşıyor diye düşünebilirsiniz.

Ama yine o âlem, Şeytan’ı kafasına takan Papa’nın, yoksul ve zengin arasında farkı açan günümüz vahşi kapitalizmine karşı çıktığının, teknolojinin ruhsuz bir uygarlığa yol açmakta olduğunu belirttiğinin ya da idam cezasına karşı olduğunun ve hat-ta geçenlerde şahsi müdahalesiyle ABD’de bir mahkûmun ölümünü önlediğinin farkında olmayabilir. Tabii bütün bunları söylediği son Kuzey Amerika seyahatinin önemli ölçüde Pepsi Cola parasıyla desteklendiğinin de.

Vatikan her yıl milyonlarca müridini köktenci Protestanlara kaybediyor. Papa da “seçmen” peşinde. Merkez sağa yerleşen solcuların, sosyal demokratların boşalttığı yerden, kilisesine çağdaş müridler arıyor.

İslâm adına konuşanlarınsa insan ve özellikle kadın haklarına duyarlı olmak gibi bir sorunları yok. Ne müridlerinin ne de başkalarının onlardan böyle bir talebi de yok gibi. Böylece bir yandan İslâm adına geçmiş çağlara özeniliyor, bir yandan da Batı’nın nezdinde İslâm şeytanlaştırılıyor.

1999

MUSEVİ TÜRKLER, HİRİSTİYAN ÇİNLİLER

Mısır uygarlığı 3000 yıl sürdükten sonra çöktü. Bizans 1000 yıl kadar sürdü. Osmanlı, Aztekler, Afrika'daki Benin gibi birçok uygarlığın ömrü 600 yıl kadar. Günümüzde dek kesintisiz süregelen en uzun ömürlü uygarlıklardan biri Çin.

Sade tarihçilerin değil bizim de kafamıza zaman zaman takılan, hem cevapsız kalan hem de bin bir türlü cevaplandırılan soru, nice uygarlık çökmüşken Batı'nın gücünü nereden aldığı. En başta akla gelen unsurlardan biri din. Günümüzün egemen toplumları ve onlara özenenler Batı'nın başarısını Hristiyanlığa bile bağlıyor. Bu nedenle örneğin Avrupa Birliği'nde Türkiye'nin olası varlığına kuşku ve korkuyla bakanlar çok.

Sosyolojinin kurucularından Max Weber'in Protestan ahlakının kapitalizmin itici gücü olduğu konusundaki iddiaları hâlâ popüler. Buna karşın İslâm'ın ilerlemeyi kösteklediği, reforma ihtiyacı olduğu, hatta hiç olmasaydı her şeyin daha iyiye gideceğini söyleyen de çok. Tarihin küllerinde İslâm kıvılcımı arayanlar da Abbasilerin, Emevilerin ya da Endülüs'ün başarısını dinle açıklamakla kalmıyor, günümüzde cihad çağrısıyla, eskiyi kurabilecekleri sanrılarıyla dehşet saçıyorlar.

"İlerlemenin" dine dayalı olabileceği düşüncesi abuk sabuk, bu denli sorgusuz kabullenilmesi ürkütücü.

Uygarlıkların yükseliş ve çöküşlerinin dine bağlı olduğuna inananlar için aşağıda sıraladığım safsatalar da geçerli olmalı:

– Roma İmparatorluğu çoktanrılı pagan dinlerle yükseldi. Hıristiyanlığı benimsemesiyle çöktü.

– Hazar Türkleri Museviliği benimsedikleri için 400 kûsur yıl süren güçlü imparatorluklar kurdular.

– Çinliler Budizmi terk ettikleri için komünist oldular.

– Hintliler, Budizmi benimsedikleri için komünist olmadılar.

Tüm bu saçmalıklar Batı'nın Hıristiyan olduğu için bugün güçlü olabildiği tezinden farklı değil.

Tarihin farklı dönemlerinde farklı uygarlıkların egemen olmasının açıklaması daha çok Darwin'inkine benzer bir evrim kuramında aranmalı. Nasıl çevre koşullarına göre “başarılı” türler mutasyon sonucu, yani tesadüfen ortaya çıkıyorsa, uygarlıklar da öyle: İklim, kadın-erkek ilişkileri, komşularda olup biten, buluşlar, yıldız fallarının yorumu, doğal kaynaklar, göçler, saymakla bitmeyecek etmenlerin tesadüfi ve geçici bir şekilde yan yana gelmesi, bir süre bir topluluğu başkalarına göre tarihte ayrıcalıklı kılıyor.

Tarihçi Toynbee'in de dediği gibi: “Uygarlık bir yolculuk, liman değil.”

2004

“Üsküdar’a giderken” şarkısındaki katip gibi, yakın tarihimizde kişinin kıyafetinden sınıfını, mesleğini, hatta dinini anlamak mümkündü. Bırakın kişinin kıyafetini Osmanlı’da bir dönem yalıların rengi sahibinin dinine göre belirlenirdi. Sadece Müslümanlar, yalısını istediği renge boyatabiliyordu.

Toplumların hiyerarşik yapısında günlük üniformalar, düzeni korumanın en kolay yollarından biri. Nasreddin Hoca’nın “Ye kürküm ye” misalinde olduğu gibi, kıyafet, “Sen benim kim olduğumu biliyor musun?” denmesine ihtiyaç kalmadan, düzenin egemenlerine bütün kapıları açıyordu.

Giysilerinde yerel farklılıkları yansıtan köylünün günümüzde birçok ülkede yok olmasıyla, dünyada kentli giyim tarzı oluştu. Yakın tarihimizde, hele Amerikalı sığır çobanları için imal edilen kot pantolonun ’68 ruhunun üniforması olmasıyla, özellikle Batı ülkelerinde kıyafet tekdüzeleşti. Kim olduklarını bilmiyorsa ABD başkanıyla musluk tamircisini ayırt etmek mümkün olmayabiliyor. Gene de bu tekdüzeliğe rağmen, istisnalar dışında, yakın zamana kadar çeşitli ülkelere insanları kıyafetlerinden ayırt etmek mümkündü. Artık günümüzde, kısa deri pantolonlu Alman, bereli Fransız, kimonolu Japon en çok geçmişe gönderme yapan karikatürlerde yaşıyor.

Günümüzde başlıca üniformalarımız markalarımız. Bağır bağır bağırıyor birbirlerine benzer kot pantolarından “ama ben farklıyım” diyen markalar.

Her ne kadar marka moda girdaplarında kendimize bir şeyler yakıştırdığımızı zannederken birbirimizle benzeşsek de, avcı toplayıcı dönemimiz dışında, türümüz üniformalarından bu denli özgürleşmemiştii.

Çocukluğumda kent kaldırımlarında şövalye gibi dolanan askerler bile mesai biter bitmez sırtlarındakinden kurtulurcasına sivil kıyafetlerine bürünüyor. Günümüzde tek istisna, kabuk değiştiren dünyamızın sınırlarını kaldırıp önünü açacaklarına, gördüklerinden şaşıp, kaçıp, umutsuzlaşarak geçmişin küllerinde kıvılcım ararcasına üniformalarına daha da sıkıca bürünen dinlerin müritleri.

Ben tüm savaşlara karşıyım çünkü tüm savaşlar insana karşı. Bunu hangi dinin temsilcisi söylüyor?

Katolik, Hindu, Müslüman, Yahudi, Protestan fark etmiyor. Günümüzde sermaye-din birlikteliği tarihimizde her zamankinden daha egemen. Dinlerin sözcüleri, ruhlarımızı, vicdanlarımızı tekellerine almanın rekabetini sürdürduredursun, ortak noktaları, iflas etmiş dünya düzenine uyumlu kullar olmamızı sağlamak. Müritliği benimseyenler, üniformasız bireyin yalnızlığından kaçarcasına kendilerine özgü kimliklerini oluşturmak yerine, cemaatlerinin üniformalarında güvence buluyorlar. Cemaatlerinin üniformalarında sıkışıp kalıyorlar.

Sermaye küreselleşirken, dinlerle yerelleşiyoruz. Dünyalı olmanın kardeşçe sorumluluğunu üstleneceğimize böl-yönet stratejilerinin gönüllü kurbanları oluyoruz.

Popsosyolojiye mahalle baskısı gibi bir laf yerleşti. Asıl baskı cemaatlerin kendi müritlerine.

2008

TÜRKİYE LAİK BİR ÜLKE Mİ? NE ZAMAN LAİK OLDU?

Aklınızdan hiç geçti mi bizdeki “hoşgörü” kelimesinin Batı dillerinde karşılığı olmadığına. Geçenlerde Osmanlı tarihçisi Cemal Kafadar, Harvard’da bir toplantıda şu sözleriyle dikkatimi çekti: “İngilizce, Fransızca gibi dillerde tolerans kelimesi, farklı olana tahammül etmeyi çağrıştırır. Türkçe’ye özgü ‘Hoş Görmek’ bambaşka, insancıl bir anlam taşıyor.” Belki bu kelimenin altında bir çocuğun yaramazlığını “hoş görmek” gibi tepeden bir bakış da yatıyor. Ama her halükârda insan ilişkilerinde taraflaşmayı yumuşatıyor.

Günümüz Türkiyesi’nde, hele din konusunda, bırakın hoşgörüü ya da toleransı, hukuk sistemiz bile, kısmen de olsa, hepimizi dine dayalı bir anlayışın sultasına boyun eğmeye zorunlu kılmakta.

Yeryüzünde başka kaç devlet var vatandaşlarının nüfus kağıdına dinini yazan? Laik olduğu iddiasında bir devlete sorulmaz mı, “Sana ne benim dinimden?” diye. Nüfus kağıtlarımızda, vatandaşları dinlerine göre ayıran bilgi kim için, niçin gerekli? Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği, bu bilgileri musevilere zorunlu kılanların ibret verici uygulamalarının uç örnekleri.

Yeryüzünde laiklik iddiasında başka kaç cumhuriyet var vatandaşlarından topladığı vergileri din adamı ve ibadet yeri ya-

pılmasına harcayan? Hele bu parayı, Türkiye’de olduğu gibi, hükümet kim olursa olsun, tek bir dinin tek bir mezhebinin iktidarı için kullanan?

Aklımıza gelmediğinden, gündelik yaşamımızda gözümüzden kaçan, dine dayalı öyle uygulamalar var ki.

Özgürlüklerin kısıtlanmasına muhalefet olunca bir hak arama eylemi vardır. Tehlikeli olan, çoğunluğun değer yargılarının hukuksal ve kurumsal uygulamalara dönüşmesinin norm olarak kabullenilmesi, yaşam biçimi olarak benimsenmesi. Bireyin, boyun eğdinin bile farkında olmadan, uygulamaları gündelik yaşamında içselleştirmesi.

Türkiye’de dininiz yoksa ölünüz ortada kalır. Herhangi bir dinî uygulamaya tâbi tutulmadan gömülebilen bildiğim tek kişi Aziz Nesin. O da, son dakikada çıkarılan bir Bakanlar Kurulu kararıyla gerçekleşebildi. Türkiye’nin en büyük şehirlerinde, başkent Ankara’da, İstanbul’da, yapılan cenaze törenlerine, ölüleri var diye gidip dinî törenlere katılmayan, arkada duran kitlenin görüntüsü, devletin zoraki bir uygulamasının ifadesi değil mi?

Laik bir devlette, evlilik için olduğu gibi, neden laik cenaze törenleri de yapılamaz?

Toplumumuzda herhangi bir dine mensup olmayanları dışlama, onlara, dine, devlete karşıymışlar gibi bakma alışkanlığı da var. Bu kısmen de, kapitalizmin 20. yüzyılda Sovyetler Birliği’ne karşı mücadelesinde dinleri, Türkiye’de, “Kanlı Pazar”da, Endonezya’da kitle kıyımlarında olduğu gibi, İslâmı seferber ederek, solculara dinsiz ve düşman gözüyle bakmasından da kaynaklanıyor.

Günümüzde din, özgürlük ve demokrasi adına yapılan tartışmaları, hangi “taraf” olurlarsa olsunlar, türbana indirgeyip cepheleşenler, evrensel düşünceden uzak anlık tepkileriyle ortalığı birbirine katıyor. Bugün Türkiye’deki çatışma, *New York Times*’ın da temcid pılavı gibi defalarca öne sürdüğü, ülkemizde de bize zorlanan bu bölücü kalıbın, belki de farkında olmadan benimsendiği gibi “laik devlet” ile “demokrat vatandaşlar” arasında değil, toplumumuzda hepimize sinmiş olan hoşgörüsüzlükle, farklı olana tahammül edememizle ilgili.

Tolerans, birbirlerini mezhep savaşlarında yüzlerce yıl katletmelerinin herkese zararlı olduğunun bilincine varmalarıyla 1648’de yapılan Westphalia Antlaşması’yla yerleşti. Osmanlı gibi İslâm toplumlarında hoşgörü, her dine kendi alanını tanıyan çokkültürlü toplumlarda oluşmuştu. Cumhuriyet’in kuruluşunda, Türkleri Asya topraklarına geri sürmek isteyen “yedi düvele” karşı verilen mücadele, toplumu tek ulus ve tek dine indirgerken, hoşgörü alışkanlıklarımız bu mücadelenin kurbanı oldu.

Başka ülkelere göre geç ulus-devlet olmamızın sancılarına, devleti dinden bağımsızlaştırmak çabalarına, şimdi de, dünya kabuk değiştirmek üzere bocalarken, tarihte bir kez daha dinlerin siyaset ve savaşa alet edilmesi eklendi.

Hoşgörüden bile uzaklaşıyor.

2008

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, İngiltere'de de Amerikalılar hakkında iyi şeyler pek söylenmez. 11 Eylül öncesi, Atlantik'in öbür yakasından buraya gelen turistlerin tavrından, kıyafetlerinden ve İngilizcelerinden rahatsız olunurdu. Bugünlerde Amerikalıların gelmemelerinden şikâyetçiler. Stratford-upon-Avon'da bulunan Shakespeare Müzesi'ndeki görevli, bu gidişle bilet fiyatlarını artırmaya mecbur kalacaklarından yakınıyordu.

Ölümünden 500 yıl sonra Shakespeare, İngiltere için her yıl önemi artan bir gelir kaynağı. Doğum yeri olan Stratford da tiyatrolar, hediyelik eşya dükkânları, kitapçılar ve oteller Shakespeare sanayiinden geçimini sağlıyor. Shakespeare, korunması gereken bir marka. İnandırıcı olmasa da eserlerini Edmund Devere ya da Christopher Marlowe gibi başkalarının yazmış olabileceğine ilişkin görüşlerin yazılıp tartışılmasını bile istemiyorlar.

İnsanın her halini ve çelişkilerini bu denli çarpıcı ve şiirsel biçimde dile getiren başka yazar düşünmek zor. Birkaç yıldır dikkatimi çekense, Shakespeare'in eserlerinde dinî konulara, düşüncelere, hatta dinle ilgili kelimelere bile neredeyse hiç yer vermemesi. Kendisi gibi insanın derinliklerinde dolaşan Dostoyevski'nin tam tersi.

Oysa Shakespeare'in yaşadığı dönemde özellikle Katoliklerle Protestanlar arasında tahtlar deviren, savaşlar başlatan dinî tartışmalar ve aidiyetlikler söz konusu. Shakespeare ise bırakın gününde olup bitene kıyısından köşesinden değinmeyi, yazdığı binlerce oyun karakterinden hiçbirine İsa'nın adını bile söylemiyor.

Stratford'da yaşadığı çeşitli evler bugün turistlerin ziyaretine açık: Doğduğu ev; artık tek bir satır yazmamak üzere 48 yaşında Londra'dan ayrıldıktan sonra satın aldığı şehrin en pahalı evi. Evde iğnesinden ipliğine kadar dönemin orijinal eşyaları duruyor. Dikkatimi çekense herhangi bir haç, İsa, Meryem Ana figürü ya da bir köşeye asılmış duaya rastlanmaması.

Gözlemimi hiç de tuhaf karşılamayan Shakespeare Vakfı'nın görevlisi bunu İngiltere'de dört kuşak boyunca Katoliklerle Protestanlar arası süren taht savaşlarına bağladı. Evleri, hangi tarafın ne zaman basacağı belli olmadığından İngilizler dinî simgelerini gizlemeyi tercih etmiş. Evi basan sadelikten yana Protestansa problem yok. Katolikse, birtakım şeyler gizlendikleri yerlerden çıkarılıyor. Shakespeare de bu tedirginlikten etkilenmiş olmalı. Oyunlarında İsa ya da Meryem'den şu ya da bu şekilde bahsedip hayatını tehlikeye atacağına onlardan söz etmemeyi yeğlemiş.

Ömrü boyunca dinden uzak duran Shakespeare ölümünden sonra kilise için de para kazandırıyor. Holy Trinity Kilisesi'nin içindeki gömülü olduğu taşta tam yaklaşacağız, karşımızda adam başına bir sterlin kesen din adamı (Kilise ve katedrallerde turistlerden para toplamaya alışık olan Hristiyanlar, başka dinlerin tapınaklarında kendilerinden para istenmemesine nedense hiç şaşmıyorlar).

Shakespeare'in mezar taşına yanaşmak da mümkün değil. Önümüzde bir kordon. Cebimde Prenses Diana'nın diktığı söylenen ve kendi adını taşıyan beyaz bir gülün yoncası vardı. Mezara doğru üfledim. Kısa düştü. Üç kişi birden üfledik. Ancak bir de gördük ki, Shakespeare'in mezar taşında ne adı var ne de tarih.

Shakespeare, ölümünde Stratford'un belki de en zengini. Gömüldüğü kilisede de görevliymiş. Ülke çapında, kralların, kra-

liçelerin nezdinde ünlü. Ve mezar taşında adı yok. Tarih yok. Kilise görevlileri bu konuda konuşmamayı tercih edip bizi vakfa yolladı. Sorumuzdan rahatsız olan vakıf görevlileri de bir şey söyleyemedi. Sonradan baktığım bir kitabın dipnotunda her nasılsa mezar taşının çöktüğünü, ismin yok olduğunu, yerine konan yeni taşta da adının belirtilmediğini yazıyordu.

Taşta bir tek, “Kemiklerimi buradan kaldırana lanet olsun” diye biten ve kimin yazdığı bilinmeyen bir dörtlük yazılı.

2001

APOLETLİ TARİKATÇILAR

Kelimelerimiz kalebentliğimizin ifadesi.

Genellikle, kelimelerin altında yatan anlamların hangi güç ilişkilerine hizmet ettiğinin farkında değiliz.

Devleti devlet yapan unsurlardan biri vatandaşlarına karşı şiddet kullanma yetkisi olması.

Ama devletin asıl gücü, edilgenliğimizden, düzenin söylemini içselleştirmemizden geliyor.

Yüzyıllarca din egemenliğinde bir dünyada yaşandı. Günlük dilimizde kullandığımız kelimeler dinin iktidarını yansıttı. Dinin dilini kullanarak kullaştık. Türkiye’de her ne kadar bir anlamda (hepimizin ödediği vergilerin bir kısmı Diyanet İşlerine gidiyor!) laik bir düzene geçildiyse de, dilimiz dinin egemenliğinin ifadeleriyle dolu. İngilizler yüzyıllarca Tanrı’yı anarak “Godspeed” kelimesiyle birbirlerini uğurladılar. Ne var ki bugün Londra’da sokaktaki adam kelimenin anlamını bilmeyebilir.

Şariat devletlerine özgü “Allahaısmarladık” ise Türkiye’de çoğumuzun hâlâ kullandığı bir hitap tarzı.

Dilde, kültürde değişim çabuk olmuyor.

Üstelik bugün Türkiye’de iktidarını dinin dili üzerinden kuran, dinî simgelerle siyaset yapan bir partinin hayatı-

mızda egemenliği söz konusu. Devlete işi düşenlerimizin, “Selamünaleyküm”leştigi bir ortamdayız. Bizi bu kelimelerle buyur edene, “Merhaba” ile karşılık vermeniz, ister istemez, inatlaşmanın, ortamı gerginleştirmenin, karşılıklı ötekileşmenin ifadesi. Diyelim ki, zıtlaşmanın tatsız ortamından kaçındığımızdan ya da işimiz pürüzsüzce görülsün istediğimizden, aynı dili benimseyip “Aleykümselam” diye karşılık verdik. Bu sefer de, hem dinin dilde iktidarını pekiştirmiş oluyoruz hem de samimi olmadığımızdan, riyakarlığımızdan ötürü arkamızdan gülünüyor.

Türkiye’de askerin egemen olduğu bir düzende yaşamış olmanın ifadeleri de günlük dilimizde bol bol var.

Sivil geçiniyoruz ama asker gibi konuşuyoruz. Her fırsatta altüst ilişkisi yaratıyoruz. Nefer, orduda esas olan itaat gereğince, “Onbaşım”, “Yüzbaşım” vs. diye hitap eder. Peki çocuklarımıza “Öğretmenim” dedirterek otoriteye şartlandırmamıza ne demeli? Öğretmenin öğrencilerini adlarıyla çağırması tek yönlü mutlak bir iktidarın ifadesi. Ters, öğrencinin öğretmenine “Yasemin Hanım”, “Aydın Bey” diye hitap etmesi okulun disiplin anlayışına meydan okumak anlamına gelir. Yuva-
dan başlayan bu şartlanmayı ne denli içselleştirdiğimiz yetiş-
kinen askerin önünde iki büküm olmamızdan belli.

Aramızda en sivil geçinen basın mensuplarımızın generalle-
re “Paşam” diye hitap etmesine de şaşmak aklımızdan geçmez. Gönüllü olarak karşımızdakini güçlendirip kendimizi güçsüz-
leştirdiğimiz bu konumda, basının öğrenme hakkından bilinç-
sizce feragat etmişizdir. Falanca generale “Tarık Bey” diyeme-
yişimiz korkudan değil, otomatige bağladığımız edilgenliğimize ters geldiğinden.

Sivil hayatımıza yansıyan askerî düzeni sorgulamadığımız-
dan, günlük yaşamımızda içselleştirdiğimizden. (Çankaya’da,
27 Mayıs darbesinden beri Cumhurbaşkanı konutunun yanın-
da kuvvet komutanların köşklerinin ne münasebetle orada bu-
lunduğunu sormayı aklımızdan geçiremediğimiz gibi. Bırakın
aklımızdan geçirmeyi kim farkında ki?) Postaneden sağlık oca-
ğına, tatil kampından tapu kadastro dairesine kadar kullanılan

“Müdüürüm”, “Başkanım”, “Amirim”, hatta “Abim” gibi hitap tarzları Türkiye’de sivil toplumun askerileştirilmesinin ne denli yaygın olduğunun ifadesi.

“Milli Eğitim Bakanlığı” sözlerindeki “milli” deyimine ne demeli?

Edebiyattan biyolojiye, matematikten psikolojiye kadar eğitimin milli olabileceği aymazlığı askerî düzeni farkında olmadan şuursuzca benimsemiş olduğumuzun belki de en ibret verici örneği (Milli Eğitim yetmiyormuş gibi 12 Eylül’den sonra askerî cuntanın coğrafya dersinin adının “Milli Coğrafya” diye değiştirttiğini hatırlıyorum).

Türkiye’de son yıllara özgü bir gelişme ise şimdiye kadar zıt kutuplarda yer alan apolet ve tarikat söylemlerinin günlük dilde örtüşme eğilimi göstermesi.

Egemen düzen, dili çıkarları için kullanmasını, ürettiği kelimelerle, ifadelerle bizi yönlendirmesini, şartlandırmasını iyi biliyor ve beceriyor. Özgürlük ve demokrasi mücadelesi bize dayatılan dillerden, simgelerden soyunmamızdan geçiyor.

Zor olan başkalarına karşı çıkarken kendi esaret dilimizi yaratmamak.

2010

VATIKAN'DA İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR

Her ne kadar ruhani de olsa, belki de yeryüzünün en totaliter, en gizli kapaklı, en zengin örgütünün lideri öldü. Dünya basını, Papa II. John Paul'ü yaşantımızın parçası yapmaya bizi 30 yıla yakın alıştırmıştı. Onun söylediklerini dinledik, onunla birlikte dünyayı dolaştık, ölümünü dünyanın bir kaybı olarak saygıyla andık. Süpergüç olan ülkelerin liderleri, çokuluslu dev şirketlerin yöneticileri, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün başları iktidarın dönme dolabına binip inerken bir Papa kalmıştı yerinde oturan, bir de Castro.

Kendisini öldürmeye, ülkesini işgale kalkışmış ABD'nin burunun dibinde, polis devleti yöntemleriyle bir tür sosyalizmin nimetlerini koruyan Castro'yu, dinlerin barış içinde bir arada yaşaması, Irak savaşının sona ermesi, Katolik olsun olmasın herkesin kurtuluşu için dua eden Papa'yı aynı nefeste anarak, ilk bakışta kuzuyla kurdu karıştırmış mı oluyorum? Yoksa asıl kuzu kılığında dolaşan kurtlar değil mi dünyayı yöneten?

Vatikan, müritlerinin adına, öbür dünyanın anahtarlarına emaneten sahip olmasının yanı sıra, bir milyarı aşkın insanın gündelik yaşamlarının denetimini de teslim almış. II. John Paul, seleflerinden devr alıp sertleştirerek sürdürdüğü politikayla, bilerek "tenhalaştırdığı" bir dünyanın bekçiliğini yaptı. Birleş-

miş Milletler'in AIDS gibi çeşitli hastalıklardan her yıl milyonlarca ölümü önleme çabası, yıllardır Papa'nın her tür doğum kontrolünü önleyen vaaz ve girişimlerine çarptı.

Vatikan politikalarından ötürü her yıl kim bilir kaç milyon insan ölüyor?

Ufak yaşta ölüme mahkûm, istenmeyen kaç çocuk dünyaya geliyor?

İnsan sağlığına, yaşamına karşı, dünya çapında ölümcül politikalar güden bu örgüt ve ruhani lideri II. John Paul'un başka konularda tutumlarıysa, dünyevi iktidar mücadeleleriyle cebelleşen, kirli çamaşırlarını gizleyen, sıradan devlet politikalarından farksızdı.

Bağımsız bir ülke konumundaki Vatikan'ın denetimindeki servet ve dünya çapındaki örgütünün din adına dokunmazlığı her ülkeye nasip değil. Leh asıllı Karol Wojtyla, Papa seçilir seçilmez önce Polonya ve Sovyet Birliği'ndeki rejimlerin devrilmesinde, ardından da Güney Amerika'da yoksullukla totaliter rejimlere karşı kilisesinde gelişen "liberation theology" (kurtuluş kuramı) hareketinin susturulmasında belirleyici rol oynadı. Güney Amerika'daki papazlarını, ABD emperyalizmine karşı gelip siyasete karıştırlar diye azad ederken, kendisi komünizm karşı ABD'yle aynı safta yer aldı. Zaten belki bunun için Papa seçilmişti.

II. John Paul'un kilisesinin dünya kamuoyuna yansıyan skandalları karşısında, kurumuna kararlılıkla sahip çıkması kimseyi şaşırtmadı. ABD'nin Massachusetts eyaletinde 250 Katolik papazının 1.000 kûsur çocuğu yıllarca taciz ettiği ortaya çıkınca bunun kabul edilmez olduğunu açıklamaya mecbur kılırken, papazlarına bir "fırsat" daha verilmesini savundu.

Cinsel tacizler nedeniyle görevinden istifa etmeye zorlanan Boston Başpiskopos'unu Roma'da Aziz Meryem Basilikası'nın başına getirerek taltif etti. Faşist geçmişinden ötürü savaş suçlusu olduğu keşfedilince ABD'ye girmesi yasaklanan eski Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'a Vatikan adına şövelye unvanı vermekten de çekinmedi.

Sözde şeffaflaşan dünyanın en karanlık örgütlerinden biri-

nin gizlilikle seçeceği yeni Papa için iki şeyden emin olabiliriz. Bir, erkek olacağından. Murat Bardakçı'nın 3 Nisan'da *Hürriyet*'te kaynaklara atfen belirttiği gibi, 9. yüzyılda, cinsiyetini gizleyen Joan adında bir kadın papa olmuş. O günden bu yana, Vatikan'ın uyguladığı geleneksel testte, altı delikli özel bir sandalyeye oturtulan Papa'nın iki taşığının da olup olmadığı elle kontrol edildikten sonra, ruhani iktidarı "Duo testis bene benedata" (İki adet testisi var, uygundur) sözleriyle dünyaya duyuruluyor. Yeni Papa'nın, hepimizin kurtuluşu için bizi İsa'ya kazandırma politikalarını sürdüreceğinden de emin olabiliriz. Bu gidişle Vatikan'ın 21. yüzyılda karşısında en güçlü rakibi Çin olacak.

Kültür uyumsuzlukları aramaya meraklılar, ikisine de en az birer milyar insanın kendisini ait hissettiği, Çin ve Vatikan'a bakmalı. Bunun bir göstergesi papalığı süresince, kimilerini defalarca olmak üzere 129 ülkeyi ziyaret eden II. John Paul'un Katolik dininin tanınmadığı Çin'e bir kez olsun gitmezken, Tayvan rejimini Çin'in meşru hükümeti olarak tanımasındaki ısrarı.

Papazlığa intisab etmeden önce Krakow'da aktör olan Karol Wojtyla, dünya kamuoyunu ustalıkla yönlendirerek ömrünün sonuna kadar rolünü başarıyla oynadı. Hem Katolik kilisesinde '68 ruhunun özgürlük rüzgârıyla başlayan değişimlerin önünü ödünsüz uygulamalarıyla durdurdu hem de halkla ilişkiler konusundaki ustalığıyla dünya kamuoyunun gönlünü fethetti.

2005

DİN BENİ NASIL RAHATSIZ EDER?

Dinin gündelik hayatımıza yansıması beni nasıl rahatsız eder?

Etmeli mi?

Bencillik mi, tahammülsüzlük mü rahatsız olmam?

Etrafımda bir şeylerin değiştiğini hissediyorum.

Rahatsız oluyorum.

Başkalarından değil, kendimden.

Kendim gibi olamadığımdan.

Sansüründen. Çifte standartlarımdan.

Arabasına bindiğim taksinin şoförünün dediklerine, beni ineceğim yere kadar kazasız belasız ve de tartışmasız bir şekilde götürsün diye, hiç de hem fikir olmadığım halde başımı sallam gibiyim.

Âdettendir, bir cemaatin içine girdiğimizde saygıda kusur etmemeliyiz. Zaten başkalarının yaşam tarzlarına, inançlarına hoşgörülü olmak değil mi, “bir orman gibi kardeşcesine ve bir ağaç gibi tek başına tek ve hür yaşamanın” esası?

Cemaatler ortak inançları pekiştirir. Cemiyet bireyi özgürleştirir.

Cemiyette yaşarken, cemiyetin cemaatleştiğini hissediyorum.

Banka müdürü beni iftar yemeğine çağırıyor.

Kendisi Ermeni.

Bir şeyler değişiyor.

Ramazan vakti vapura getirdiğim tostun bir köşeye çekilip, kimse rahatsız olmasın, bana ters bakmasın kaygısıyla gizlice yerken iştahım kesiliyor. Kalan kısmını cebime koyuyorum. Acaba ada vapurunu takip eden martılara versem ters bir hareket mi olurdu? Bilemiyorum.

Cemaate özgü davranışlar bir cemiyetin normu olursa, ülkeyi yöneten iktidar o normu benimsemekten de öte propaganda-sını yaparsa, cemiyet bireyleri barındıran bir topluluk olmaktan çıkar. Herkesin birbiri gibi olması gerektiğini hissettiği, göze batmamak için farklılığını susturduğu, herkes birbiri gibi olsun diye kâh özendirici kâh şiddet potansiyeli taşıyan baskının oluştuğu bir cemaate dönüşür.

Psikologların yaptığı bir deney var. Biri diğerinden biraz daha uzun iki sicimden, önceden aldıkları talimatla kısa olana uzun diyen on kişiden sonra, asıl denek olan on birinci kişiye sicimlerden hangisinin uzun olduğu sorulduğunda, o da, kısa olana uzun der.

Demokrasi devlete karşı bireyin hiç bitmeyen, her dem süregelen mücadelesidir. Birey ise her zaman cemaatin etkisi altında kalmaya, herkes öyle söyledi diye siyaha beyaz, uzuna kısa demeye yatkındır.

Cemaat, özgür seçimle de olsa, özellikle kadın için konumunun, giyiminin erkeklere göre belirlendiği, tek tip elbise giydiği yerdir. Cemiyet kimsenin elbisesine karışmaz.

Cemiyet bir mozaiktir. Biz ve onlar yoktur. Cemaat bizi onlardan korur. Dahil olmayanlara kendilerini yalnız, zayıf hissettirir. Ait olma duygusunu pekiştirir.

Gönüllü olarak cemaatleşiyoruz.

12 Eylül darbesini takip eden günlerde bitpazarında paşa tabloları aranır olmuştu, kendilerine asker geçmiş yaratıp, oturma odalarının duvarlarına paşa dedelerinin resimlerini asabilsinler diye.

2007

TEKTANRI TOTALİTARİZMİ

Çoktanrılı dinler demokrasisi yerini tektanrılı dinlerin totalitarizmine terk edeli binlerce yıl geçti.

Başlangıçta tanrısını seçebilen insan sonunda tek Tanrı'nın tutsağı, din savaşlarının kurbanı oldu.

İnancın militaristleştirilmesi tektanrılı dinlere mi özgü? Geçmişin savaşan tanrılarını yeren günümüz uygarlığı Tanrı adına savaşanların şakşakçısı. Hepsi Ortadoğu'dan çıkma bu dinler tarihimiz üzerinde de o denli sulta kurmuşlar ki, ilk tektanrımızın Mısırlı Aknaten olduğunu çoktan unutmuşuz.

Tektanrılı dinlerin totaliter düzenleri yıkım üzerine kurulu. Amaç toplumun gelenek ve eski tanrılarını şiddet kullanarak yok etmek, baş edemediklerini de değiştirerek kendi kitaplarına uydurmak. Ege tarihi bunun örnekleriyle dolu.

Geçmişin üzerine şiddetle gitmenin bir örneği Didim'deki Apollon Tapınağı'nın tarihinde yatıyor. Büyük İskender gibi nice imparatorla birlikte her bir yandan akın akın "sıradan" insanlar da buraya geliyor adak vermek, dilekte bulunmak ve tapınağın kâhininden geleceğini öğrenmek için.

Tarihin bir döneminde dünyanın baş tapınağı burası. Bizans'ın devlet dini olarak Hristiyanlığı benimsemesinden sonra Apollon'dan dilekte bulunmanın cezası idam. Tapınağı gele-

neksel anlamından koparmak için de aynı yere bir kilise dikmişler.

Bir başka örnek Bafa Gölü kıyısındaki Heraklion'un geçmişinde gömülü.

Yakışıklı çoban Endymion'a Ay tanrıçası Selene âşık olur. Çobanı müteaddit defalar rüyasında ziyaret eden tanrıça, ondan 50 kez hamile kalıp 50 kız çocuk doğurur. Geceleri uykusunda aşkın doruk noktasına ulaşan çoban bu tür rüyalarının süregelmesi için tanrılar tanrısı Zeus'a başvurur. Talebi kabul görür ve Yunan mitolojisinin özellikle genç erkeklerin ilgisini çeken bir tür "hamamcı" tanrısı olur.

Ta ki Hıristiyanlık bu bölgede yayılana kadar. Erkeklerin uykularında tatmin olmasını sağlayan bu güçlü simgeyi yok edemeyince Hıristiyanlar efsaneyi değiştirir. Onlara göre Endymion'un Ay ile ilişkisi tamamen ruhsal olup, uykusunda girdiği trans sonucu tanrının gizli adını öğrenmiştir. Böylece bölgenin Hıristiyanları yılda bir kez Endymion'un mezarını açıp azizin kemiklerinin birbirine vurmasından çıkan seslerden tanrının adını öğrenmeye çalışırlar. Özellikle Katolikler'de insanın gündelik hayatına yönelik totaliter şiddet o denli güçlüdür ki, delikanlıların mastürbasyon yapmasına bile cehenneme gitme korkusu eşlik eder.

Tektanrılı dinlerin asırlardır tanığı olduğumuz vahşet ve şiddeti 21. yüzyılla birlikte yeni doruklara tırmanıyor. Müritler hem saflarını sıklaştırmak için kendilerinden olana eziyet ve baskılarını artırıyor hem de inançlarını paylaşmayanlara karşı savaşıyor. "Terörizm" ve "terörist" egemen düzen ve dinlerin kendi şiddetlerini örtbas edip bizleri de giderek edilgenleştirme politikalarının vazgeçilmez sembolleri.

2002

Türkler “dört nala gelip Orta Asya’dan” Batı’ya doğru süren yolculuklarında, Konstantin’in “Yeni Roma” diye adlandırdığı İstanbul’a yerleşti.

Hamamlarımız Roma icadı. En kısa ayımızın Şubat olması, takvimimizi yapan Romalıların bu ayı uğursuz saydıkları için çabuk geçsin istemelerinden. Kimimizin çocukları, Jül Sezar gibi sezaryen ameliyatla dünyaya geliyor. Şehrimizin duvarlarında sık rastladığımız “Buraya işeyen eşektir” yazıları Roma’dan kalma bir gelenek mi bilemiyorum. Ama Romalıların idrara çok kıymet verdikleri ve duvar diplerinde israf edilmesine karşı oldukları kesin. O kadar kıymetli ki, İmparator Vespasian döneminde “idrar vergisi” konmuş. Değerli, çünkü çiş çok işe yarıyor. Bir defa, vatandaşlardan başka kimsenin giyemediği bembeyaz togaların yıkanmasında ağartıcı, yani bir nevi çamaşır suyu. Ve bugün İstanbul’da olduğu gibi Romalı dilberler de sarışın olmaya düşkün. Saçlarının rengini açmak içinse Anadolu’dan alışkın olduğumuz kaynatılmış papatya suyu yerine idrar kullanılıyor.

Ünlü hatip Çiçero’nun başından geçen vahşet de bugün yabancısı olmadığımız bir durum. Çiçero’nun, diktatörlüğe karşı cumhuriyet saflarında yer aldığı için kestirilen başı Roma hal-

kına ibret olsun diye bir zamanlar ünlendiği Senato'da kesik sağ eli ile birlikte sergilenmiş.

Roma'ya hiç benzemeyen yanımızsa, cenaze törenlerimiz. Kimilerimiz sevdiklerimizin ardından gözyaşları dökederalım, zengin Romalılar bol bol ağlayacak "yasçılar" kiralarmış cenazelerinin peşinden gitsinler diye. Önceleri ölülerini yakmışlar, moda değişince cesedin ağzına, öbür dünyaya geçirecek sandalcıya verilmek üzere para sıkıştırıp gömmüşler. Soylu Romalılar, imparatorlarının sevgilisi Kleopatra'nın ülkesini ele geçirdikten sonra da Eski Mısır'daki gibi ölülerini mumyalatmışlar.

Roma'nın mirasçısı İstanbul'da böyle âdetler yok. Ama İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra bir ara üçüncü Roma adı verilen Moskova'da, Lenin'in mumyalanmış cesedi Kızıl Meydan'da hâlâ duruyor. Hristiyanlara özgü bir şekilde gömülüp gömülmemesi için referandum yapılması gündeme geldi kuzey komşumuzda.

Günümüz İstanbulu'nun cenaze törenleri ise tam bir şaşkınlık manzarası. Hristiyan ve Yahudilerin ölüleri neredeyse cemaatsiz kaldırılacak. Kentte ölü yatan "gayrimüslim" sayısı yaşayanlardan fazla. Müslümanlarsa durmadan çoğalıyor ama herkes cemaat değil. Ölüsünün peşinde camiye kadar gidip o günden önce içeri adımını hiç atmamış milyonlarca insan var. Üstelik her ne kadar tersi sanılsa ya da iddia edilse bile muhtemelen sayıları da her yıl artıyor. Kimileriye evlilikte olduğu gibi cenazeler için de sivil bir törenden, kimimiz yakılmaktan yana.

Aziz Nesin'in sessiz sedasız vakfının bahçesine gömülebilmesi için koskoca Bakanlar Kurulu'ndan sanki savaşa gidilecekmiş gibi alelacele karar çıkartılması gerekmişti. Öldüğümüzde bile özgür değiliz. Başkaları gibi Türkler arasında da Müslüman olan da var, Yahudi de, Hristiyan da, Budist de. Veya başkaları gibi tüm bunları reddedenleri de. İsteyen imamını seçer, isteyen hahamını. Ya da hiçbirini. Ölecek cana yer gerek ama dünya ölümler üzerinden iktidarlarını dayatmak isteyenlerle dolu.

KIZIL SİNCAP KIRIMI

Tanrı'nın, Kenan diyarının topraklarını vaat etmesi karşılığında, İbrahim, Tanrı'ya bundan böyle erkek çocukların sünnet edileceği sözünü verir. Daha sonraları Tanrı, İbrahim'i, oğlu İsmail'i de kurban etmesini emrederek sınar, son anda ona koç yollar. Para etmediğinden olsa gerek İbrahim'den bu yana sünnet nedeniyle kesilen deri parçalarının pek bir kıymet-i harbiyesi yok. Eskiden kirve, parçayı bir yere gömerdi ama artık yeri çöp tenekelerinin dibi. Post kavgaları ise günümüzde bile sürüyor.

İbrahim'in Tanrı'ya verdiği sözünü tutması belki en çok Hitler'in işine yaradı. Her ne kadar Alman bilimadamlarının üstün ırklarını ölçüp biçecek onca yöntem ve alet geliştirmelerine, Goebbels'in "Kimin Aryan kimin Yahudi olduğu kararı bana aittir" demesine rağmen, soykırıma uğrayan milyonlarca Yahudi erkeğini ayırt etmenin en kolay yolu donlarını indirmekten ibaretti.

Okyanusun öbür yakasından aynı yüzyıl içinde ikinci defa Avrupalıların savaşını sona erdirmeye gelen Amerikalı askerler de bambaşka nedenlerle ama tıpkı Hazreti İbrahim'in soyundan gelen İbraniler gibi sünnetliydi. ABD'li bilim adamları sünnetli erkeklerle cinsel ilişkiye giren kadınlarda rahim kanser-

ri olasılığının daha az olduğunu söylüyordu. Ama tıpta birçok şey hızla değiştiğinden, son Körfez Savaşı'nda, Araplardan yana Araplara karşı savaşmaya giden ABD'li askerlerin ancak yarısı sünnetliydi. Hele Katolik olanlar, peygamberleri bir Yahudi olarak doğan Hazreti İsa'larının tersine, hepten sünnetsizdi. Ve artık günümüzün kimi erkekleri psikiyatrist kanepelerine uzanıp 20. yüzyılın son çeyreğindeki ruhsal problemlerinin kökenini, anne ve babalarının kendilerini küçük yaşta sünnet ettirmelerinde arıyorlar.

Cinsel uzvun ucundaki bu küçücük deri parçasının varlığı ya da yokluğunun tarih boyunca bölünmemize nasıl yol açtığı ortada. Erkek cinsiyetinin genetik malzemesinin yüzde 99'u şempanzelerle aynı olan insan türünün küçücük algılama farklılıklarından yola çıkarak geliştirdiği ırkçı düşüncelerin haddi hesabı yok. Oysa bilim, insan türünün siyah, sarı, beyaz gibi bilmem kaç ırktan oluştuğu safsatalarını ciddiye almıyor. Ama insan da onu, bunu gözünün, kaşının rengine göre değerlendirip taraf tutma huyundan vazgeçemiyor. Ve kendisiyle uğraşması yetmiyormuş gibi artık başka türlerin renk meselelerine de karışıyor.

Bu konudaki son haber Büyük Britanya'nın Lordlar Kamarası'ndan. Şöyle konuşuyor Lord: "Ülkemiz, geleneklerimizi tehdit eden bu ulusal düşmana karşı tüm olanaklarını derhal seferber etmelidir." Düşmansa İngiltere'ye Kuzey Amerika'dan 100 yıl önce gelen gri sincap. Çabuk ürediğinden İngiltere'deki kızıl sincaplar azalıyormuş. Ülke kamuoyu gri sincabın zehirlenerek ya da kısırlaştırılarak topyekûn imhasından yana. İnsan, şimdi de kızıl sincaplarla gri sincapları karşı karşıya getiriyor. Hazreti İbrahim'den, kendi yavrumuz yerine koç, kuzu ve hatta deve kurban etmeyi öğrendiğimize göre, bakarsınız ileride de ordularımız birbirlerine karşı savaşmayı öğrettiğimiz sünnetli ya da sünnetsiz hayvanlardan oluşur.

1998

KOLA BİR! DİNLER BİN BİR!

Yeryüzünde belki en çok tanınan simge, en çok içilen içecek Coca Cola.

Dünyanın neresine giderseniz orada. Artık herkesin tekdüze bir kola kültüründe yaşadığını iddia edenler var. Ancak bu şişe ya da teneke içindeki sıvıyı içenlerin farklı dünyaların insanları olduğunu seyrettiğimiz reklamlar bize unutturuyor. Oysa işte...

Athos – Yunanistan'ın Athos yarımadasında her cinsin dişisi yasak. Ne tavuk ne inek ne de insanın dişisi. Giriş özel izne tâbi. Bir devletmiş gibi vize gerekli. Yarımada'daki manastırlarda sessizlik hâkim. Çoğu et yemeyen ve birbirleriyle konuşmayan kesişler ancak birinin yüksek sesle okuduğu İncil'in sofrasında, yemeklerde buluşuyorlar.

Rivayete göre, Meryem Ana bindiği geminin batması sonucu buraya geldiğinde eski Yunan tanrılarının heykelleri kendilerini Meryem'in ayaklarının önüne atıp parçalamışlar. Son 1000 yıldır burada kurulan manastırlardan geçen on bin kûsur kesiş zamanlarını İsa'nın adını mûtemadiyen tekrarlayıp kendilerinden geçerek, dinî resimler yaparak, bahçecilikle uğraşarak geçirmişler.

Fuji – Japon mitolojisine göre tanrılar bu yanardağı bir gecede yaratmışlar. Çeşitli dönemlerde tanrı ve tanrıçaların yaşadığına inanılan bu dağın eteklerinde, her yıl bin kûsur ton ağırlığındaki bir maket, küçük binlerce maketle birlikte, böylece akanacaklarını inananlar tarafından yakılıyor.

Japonya'yı doğuran rahim olarak da algılanan ve neredeyse Tanrı'yımsı gibi tapılan bu dağa, ülkenin İkinci Dünya Savaşı'nda yerle bir edilmesiyle küsen Japonlar da olmuş, bize ihanet etti diye. Günümüzde her yıl yüz binlerce Japon bu dağın tepesine hacca gidiyor.

Meenakshi – Hindistan'daki 2000 yıllık, otuz bin heykelli, on binlerce hayvan, tanrı ve iblis resimli bu tapınak kozmosu sarsa sarsa korkutup dünyayı yaratan tanrı Shiva'nın sevgilişi Meenakshi'ye adanmış. Tapınağa her yıl 48 günlük seks orucundan sonra ibadete gelen milyonlarca insan dört kollu, kafatası kolyeli tanrıça Kali'nin öfkeli heykeli önünde onu sakinleştirmek için kafasına soğuk tereyağından toplar atıyorlar. Bu tapınakta 1300 yıldır her akşam Shiva'nın görüntüsü, sevgilişi Meenakshi'nin yatak odasına götürülüyor, her sabah geri taşıyor.

Mekke – Tanrı'nın emrine uyan Hz. İbrahim karısı ve oğlunu çölün ortasında bırakıp yola koyulur. Susuz kalan karısının yakarmasıyla birdenbire kumda, sonradan zezem diye anılacak kuyu açılır. Yıllar sonra bu noktaya dönen Hz. İbrahim, Tanrı'nın gökyüzünden yolladığı koç sayesinde oğlunu kurban etmekten kurtulur. Karısının gömülü olduğu yerde Hz. Adem'in bir tapınağının kalıntısını keşfeder ve kendisi aynı yerde tapınak yapmaya koyulur. Tanrı'nın kendisine yolladığı ve insan oğlunun günahlarını üstüne aldıkça kararan taşla Kâbe'yi bitirir. Zamanla putperestlerin mekânı olan buraya binlerce yıl sonra Hz. Muhammed Medine'den gelir. Kâbe'nin etrafındaki 360 heykel Peygamber'in bir dokunmasıyla kendi kendilerine yıkılırlar ve burası her yıl milyonlarca Müslüman'ın hac için gittiği yeni kutsal hüviyetine bürünür.

Televizyon reklamlarını seyrede seyrede hep birlikte yaşadığımız küresel köyde artık her şeyin aynı olduğu yalanına kana

kana, inanç ve davranışlarımızın çeşitliliğini, hayal gücümüzün enginliğini unuttur olduk. 20. yüzyılın modern insanını “kola” kurbanı diye görenler de biziz, geçmiş yüzyılların kurbanlarını yadedenler de.

1999

İSTANBUL'DA CENAZEYE GİTTİM

Biz korkaklar.

Biz ölülerinden korkanlar.

Biz ölülerinden korkan riyakarlar.

Ölü korkumuzdan mirasyedi kadar müsrif, politikacı kadar yalancı, reklamcı kadar kandırmacı bizler.

Türümüzün tarihi boyunca ölülerimizden korkmuşuz başımıza ne gelir diye.

Biz değil miyiz onların servetine konan?

Kral öldü, yaşasın kral deyip tahtına oturan?

Yataklarında yatıp sofralarına kurulan?

Onlara fani dünyadan kurtuldun deyip, dünya alemiyle ayrılmamacasına sarmaş dolaş olan?

* * *

Bir müzeyi dolaştım geçenlerde.

Baktım ölülerimizi nasıl defnettığımızı Çin'de.

İlk başta, Bronz Çağı'nda,

Atlarıyla, altınlarıyla, cariye ve uşaklarıyla, yollamışız beyle-ri toprağın altına.

Arkada kalmasın gözleri, geri dönmemesine kavuşsunlar rahata diye öbür dünyada.

Ardından gelen Han Hanedanı bilinçli,
Ziyan olmasın bunca insanla hayvan,
Kurban yerine kilden heykeller, oyma maketler,
Saray dōşeyecek kadar usta ellerden ürünler.
Zamanla, gelsin gitsin sūlaleler,
Tanglar, Songlar, Mingler,
Giderek niçin yapıldığı unutulmuş âdetler,
İflas edecek yaşayanlar,
Ölölere şatafatı engelleyen yasalar.
Ve,
Binlerce yıl sonra bugün varılan noktada,
Mezar başında yakılan,
Sahte kağıt paralar...

* * *

İstanbul'da cenazeye gittim.
Yalan dolan, iki yüzlülük.
Ne ölen inanıyordu ahirete
Ne de tabutun başında dost kalabalığı,
Namazlarla, Fatihalarla yolladık,
Gazetelerde çarşaf ilanlar çıkardık,
Üç defa bağırdık,
Hakkımızı helal edip
Yolumuza koyulduk.

2009

“Doğar doğmaz kendimizi iyi ve kötünün çarpıştığı bir savaş alanının içinde bulur, iki ateş arasında kalırız. İki taraf da bizi kendi cephesine çağırır. Şeytan bizi ölüme sürüklemek ister. Tanrı sonsuzluğun kapısını açar.”

Bu sözler, din ve siyaseti birleştirip milyonları seferber eden, ülkesinde başkanlık ve meclis seçimlerinin sonuçlarını, müritlerinden aldığı destekle yönlendiren Jerry Falwell'e ait.

Geçen hafta ABD'de ölen köktenci rahip Falwell'in başarısı, İncil'i farklı farklı yorumladıkları için çeşitli mezheplere bölünmüş dindarları düşmana karşı birleştirmesi üzerine kurulu. Falwell, bir elinde bayrak, bir elinde İncil, milliyetçi duyguları da seferber ederek elde ettiği siyasi zaferlerle, ülkesinin günümüzdeki konumuna gelmesinde belirleyici rol oynadı. 1970'li yılların sonunda kurup öncülük ettiği “Ahlâki Çoğunluk” hareketi, sosyalist ülkeleri “Şeytan İmparatorluğu” diye tanımlayan Reagan'ı başkan seçtirmekten, Irak'ta petrol üzerinden kıyamet günü politikası güden köktenci Bush ve ekibini iktidara getirmeye kadar kritik rol oynadı.

Avrupa, yüzyıllar süren Hristiyanlar arası din savaşlarından kurtulmanın yolunu devlet ve dini birbirinden ayıran ulus-devlette bulmuştu. Son birkaç yüz yılın tarihi, bu kıtada demokra-

sinin devleti denetlenmesine, dinin özel hayatımıza indirgenmesine sahne oldu. Nispeten farklı bir yol izleyen ABD’de ise devlet kurulana kadar geçen yüzyıllar boyunca, Boston ve Jamestown gibi çeşitli yörelerdeki yerleşim birimlerinde dine dayalı bir düzen egemendi.

Demokrasiyle yönetilen ülkeler arasında en dindarı, parasında “Tanrı’ya güveniyoruz” yazan ABD’de, 20. yüzyıla gelindiğinde bile 13 yıl alkol yasaklandı. Kimi eyaletlerin kanunları, vatandaşların yatak odalarındaki davranışlarıyla ilgilenip, karı-koca arasında hangi tür ve pozisyonda cinsel ilişkinin yasal olup olmadığını denetledi.

ABD’de din ve devlet ilişkisini yeniden tanımlayan Falwell’in “Ahlâki Çoğunluk” hareketi, bu ülkenin dış politikasını, başka devletlerle ilişkilerini, emperyal konumundan dünyaya nasıl baktığını etkilerken, birçok ülkeyle birlikte Türkiye de bundan payını aldı, alıyor. Son yıllarda Türkiye’nin birdenbire İslâm demokrasisi, örnek İslâm ülkesi vs. diye tanımlanmasına neden olan oluşum, 12 Eylül darbesine, cuntanın başı Kenan Evren’in meydan mitinglerinde Atatürk ve Kur’anı birleştiren nutuklarına, ABD’nin sola karşı “Yeşil Kuşak” kurma çabalarına kadar gidiyor.

Tarih boyunca dinlerin iktidarı belirlemesinin çeşitli ifadeleri var.

Günümüz dünyasının artan adaletsizliği ve egemen düzenlerin “benden sonra tufan” anlayışında, dinlerin yeniden politik yaşamda gündeme gelmesi, dinlerin hangi siyasi boşluğu doldurduğunu tespit etmemize yardımcı olmalı.

Ne var ki, bırakın siyasete soyunan dinî akımların savaş karşıtı olmalarını, küresel ısınmayla dünyamızın kıyamete gidişine bile, Galileo ve Darwin’den bu yana bilime karşı çıkma alışkanlıklarıyla, kimi böyle bir şey yok derken, kiminin sesi çıkmıyor.

Kyoto Protokolü’nü imzalamayan tek tük ülkeler arasında Türkiye, ABD ve Vatikan var.

2007

Yakın Cumhuriyet tarihinden bir “hoşgörü” örneği.

Ya da bir Patrik nasıl devrildi ve evi cami oldu?

Orhan Türker’in *Halkidona’dan Kadıköy’e* adlı kitabından:

Patrik V. Maksimos:

1897 yılında Sinop’ta doğan ve Heybeliada Ruhban Okulu’nda eğitim gören Maksimos, 1932-1946 arasında Kadıköy Rum cemaatinin dinî lideri (Halkidona Metropolitisi) olarak görev yaptıktan sonra, 26 Şubat, 1946 günü V. Maksimos unvanı ile İstanbul Rum Patriği seçilmiştir.

ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş içinde, bir yandan Ortodoksların dinî lideri olarak ABD’ye daha sıcak bakan bir Patriğin İstanbul’da bulunması düşüncesi ağır basarken, politik sıkıntılara sağlık sorunları da eklenen Patrik V. Maksimos kısa süren bir görev döneminden sonra 18 Ekim, 1947’de yerini, Amerika’dan gelecek olan Patrik Athenegoras’a bırakmak üzere istifa etmiştir.

(Athenagoras, ABD vatandaşıydı. Patrik olacak kişinin Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olması zorunluydu. Bu “sorunun” nasıl çözüldüğünü eski Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, anılarında şöyle anlatıyor):

“Emniyet Genel Müdürlüğü’nde Siyasi Daire’nin başkanlığı-

nı yapıyordum. Genel Müdür çağırdı: ‘Dışişleri’ne gideceksin, Genel Sekreter’i göreceksin. Sana bir şey söyleyecek. Deddiğini yapacaksın. İçişleri Bakanı’nın emridir” dedi.

Genel Sekreteri gördüm. ‘New York Metropoliti Athenogoras için bir nüfus kağıdına ihtiyaç oldu. Ayrıntılı ismi, ana-baba adı bu kağıtta yazılı, teminini rica ederim’ dedi. ‘Nerede doğmuş, Türk soyundan mı?’ dedim. ‘Oralarını bilmiyorum. Nüfus kağıdı lazım’ diye cevapladı. ‘Doğumu Türk uyruklu değilse nasıl olacak? Türkçe biliyor mu?’ diye sordum. ‘Nasıl olacak diye uzun boylu tereddüt etmeye mahal yok. Sayın Reisicumhurumuz (İnönü) ilgililere bunun olacağına dair söz vermiş. İş olup bitti haline gelmiş. Olacak mı, olmayacak mı diye düşünmek gerilerde kaldı. Nasıl olacak ona bakmalı. Bunun için rica ediyorum’ dedi. İş anlaşıldı. Athenogoras Fener Kilisesi’ne Patrik olacaktı. Bu Amerikan seçimlerine yarayacaktı. Fatih Fermanları’na göre Patrik, Türk uyruklular arasından seçiliyordu. Nüfus kağıdı bunun için lazımdı. Vaktiyle Yunanistanlılar’ın doğdukları topraklar Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeydi. Fakat kişilerin doğduğu ve nüfusa kayıtlı olduğu yeri resmen ispat etmek zordur. Verilen söz de bu cihetin mutlaka temin edileceğine dairdi. İşin siyasi ve gizli yönü buradaydı. Beni Nüfus Genel Müdürü’ne gönderdiler. Durumu anlattım. Athenogoras, Yanyalı yapıldı. Nüfus kağıtlarının yandığına ait işlem tamamlandı. Yeni bir kimlik düzenlendi. Adam da böylece Patrik seçildi.”

Ve Athenogoras ABD Başkanı Truman’ın özel uçağı ile önce İnönü’ye bir mektup iletmek üzere Türkiye’ye gönderilir.

(Türker’in kitabından devam)

Kadıköy Kalamış’ta kendisine tahsis edilen bir evde kardeşleri ile dünyaya küskün bir inziva hayatı yaşayan Maksimos, 1972 yılından ölümüne kadar 25 yıl boyunca buradan ayrılmamıştır.

Yaşadığı ev bir süre sahipsiz kalıp hazineye geçmiş, 1995 yılında yıktırılarak yerine cami yaptırılmıştır.

2009

Televizyonda, gazetelerde haberlere bakınca kendimi Ortaçağ'ı gösteren filmleri seyrederek gibi hissediyorum. Yorumcular din uzmanı kesilmiş. Cehaletleri ürkütücü.

Televizyonda iki uzman Irak'ı konuşurken birinin diğerine, "Başbakan Maliki, Şii, Sadr'da Şii, peki alıp veremedikleri ne?" diye sormasının doğal karşılandığı bir dünyada yaşıyoruz.

Eskiden Marksizm üzerine kitaplar okuyup tartışmak moda idi. Günümüzde din.

Eskiden dünyamızda sınıfı savaşlarında taraflaşanlar, günümüzde dinleri adına cepheleşmeye itiliyor.

Aydınlanma'dan bu yana ibadet yerlerine çekilen din yeniden gündelik yaşamımıza girdi. Akademik toplantılarda, dost sohbetlerinde din konuşuluyor.

Dünya çapındaki siyasi ittifaklar, ulusallığın sorgulandığı, bayraklarımızın giderek gölgeler gibi durduğu dinler üzerinden mi kuruluyor?

Geçen yüzyılın ikinci yarısı boyunca süren Soğuk Savaş'ın bitmesi, Sovyetler Birliği'nin çökertilmesinde ilk "kurşun" Papa'nın, Walesa önderliğinde rejime karşı kiliseyi seferber etmesiyle sıkılmıştı. Papa'yla ABD bugün Washington'da ittifak tazeliyor. ABD'nin tarihinde ilk defa bir başkan, devlet başka-

nı sıfatıyla Papa'yı, askerî bir üste törenle karşıladı. İkisi de çıkarlarına, dünya egemenliklerine tehditi aynı yerlerden görüyor: Çin, Rusya, İslâm. İkisi de Avrupa Birliği'yle aynı cephede.

Dünyada yeni oluşan dengeler açısından Türkiye kritik ve belirsiz bir noktada. Türkiye'yi Çin, Rusya ve İslâm cephesinde görmek isteyenler de var, Vatikan'ın yoldaşlık yaptığı Avrupa-ABD cephesinde görenler de.

Ben ne Türkiye'yi, ne de kendimi, bu cepheleşmenin taraflardan biri olarak görmek istiyorum; ne de iki ipte oynayan bir cambaz olmasını. Kurulmakta olan ittifaklar bizi dünyalı olmaktan, dünyanın karşı karşıya olduğu sorunlarla uğraşmaktan alıkoyuyor. Hele yeni kuşaklar hortlatılan dinî çatışmaların ne tarafı ne de kurbanı olmayı hiç mi hiç istemiyorlar. Ne var ki, meşruiyeti çökmüş bir dünya düzeninin getirdiği açlık, sefalet ve adaletsizlik, nice genci çatışmalarda saf tutsunlar diye provoke edenlerin işini kolaylaştırıyor.

Dünyamıza aitliğimizin yolunu kesen, "ille şu ol, bu ol" diye bize çeşit çeşit kimlikler biçen, haklı ve haksızın yol göstericiliğinde hadlerini aşanlar o kadar çok ki.

2008

Ortadoğu dinlerinin takım tutulurcasına sahiplenilmesi günümüzde siyasi anlaşmazlıklardan katliamlara kadar nice olumsuzluğun tetikçisi.

Bu üç dinin müritlerinin en belirgin ortak noktası kendilerini, tektanrılı oldukları için, başka dinlere üstün görmeleri. Mısır, eski Yunan, Hitit gibi uygarlıkları kurmuş olanlara cennetlerinde yer olmadığı ya da kaale alamadıkları gibi, onlara bakış açıları da olumsuz. Çoğunluğunda, modern dünyanın ilerlemeci anlayışına uyarcasına, “Bizim dinlerimiz eskilerine göre daha iyidir, daha ahlâklıdır” tutumu içindeler.

Günümüzden 5000 küsur yıl önce yaşamış, 110 yaşında, bugün dünyanın en eski kitabı olarak bilinen eserinde vecizelelerini yazan Mısırlı bilge Ptah-Hotep’in (MÖ 2414-2375) eseri, böyle bir üstünlük kompleksine sahip olanlar için ibret verici.

Önsöz ve 39 vecizeden oluşan eserinden yaptığım kısa bir derleme:

“Hayat tesadüf değil kutsal iradenin eseridir.

İnsan bilincinin bu düzenin şifresini çözmeye kudreti vardır. Başlıca sorumluluğu da bu olmalıdır.

(*) Christian, J. *The Wisdom of Ptah-Hotep, Spiritual Treasures from the Age of the Pyramids*, Constable, Londra, 2004.

İnsan kutsal iradeyi benimseyip benimsememekte özgürdür. Ancak Maat'ı (uyumlu yaratılışın gücü) dıştalarlarsa yaptıkları her şey nafiledir.”

Cehaletle ilgili şöyle demiş:

“Dinlemesini bilmeyen cahillerin hiçbir işi yürümez. Bir şey başaramazlar.

Onlar için cehaletle bilgi bir olup, başkalarının işine yarayan onların elinde zarar verir.”

Büyük topluluklar hakkında:

“İsefet'in (kaos) en hoşlandığı yer insanların oluşturduğu izdihamdır.

Kalabalıklar insan bilincini etkisizleştirir.”

Hükmetmek üzerine:

“Ne kitlelere dalkavukluk yap ne de otoritene sığın.

Sahte bir eşitlik anlayışından kaç.”

Kendini harcamamak:

“Ömrün boyunca kalbin (Mısır'da aklın merkezi), vicdanın, yaratıcı gücünden şaşma.

Yapılması gerekenle yetin. Mükemmelliği abartma.

Günün akışını sıradan işlerle bozma.”

Hırs üzerine:

“İyi olmak istiyorsan kendini şer ve hırdan koru.

Hırs, tedavisi olmayan öldürücü bir hastalıktır.”

Erkeklerle de şöyle seslenmiş:

“Adam olmak istiyorsan kendine bir ev yap, karınla mevcut yasalara göre evlen, onu hissederek sev.

Karınla herhangi bir hukuki anlaşmazlığa düşme.”

Ptah-Hotep papirüs üzerine kaydettiği bu vecizeleri oğlu için yazmış. Eski Mısır'ın Arap istilasından sonra, 4000 yıllık imparatorluğun hiyeroglif yazısı zamanla kaybolmuş, unutulmuş. Ta ki Osmanlı'yla karşı düzenlediği Mısır seferinde ordusuyla birlikte 167 arkeolog ve bilimadamı getiren Napolyon'un kafillesinden J. Champollion'un Rosetta taşındaki yazıyı çözmesin e kadar.

Yüzyıllar ilerledikçe eskiyi daha çok öğreniyoruz. Arkeolojideki keşifler, moleküler biyoloji ya da astronomi de buldukla-

rımızdan daha bir hızla ilerliyor. Gün gelecek eskiye karşı kral-
lığımızı ilan ettiğimiz tahtımızdaki aitliklerimizden kendi rıza-
mızla ineceğiz.

2009

PAPA'YA AÇIK MEKTUP

Size açık mektup yazmaya beni mecbur bırakan şahsınıza gelen yazışmaların yanıtı kalması.

Konumunuzda birisinin her mektuba cevap vermesi beklenemez. Ama söz konusu cevapsız mektuplar kilisenizde çocuklara cinsel taciz ihbarlarıysa, sessizliğiniz, şahsınıza yöneltilen ithamlardan da görebileceğiniz gibi, vahim boyutlara varabiliyor.

İthamlar küçümsenecek gibi değil. Geçenlerde Almanya Adalet Bakanı, Vatikan'ın iki yüzden çok adli soruşturma karşısında “sessizlik duvarı” ördüğünü söyledi.

Gün geçmiyor ki, kilisenizde yeni bir cinsel taciz olayı ortaya çıkmasın. İrlanda, Amerika, Almanya, Avusturya, Brezilya, Avustralya, saymakla bitmeyen ülkeler arasında.

Acaba başka mağdurlar olduğu –yıllarca çektikleri acı, utanç ve korku yetmiyormuş gibi– ancak basında duyulunca mı sessizliğinizi bozacaksınız?

ABD’de sağır ve dilsizler okulunda iki yüzden fazla çocuk cinsel tacize uğramasına rağmen, Kardinal Joseph Ratzinger olarak bu konuları incelemekle yükümlü Vatikan komisyonuna 20 küsur yıl başkanlık yaparken Başpiskoposlarınızın yazdıkları ihbar mektuplarını yanıtı bırakmadığınıza göre, evet.

Komisyon başkanlığınız süresince itham edilen papazların savunmalarını dinlerken, taciz edilenlere ibret verici kayıtsızlığınıza göre, evet.

Aynı yıllarda İrlanda Kilisesi aleyhinde açılacak cinsel taciz davalarından korunmak için sigorta yaptırırken, sessiz kaldığınıza göre, evet.

Vatikan cinsel taciz olaylarının duyulmaması için papazlara gizlilik yemini ettirdiğine göre, evet.

İkimiz de mesleklerimiz icabı insanların ruhlarına ilgilendiğimize göre, siz de muhtemelen biliyorsunuzdur. Çocukluklarında cinsel tacize uğrayanların ömür boyu süregelen kâbusları, kendilerini suçlu hissetmelerinden kaynaklanmakta (bunu bildiklerinden papazlar sapıklıklarını korkmadan yıllarca sürdürebiliyor).

Suçluluk duygularından kurtulmanın yolunu kilisenin kendilerine sahip çıkmalarında arayan çok. Adli makamlara başvurmak, olay kamuoyuna da yansıyacağından ağır psikolojik sorunlara gebe. Çoğu bugün anne-baba olan kişilerin ve de çocuklarının, bu durumda çektikleri acıyı düşünebiliyor musunuz?

Türkiye’de, özellikle İstanbul’da, yakın zamana kadar papazlarla rahibelerin öğretmenlik yaptıkları Katolik okulları var. Sizi yazmamın nedeni cinsel tacize uğramış olmaları muhtemel olanların başlarından geçenleri, çocuklarının basından öğrenmeye mahkûm edilmemesi.

Bu nedenle sizi, mağdurların teşhir edilmesini önlemeye davet ediyor, onların adli makamlara başvurma durumunda bırakmamanızı, ruh sağlıkları açısından elzem buluyorum.

“Türkiye’de taciz olayları olmamıştır” diyen bir açıklama yapın.

Yapamıyor musunuz? O zaman sizi tacizcilerin kiliseden uzaklaştırıldığını, uzaklaştırılacağını, cürümlerinin adli makamlara bildirileceğini beyan etmeye çağırıyorum.

Ya da istifaya!

DİNİN DOKUNULMAZLIĞINDAN DİNLERİN GELECEĞİNE*

Ortadoğu'da üç din arasında derin çatışmaların, birbirlerine tahammülsüzlüklerinin boy göstermesi daha çok son iki yüzyılın eseri. Bölge dışından zorlamalarla ortaya çıkmış bir durum.

İster Ortadoğu'da olsun ister Hindistan'da, bugün dinler arası çatışmalar eskiden olduğu gibi Tanrı şöyle değil, böyle söylemek istemiştir diye gerekçelerle cepheleşmemizden kaynaklanmıyor. Devletler, başkalarının dinini değiştirmek üzere birbirlerine saldırmıyor. En aşırı Hıristiyanlar artık, "İsa'nın katili" diye Yahudileri suçlamıyor. Bilakis, günümüzde ABD imparatorluğuna yön verenler kıyamet günü beklentilerinde İsrail'i kollayan Judeo-Hıristiyan oluşumlu köktenci akımlar.

Binlerce yıllık dinî aidiyetliklerimiz siyasi ve kültürel kimliklere büründü.

Modern dünyamızın ahlâki çöküntüsüyle karşı karşıya olduğumuzdan neredeyse herkes fikir birliği etmişcesine şikayetçi.

Aydınlanma'dan sonraki yüzyıllarda dinsizlik ve komünizm, faşizm gibi çeşitli ideolojiler bir tür din olmuştu.. Devlet, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde dinin oynadığı rolü yerine getirirken, 21. yüzyılda varlıklarını yeniden anlamlı kılmak için çabalayan geleneksel dinler, bugün devlet-din ayrımında yitirdikleri dünyevi güçlerini telafi etmenin arayışında.

(*) Vassaf, G., *Tarihi Yargılıyorum*, İletişim Yayınları, 2007.

Küresel sermayede her dinin parası var.

İnançlarımız uğruna kolaylıkla kışkırtılan, farklılıkları vurgulanan dinî aidiyetliklerimiz dünyalı olma bilincimizin yerleşmesini, yaygınlaşmasını köstekliyor.

Konu din olunca tarihçiler yazmıyor dinin toplumsal evrimini, nasıl algılandığının değişimini.

Dinin dokunulmazlığında gün doğdu katledilen kurbanlarıyla din üzerinden siyaset yapanlara. Hristiyan, Hindu, Müslüman, ve Şintocu akımlar, günümüzde birçok ülkede milliyetçilikle harmanlanarak, yabancı düşmanlığı zemininde “öteki”ne karşı seferber ettikleri bayraklı köktencilikle milyonları peşlerinden sürüklüyor.

Dinin dokunulmazlığında dinlerin geleceğini göremez olduk. Günümüzdeki dinlerimizi güneş kadar sabit sanıyoruz.

Tarih gelecek için ipucuysa dinler de değişecek. Yerlerine yenileri ya da tek bir yenisi gelecek.... Tarihte her şeyin değiştiği, en kalıcı uygarlıklarımızdan Mısır’da binlerce yıl sürmüş dinlerin yok olup gittiği gibi günümüz dinleri de benzer süreçlerden geçmekte.

Dinler konusunda tutucu olduğumuzdan, çoğumuz o ya da bu dine ait olduğumuzdan, böyle bir gerçeği kabullenmekte zorlanıyoruz.

Batı’da Hristiyanlık’tan farklı olarak Ortadoğu, Asya ve Afrika, tarihleri boyunca birçok din ve kültürlerden insanlarla kaynaşmış, farklı dinlerin varlığına alışmış, farklı dinlerden etkilenip nice dönüşümler geçirmiş. Dinin değişebilirliğinin Batı dışında çok örneği var. Türkler şamanlıktan sonra, farklı yer ve dönemlerde Budizm, taoizm, Manişesizm, Hristiyanlık ve Hazar İmparatorluğunda topluca Yahudiliği benimsedikleri gibi, İslâm adına kurdukları devletlerde de, etkilenip etkiledikleri başka dinlerle birlikte yaşadılar. Onlara hukuk sistemlerinde özel bir yer tanırken, Batı Hristiyanlık zırhına büründü.

Dinler üzerine kurulu medeniyetler çatışması tezinin Batı’dan çıkması tesadüf değil.

TANRI ÇOCUKLARI DİNLERDEN KORUSUN

Çocuklarımızı koruyan bir dizi kanun var.

İngiltere’de bir çocuğun misyonerlik faaliyetlerine alet edildiğini gördükten sonra bu tür istismarı önleyen kanun olup olmadığını araştırdım. Varmış. Varmış ama bu durumda yapılabilecek bir şey yokmuş. Kanun çocukları pagan dinlerden koruyor. Anne babaları, alışlagelmiş dinler dışında inanç aşılama isterse, devlet çocuklara el koyuyor. Yahudiysen sorun yok, mesela. Yüzyıllarca Türklerde yaygın olan şamanizme inanıyorsan yandın. Çocuklarını devlete kaptırdın. İslahevlerinde psikologlara, sosyal hizmet uzmanlarına ya da evlat edinilmeye mahkûm ettin.

İşte yüzyılımızın çifte standartlı seküler devlet anlayışına bir örnek daha.

Devlet nezdinde falanca dinler mübah falancaları günah.

Mübah olanlara çocuklarımız kul köle.

İster misyonerlik faaliyetinde kullan, ister çocuk daha adını yeni öğrenmeye başlamışken kerrat cetveli gibi kutsal kitaplarını bellet.

Tarih değişiyor.

Üç büyük Ortadoğu dini, oğlunun boğazını kesmeye yeltenen İbrahim’i peygamber olarak kabul ediyorsa da, çocukları-

mızı Tanrı'ya kurban etmiyoruz. Dövölmelerine, hakkımızdan da öte, terbiyeleri için gerekli diye bakardık. Günümüzde dayak bir cürüm. Çocuk çalıştırmak yasak. Binlerce yıllık âdetlerimizi engelleyen yasalar çıkartabileceğimiz yakın zamana kadar aklımızın ucundan geçmezdi. Evrensel Çocuk Hakları Beyannamesi katı geleneklerimizi tepetaklak edebileceğimizin kanıtı.

Din kültürünün aktarılmasıyla inancın belletilmesi farklı şeyler.

İleride sormazlar mı, hangi hakla çocuklarımıza “Tanrın bu, bu da dinin” dediğimizi?

Çocuklarımıza oy kullandırtmıyoruz. Otomobil kullanmalarına izin vermiyoruz. Sigaradan içkiden koruyoruz. Din gibi ciddi, çok boyutlu bir kuruma gelince, sırf anne-babalar o binden diye, çocuklarını şartlamalarını doğal karşılıyor, teşvik ediyor, tersini kınıyor, ayıplıyoruz. Dinlerini çocuklarına belletmekte kullandıkları her tür disiplin ve yöntemi kabulleniyoruz.

Çocuklara, reşit olunca, isterlerse, dinlerini seçmelerine olanak sağlamaktan kaçınıyoruz. Seçim, dinlerin müritlerini bilinçli, bilgili kılmaz mı? Dinleri adına daha iyi örnek, daha iyi rol modeli olmazlar mı? Hurafelerden korunmazlar mı? Doğuştan itibaren takım tutarcasına şartlandırılan dinî aitlikler düşmanlıkları, savaşları tarih boyunca körüklemedi mi? Çocuklara dinlerini seçme özgürlüğü tanımamamız, onların dinlerimizi benimsemeyeceği korkusundan mı?

Bundan 50, 100, 500 yıl sonrasında günümüze bakılınca belki de çocuklarımızı tarihimizin son köleleri diye görecekler. “Çocuk ‘sahibi’ olmak” deyimini bile ibret verici değil mi? Günlük dilimizde bile istibdatın kanıtı.

2010

III.
CINSELLİĞİN TUZAKLARI

HAZRETİ ADEM'İN İLK KARISI

Bugün ilk kadın hakkında bildiklerimi altüst eden, yeni “tanıştığım” bir hanımı anlatmak istiyorum. Adı Lillith. Arapçadaki “illet” kelimesi adından geliyor olabilirmiş. Belki Leyla da.

Ona ilk George Bernard Shaw'un Londra'da oynayan *Methuselah'a Dönüş* adlı oyununda rastladım. İncil'e göre Methuselah dünyanın en yaşlı insanı. Öldüğünde 969 yaşındaymış.

Adem'in Havva'ya seslenmesiyle başlayan Royal Shakespeare Company'nin bu oyunu, 31920 yılında, bir yaz günü sona eriyor.

İlk perdede Adem ve Havva, çıplak vücutlarının biz seyirciler için bariz olan cinsel cazibesinden bihaberler. Ta ki yılan, Havva'nın kulağına fısıldayarak Adem'le nasıl sevişeceğini öğretene kadar. Böylece ilk cinsel ilişkiyle birlikte günümüze kadar gelen günah ve ayıp başlamış oluyor. Kimi inançlara göre seks o kadar kötü ki, ilk insan cinsel ilişkide bulunamayacak bir şekilde yaratılmış. Musevilerin mistik kitabı Kabbala'da (Sefer ha-Zohar) Adem ve Havva'nın, cinsel ilişkide bulunmasınlar diye, birbirlerine sırtlarından yapışık yaratıldığı yazılmış.

Yılan şöyle konuşur Shaw'un oyununda: “Ben yaşlı bir yılanım. Adem ve Havva'dan da yaşlı. Lillith'in yapayalnız olduğu

günleri bile bilirim. Nihayet Tanrı, Adem ve Havva'yı yarattı da Lillith yalnızlığından kurtuldu.”

Âlemin yaratıcısı erkek değil, Lillith adlı bir dişi. Oradan buradan okuyunca insan öğreniyor ki, Shaw'un Lillith'i Sümer-Akad efsanelerine dayalı.

Adına ilk *Gılgamış Destanı*'nda rastlanan Lillith, Ortadoğu mitlerinde gecelere ve yeraltı dünyasına egemen olan kötü bir ruh. Örneğin İncil'de baykuş kimliğiyle var. Kişiliğine asıl Musevi mitolojisiyle bürünüyor.

Lillith, Adem'in ilk karısı. 15. yüzyıla kadar yaşayan bu efsane giderek unutuluyor (İsa'nın James adlı bir ikiz kardeşi olduğunun da unutulduğu, unutturulduğu gibi). Yahweh (Tanrı), Lillith'i, daha sonra Adem'in kaburgasından yaratacağı Havva'dan farklı olarak, Adem gibi topraktan yaratıyor.

Ve hemen kavga başlıyor bu ilk dişi ve erkek arasında. Lillith, “madem eşit yaratıldık, ben hep senin altında yatmaya mecbur değilim” diye başkaldırıp bağımsızlığını ilan ediyor. Birliktelik yürümeyince, Kızıl Deniz'in ıssız bir köşesine çekilip günlerini yüzlerce şeytan yaratarak geçiriyor. Hatasını düzeltmek isteyen Tanrı, bu sefer Adem'e boyun eğsin diye Havva'yı kaburgasından yaratıyorsa da, hepimizin “bildiği” gibi Havva da “söz dinlemeyip” elmayı yiyor.

Günümüz dünyasına büyük ölçüde egemen olan Ortadoğu kaynaklı din ve kültürlerinde, kadının durumu ve kadın-erkek ilişkileri başından kötü başlamış. Günümüzde de hâlâ pek kimse eremiyor muradına.

2001

BİR DİŞİYE BEŞ ERKEK

Amerika'da hahambaşlarının eşcinsel olabileceği kabul edilmiş. "Her haham istediği cinsel davranışı benimsemekte özgürdür. Yeter ki, eşcinselliği dinî vecibelerini yerine getirmesinde istisnai durumlar yaratmasın" diye yazıyor açıklamada.

Günün deyimiyle tek süper güç Amerika, dünyada çok şeyin belirleyicisi. Bunlar arasında cinsel davranışlarda neyin normal olup olmadığına hükmetmek de var.

1970'li yılların başına kadar Amerikan Psikiyatri Birliği eşcinselliği, şizofreni, alkolizm, fobiler ve diğer bir sürü şeyle birlikte tedavi edilmesi gereken anormal davranışlar kategorisine koyardı. Cinsel özgürlük hareketlerinin güç kazanması, kimi psikiyatristlerin de eşcinselliklerini ilan etmesiyle birlikte, eşcinsellik Psikiyatri Birliği'nin resmî kararıyla birdenbire normal davranışlar kategorisine girdi. O güne kadar tıp literatüründe anormal olan, o günden bu yana normal.

Gene o yıllarda "unisex" modasını görmeye başladık. Kadın-erkek aynı renklerde, aynı biçimde giyiniyorlardı. Hatta kadınlar saçlarını erkekler gibi kısaltıp, erkekler de saçlarını uzatmaya başlayınca zaman zaman bir cinsi diğerinden ayıramaz olduk. "Are you a boy, or are you a girl?" (Erkek misin yoksa kız mı?) dönemin en popüler şarkılarından biriydi.

İnsan türünün cinsel tarihi, normal ve anormalin göreceliği-ne ilişkin örneklerle dolu. Kimi zaman karını konuğuna ikram etmemek yüzünden intihar, kimi zaman karına yan gözle bakanın katli. Erkek çocuklarla tatmin olanlar kimi toplumda kalbur üstü vatandaş, kiminde adli psikiyatri vakası. Türümüz salt iki cinsiyetin sınırlılığından sıkılmış olacak ki, sürekli bir çeşitliliğin peşinde. Türün biyolojik olarak sürmesi için standart dişi-erkek çiftleşmesi dışında çeşitlilik, heyecan, yeni hazlar arayışı var cinsel davranışlarımızda.

Bu arayış, toplumdaki özgürlük ve bireysel cesarete bağlı olarak hepimizde kendini farklı biçimlerde gösterebiliyor. Çeşitliliğe, cinsel çoğulculuğa katılıp katılmamamız yaşadığımız ortamın cinsel doğallığa elverişli olmasıyla bağlantılı. Cinselliği porno filmlerde teşhir etmek de, onu kara çarşafalara örtmek de aynı derecede cinsel özgürlüğü, doğallığı, sevgiyi kısıtlayıcı.

Bir toplum varmış. Burada türün üreyebilmesi için iki değil, üç ayrı cinsiyetin bir arada olması gerekirmiş. Yani birbirinden ayrı üç cinsiyet varmış. Her bir cinsiyetin biyolojik özellikleri, görünüşü, dürtüsü, kişiliği farklıymış. Gerisini siz düşleyin. Kim bilir o toplumun edebiyatı, sosyolojisi, psikolojisi, mimarisi, yasaları ve üç ayrı cinsiyetten oluşan “çiftleşmesi” nasıl olurdu?

Cinsel çeşitliliğin ulkunu görebilmek için bilim kurguya gerek yok. Bir balık türü var. Parmak kadar balıklar. Erkek balık sürekli haremiyle yüzüyor. Haremde herkesin yeri belli. Dişi balıklardan biri ölünce sırada bir altta olan onun yerine terfi ediyor. Ya erkek balık ölünce? Bir numaralı dişi cinsiyet değiştirip haremın erkeği oluyor, iki numaralı dişi de onun bir numaralı gözdesi.

Melanocetus adlı başka bir balık türünde dişi-erkek oranı, beşe bir. Dişisine göre mini minnacık, narin yapılı, kendini korumak ve beslemekte aciz olan erkekler, kurtuluşu güçlü ve daha uzun ömürlü olan dişilere kenetlenmekte buluyor. Olgun dişi, genç erkeklerin hepsiyle cinsel ilişkide. Onlar ölünce yerini yenileri alıyor.

Hiçbir önyargı tanımayan doğanın çoğulcu cinselliği, düşüncelerimizden daha saf, düşlerimizden daha zengin.

Eflatun'un aktardığına göre eskiden üç cinsiyet varmış. Her biri çift başlı, dörder bacak ve kollu olan bu “ikiz” cinsler, erkek-erkek, kadın-kadın ve erkek-kadın olmak üzere yapışık eşleriyle günlerini gün ederlermiş. Ta ki tanrılara karşı fazla kibirlenmelerinin cezası olarak birbirlerinden koparılana kadar. Kopuşlarından beri çiftler eşlerini arar dururlarmış. Eşcinselliğin ve heteroseksüelliğin kökenlerini bu hikâyede bulabileceğimiz gibi mutsuz beraberliklerin nedenini de Eflatun böylece açıklamış oluyor.

Freud, psikoanaliz kuramını, babasını öldürüp annesiyle sevişen Oedipus yerine bu öykü üzerine kursaydı, kim bilir 20. yüzyıl edebiyatı ve pop-psikiyatrinin cinsel sorunlarımızı tanımlaması ne kadar farklı olacaktı.

Tarihimiz boyunca cinsel ilişkilerde neyin normal olup olmadığı kültürden kültüre değişmiş. Bir yanda mastürbasyon yaptı diye papazlara günah çıkartan delikanlılarla her türlü cinsel ilişkiyi reddedip kendilerini Vatikan'a adayanlar, bir yanda cinsel ilişkiyi nefes almak kadar doğal sayıp onu Tanrı'ya yakınlaşmanın biçimi olarak gören ilk cinsel ansiklopedi *Kama Sutra*'nın sahibi Hindular. Kadınları sosyal ve siyasal haklarından bile mahrum bırakan “çağdaş köktenci” erkek Müslüman-

lar başka bir âlem. İş sekse gelince saçma sapanlığımızın haddi hesabı yok. Gandhi bile oğlunu aforoz etmiş, cinsel ilişkiyi reddetmiyor diye. İyi ki cinsel ilişkisizlik anlamına gelen “celibate” kelimesinin Türkçe karşılığı yok.

Bu arada tektanrılı dinlerdeki erkek egemenliğinden o denli rahatsız olanlar var ki. Bir Protestan mezhebi olan “Shaker”lar Tanrı’nın Hz. İsa’nın bedeninde erkek olarak endamı vücut eylediğine ve ilerde kadın kimliğinde dünyaya geleceğine inanıyorlar. Cinsel ilişkiyi de reddeden bu mezhebin müridleri hızla azaldığından herhalde Tanrı’nın dişileştiği o günü göremeyecekler.

İşin ilginç yanı cinsiyet ve cinsellik adına bunca patırtı gürültü koparıladursun, bilimadamları hâlâ iki ayrı cinsiyetin neden var olduğunu çözebilmiş değiller. Akla ilk gelen üreme tabii. Ama artık ilkokul çocukları bile kimi bitkilerle balıkların, tek hücreli canlıların ve hatta sade dişisi olan bir tür kertenkelenin seks yapmaksızın türlerini sürdürdüklerini biliyor. Biyologlar, gen çeşitliliğini sağlaması bakımından çiftleşmenin avantajlı olduğunu söylüyorlar ama aseksüel olarak üreyen canlıların tarihi bizimkinden milyonlarca yıl öncesine uzanıyor.

Seksin ne işe yaradığı tartışılarsun, “Figaro’nun Düğünü”nde Kontes’in, “Ama niye bu kadar içiliyor?” sorusunu Antonio şöyle cevaplandırır: “Bizi yabani hayvanlardan ayıran şey budur Madam. Susamadığımız zaman içmek ve canımız istediği zaman sevişmek.”

1998

İstikrarlı aile her toplum için önemli. Ancak bugün neredeyse her iki evlilikten birinin boşanmayla sonuçlandığı Batı'da bu kurum iflasın eşiğinde.

Dünyanın ücra yerlerinde binlerce yıllık kültürlerini sürdüren tek tük kabileyse evlilikte cinsellik ve aşkın neden olabileceği bin bir belirsizliğe karşı kendilerini koruyor hâlâ. “Roman-tik” bir aşkı, evliliğin temeli olarak gören Batı türü toplumla-ra hayretle bakıyor. Evlilik gibi önemli bir kurumun, ihtiras ve heyecanın ağır bastığı mantık dışı bir konuma konmasını garipsiyorlar. Duyguların egemen olduğu aşkta insan kendisinden geçebiliyor. Oysa evlilik nefse hâkimiyetin, denge ve ölçü-nün esas olduğu toplumsal bir kurum.

İşte evliliklerini bildiğimizden çok farklı şekilde yaşayan iki ayrı toplum.

Wodaabe: Batı Afrika'da yaşayan Wodaabe'ler birden çok ilişki biçimini yaşatmanın yolunu bulmuşlar. Cemiyetlerinde iki tür evlilik var. Doğuştan ayarlanan ve bir tür beşik kertmesi diyebileceğimiz “kobgal” evliliği ile “tutuşmuş kalp” anlamına gelen “teegal” evlilikleri.

Wodaabeler'de erkeğin birden çok karısı olabiliyor. Wodaabe kadını da istediği zaman ve hiçbir şekilde ayıplanmadan baş-

ka bir erkekle aşk ve seksin bileşimi “teegal” evliliği yapıp onun evine yerleşebiliyor. Yeter ki, çocuklar baba evinde kalsın. Aynı kadın istediği zaman “kobgal” kocasının evine dönüp hayatına bıraktığı yerden devam da edebiliyor. Gündelik yaşamlarında ve özellikle yılda bir yapılan “Geerewol” kutlamalarında “teegal” evliliği peşinde olan kadın ve erkekler sürekli birbirlerini alıcı gözle kolluyor.

Nyinba: Nepal’de yaşayan Nyinbalar’da kadının birden çok kocası olması esas. Genellikle kadın birkaç erkek kardeşle evlenip onların evine yerleşiyor. Kocalarında herhangi birisine istisnai bir aşkı ya da ihtirası olması kınanıyor. Nedeni, diğer kocalarını kendisine soğutup ailenin konumunu tehlikeye sokma ihtimali. Antropologlar bu tür bir poliandri evliliğini toprağın kıtlığı ile açıklıyorlar. Erkek kardeşler aynı kadınla evlenince babadan miras kalan toprak da bölünmemiş oluyor.

Nyinbalar’da başka evlilik biçimlerine de rastlamak mümkün. Poliandriyi tercih etmelerine rağmen poligami (birden çok karısı olma durumu) monogami ve “conjoint” (birleşik) tip evliliklere de hoşgörüle bakılıyor. Bu son tip evlilikte kadının kocalarından biri olma konumundaki erkek başka bir kadınla da evlenebiliyor.

Kendi yaşam biçimi özgürlüğün doruk noktasıymış gibi bir aldatmaca yaratanların Batı’nın farklı evlilik âdetlerine karşı totaliter bir tavrı var. Tek bir karı ve kocadan oluşan aileyi “doğal” saymakla kalmayıp hukuken bu tür evliliği zorunlu kılıyorlar.

Başka toplumların âdetlerine vahşi ve ilkel gözûyle bakıp hadlerini bilmeyerek bu insanları “kurtarmak” için kendilerine misyonerlik görevi atfediyorlar. Bir yandan kendi toplumunda eşcinseller arası evliliği ve onların çocuk edinmesini meşru kılarlarken, binlerce yıllık geçmişi olan farklı evlilik biçimlerini insanlık dışı, modernliğe ve gelişmeye karşı oldukları gerekçesiyle yok etmeye çalışıp tutarsızlıklar içinde bocalıyorlar. Toplumun bu en temel kurumunda hukuk ve ahlâk adına yaptıkları tek tip totaliter birliktelik biçiminin bekçiliğini bakalım daha ne kadar sürdürebilecekler.

ÂŞIK OLMA ÇEŞİTLEMELERİ

Dünyada konuşulan 6.000 kûsur dil var. Yüzyılın sonuna kadar yarısı yok olacak. Avustralyalı yerlilerin dillerinden Matike'yi dünyada bilen bir kişi kalmış. İngilizce'yi iki milyar kişi konuşuyor. Kaç kişi konuşursa konuşsun, her dil dünyaya açılan farklı bir pencere, çevremizi farklı bir algılama biçimi. Diller kayboldukça türümüz tekdüzeleşiyor. Dünyaya bakma biçimimiz, kendimizi ifade edişimiz, giderek birbirine benziyor.

Dil bilimci Whorf'un tezine göre neyi nasıl algılayacağımızı kullandığımız dil belirliyor.

Eskimo dillerinde karın çeşitli türlerini, İngilizce'de yalnızlığı, Farsça'da aşkı anlatan birçok kelime var. Türümüz ihtiyacına, başkalarıyla ve doğayla ilişkilerine göre kelime üretiyor.

Son sevgilimize, Türkçe, "Senden başka kimseye bir daha âşık olmayacağım. Ömrümün son aşkı sensin," derken ne kadar dil dökmek, dil cambazlığı yapıp samimiyetimizi binbir kelimeyle kanıtlamak konumundayız. Oysa bunu tek kelimeyle de ifade etmek mümkün. Güneydoğu Asya'daki Boro dilinde "onsra" bir daha âşık olmamak üzere âşık olmak anlamına geliyormuş. Başka bir ilişki biçiminin adı da "onsay", yani âşık-mış gibi davranmak. "Onsay" ilişkisinde, adı da konduğundan, kimse kimseyi yalancılıkla, sahtekârlıkla itham edip küçük dü-

şürmek konumunda da değil. Yalan, kabul edilmez olan, aşık-mış gibi davranmak değil, bu her iki kişiyi mutlu da edebilir.

Boro dili, insanın ruh halinin çeşitliliğini, adlandırarak, kelimelere dönüştürerek kabul ediyor. Suçlamıyor. Yadırgamıyor. Suçluluk ve günah çıkarmak üzerine kurulu Hristiyan ahlâk anlayışının yansıdığı, bugün dünya dili olan İngilizce’de, “iyi” ve “kötü” diye ayrılan davranış kalıplarıysa çok net.

Boro ya da Matike gibi dillerin yakında kaybolacak olması bizi tekdüzeleştirmekle bırakmıyor. Başka toplumlarda normal sayılan davranışlarımızı ifade eden kelimelerin yok olması bizi totaliter bir ahlâk anlayışına da tâbi kılıyor. Yaşamın, insan ilişkilerinin, doğaya bakışımızın başka türlü olabileceği konusunda ufkumuzu daraltıyor.

Aşkın, cinsel birleşmenin, bin bir şeklinin heykellerde işlendiği Hindistan’daki kutsal tapınakları bir an için gözünüzün önüne getirin. Bir gün bunları Amerika’nın dünyaya yaydığı İngilizce ile algılamak konumuna gelirsek, müstehcen diye bu tapınaklara giriş de yasaklanır. Putları yıkıyoruz düşüncesiyle bir kültür mirası daha yerle bir edilir.

2004

ABD’de yapılan bir araştırmaya göre 13-18 yaş arası beş gençten biri, son yıllarda arkadaşlarına, sevgililerine çıplak fotoğrafını yollamış. Çocukları pedofillerden korumak için çıkarılan pornografi yasalarına göre bu tür iletiler yollayan gençlerin yargılanması kaç yaparken göz çıkarmak anlamına geleceğinden, ABD’de şimdi birçok eyalet yeni yasalarla çocukların haberleşme özgürlüğünü korumanın yollarını aramakta.

Teknolojinin davranışlarımızı, toplum yapısını ne denli belirlediğinin genellikle farkında değiliz.

Pusulayla teleskop dünyada ve evrende konumumuzu değiştirdi. Toplumsal kuram ve kurumlarımız ve büyük ölçüde hukuk, teknolojinin neden olduğu değişimlere uyum sağlama çabamızdan ibaret. “Tüfek icat edildi, mertlik bozuldu” sözleri, günümüzde geçerli olan savaş biçim ve stratejilerinde teknolojinin belirleyiciliğinin ifadesi.

20. yüzyılda doğum kontrol hapının icadıyla binlerce yıllık cinsel davranışlarımız, beklentilerimiz ve toplumun demografik yapısı değişti (geçenlerde erkeklerin de kullanabileceği bir doğum kontrol hapi geliştirilmiş). Matbaanın icadıyla, din ve bilgiyi tekellerinde tutanların gücü kırıldı. Telefonla haberleşmeyle, devlet denetiminin, sansürün, aşiretten aileye kadar

otoritenin duvarları aşıldı. Ama teknoloji hayatımıza tedricen girerken düşünce hemen yayıldığından, sözün gücünü abartıp, maddenin etkisini göremiyoruz.

İnternet teknolojisinin içine doğan, bu teknoloji aracılığıyla birbirlerini ve dünyayı tanıyan yeni dünya gençliği için “özel” mefhumu eski kuşaklardan farklı. Onlar her şeyin gözetlenebilir olduğunu, davranışlarımızın, söylediklerimizin kayda geçirildiğini, fişlendiğini ırgalamıyorlar. Teknolojiyle kontrol manyağına dönüşen röntgenci devleti, tüketici davranışlarımızı mikroskop altına yatan şirketleri, “yeter ki bana gölge etmesin başka ihsan istemez” tavırlarıyla ciddiye almıyorlar. Kendilerine ait olanı zaten internet üzerinden paylaşıyorlar. Çıplaklığın sıradanlanlığından da öte mecazi anlamda da dünyada çıplaklaşıyorlar. Korkmuyorlar. Gizlemiyorlar. Oldukları gibiler.

2009

Erkek örümcek dişisine spermini boşaltırken dişi de erkeğin karnını yemekle meşguldür. Duhul uğruna midesini de yitiren erkek işi bittiğinde geri çekilir. Az sonra tekrar boşalmak ister. Hedefine doğru bir takla atıp kendini gene sımsıkı saran dişisinin zehirli pençelerinde bulur. Cinsel cazibe bu kez ölümcüldür. Dişi, erkeğin etrafına ağını örüp onu yemeye koyulur.

Biyologlar erkek örümceğin kendini ölümün kollarına atmasını, neslinin sürekliliğini sağlama dürtüsünün yaşamına ağır basmasına bağlar. Eş bulamadığından cinsel ilişkiye hiç girmese günün birinde zaten ölecektir.

Hayvan türlerinde çiftleşmek neslini sürdürme mücadelesinin parçası. Kurtlarda sürünün başındaki güçlü erkek zayıf kurtların dişilerle ilişkisini engeller. Onları kovup cinsel ilişkiye hazır olan her dişinin önünde kendisi peydah olur.

Bizim türümüzde işler farklı.

İstedığımız zaman istediğimiz türden cinsel ilişkiye girebiliyor, istediğimiz gibi seks yapabiliyoruz. Türümüzün çok önemli bir özelliği dişiyle erkeğin çiftleşmesinin belirli mevsimlere tâbi olmaması. Her an, her yerde cinsel ilişkiye hazırız. Ama bizi, hayvanlardaki içgüdüsel kurallar yerine, toplum yasaları sınırılıyor.

Aynı ülkenin vatandaşı olan siyah ve beyaz tenli Güney Afrikalılar yakın zamana kadar birbirleriyle sevişmeyi bırakın, apartheid yasalarına göre aynı saatlerde aynı sokaklarda bulunamazdı. Portekizliler'de tam tersi: Afrika'dan getirttikleri siyah köleleriyle sevişip çocuk yapmalarının sonucu kendine özgü fizyonomisi olan günümüzün kıvırcık saçlı, koyu tenli melez Portekizlisi meydana gelmiş.

Cinsel ilişki konusunda en kısıtlayıcı tutumu takınan Katoliklerde, çocuk yapmak amacı dışında tüm cinsel ilişki ve pozisyonlar yasak. Kendi kendine haz vermek, yani mastürbasyon, günah. Seksin hazzından vazgeçmek istemeyen Katoliklerin tek çaresi, kalabalık ailelerinden de belli olduğu gibi, bol çocuk yapmak.

Müslümanlarda tam tersi. Kısıtlama yok.

Diğer hayvanlara göre birbirinden farklı o kadar çok cinsel davranış tarzımız var ki. Türümüz için şöyledir, böyledir diye genelleme yapmak mümkün değil. Değil ama neyin yapılabilir olup olmadığına karar verip tercihlerini bize dayatan iktidarlar olmuş. Yasalar, din adamları ve psikiyatristlerle bugünkü acımaklı ve absürd durumumuza gelmişiz. Kof iktidarların sonucu ikiye bölünmüş, çifte standartlı, yalancılığın teşvik edildiği, intiharların bollaştığı, kalplerin kırıldığı toplumlarda yaşıyoruz. İstedikleri gibi sevişemeyenler mahkemelerde, psikiyatrist muayenahanelerinde sürdürülüyor, gizli kapaklı ilişkilere mahkûm ediliyor, mahşer gününde cehennem ateşine atılmakla tehdit ediliyor.

Gergedanların çiftleşmesi bir savaş alanını andırır. Birer ton ağırlığında dişi ve erkek gergedan sevişme öncesi sivri boynuzlarıyla bir saat birbirlerine amansızca tosladıktan sonra erkek cinsel ilişkiyi başlatmak için pozisyonunu alır. Bir metreden uzun tenasül uzvunu eziyet içindeki dışisine yerleştirebilmesi zahmetli itme kakmalarla mümkün olur. Erkek duhul olurken dört ayağı da yerden kesildiğinden dişi onun tonluk gövdesini sırtlanmak mecburiyetinde kalır.

İnsan, gülererek, eğlenerek hazdan haza varıp kendinden geçerek sevişebilecekken, seks konusundaki cinsel totaliterizmiy-

le kendine eziyet etmekle, kompleksten komplekse girmekle meşgul. Binbir şekilde sevişebilen insan çiftinin uyumluluğunu anlatan Hindistan'ın *Kama Sutra'sı* 20 asır önce yazılmıştı. Bizler Ortadoğu dinlerinin yasaklayıcı kitaplarına boyun eğerken, *Kama Sutra* gibi özgürleştirici kitaplar yasaklama sürecine girdi.

2000

Fransa'da sokak çocukları ile ilgili uluslararası bir toplantı yapılacaktı. Benden İstanbul'la ilgili bir araştırma istediler. İki öğrencimle yola koyulduk. Günlerce sokak çocuklarını izledik, onlarla konuştuk, gözlemlerimizi yazdık. Araştırmamızı bitirdik sanmışken önemli bir eksikimiz olduğu kafamıza dank etti.

Sosyal bilimlerde en büyük yanılgılardan biri aklımıza koyduğumuzun konudan ötesini göremememiz. Biz de "İstanbul'da Sokak Çocukları" adlı başlığımızın tutsağı olmuşuz. Sokak çocuklarını sokaklarda aradık, sokaklarda bulduk. Sokak çocukları sokaklardan başka nerede olabilirlerdi ki? Herkes gibi onların da uyuyabileceği aklımızdan geçmemiştir.

Geceleri nerdeydi İstanbul'un sokak çocukları?

Nerede yatıp, nerede kalkıyorlardı?

Tekrar yola koyulduk.

Bir gün kimi çocukların Haydarpaşa Gar'ında olabilecekleri haberini aldık. Söylenene göre sabah seferine çıkacak trenlerde yatıyorlarmış.

Biri kız biri erkek iki öğrencimle geç vakit gara vardık. Tedirgindik. 12 Eylül İstanbul'unda sıkıyönetim vardı. Üniversitelerde yapılan tüm alan araştırmaları için askerden izin almak gerekiyordu. Böyle bir izne başvurmak belanı aramak demek-

ti. O günlerde üniversiteden başka bir arkadaşım havaalanında yolcularla bir anket yapmak istemiş, formunda anadil seçeneklerden biri Kürtçe olduğundan apar topar karakola sürüklendi. Boğaziçi Üniversitesi'nde öğrenci işleri dekanı İstanbul Emniyet Müdürü'nün yeğeni olmasa başından kim bilir daha neler geçecek, mahkemeye çıkarılmadan hapis hanelerde sürenecekti.

Gece vakti loş olan koca garda dikkati çekmemek için birbirimizden ayrıldık, trenleri araştırmaya koyulduk.

Kararlaştırılan saatte Haydarpaşa İskelesi'nin önünde buluştuk.

İki öğrencim trene bindiklerinde Devlet Demir Yolları'nı korumakla görevli polis tarafından yakalanmışlar.

Aralarında şöyle bir konuşma geçmiş:

– Burada ne yaptığınızı sanıyorsunuz?

Erkek öğrencim, boynunu bükerek,

– Sözlüyüz. Gidecek yerimiz yok.

– Bakın çocuklar. Ben de gençtim. Halden anlarım. Ama devlet yerinde asla!

Gelin şimdi devletin örtündüğü, örtünmeyi teşvik ettiği Türkiye'de gönüllü ahlak milislerinin yolunuzu kestiğini düşünün.

2009

Âşıklar Günü siz de sevgilerinize bir şey almanın tüketici kalıbına girdiğinizden isyan ediyor, benim gibi, “böyle münasebetsiz hediyeler de nerden çıkıyor” diyenlerdenseniz rahatlayabilirsiniz.

Hiç aklınızdan geçmiş miydi sizleri büyölüyen, kalbinizi hoplatan o güzel kadına alacağınız hediyein hakaret olabileceği?

İtalya’dan yeni tanıdığım büyükçe bir yayınevi sahibesiyle Kapalıçarşı’dayız. Güzel bir kadın. Küpe ve yüzüklere bakıyor. Nazım Hikmet’in şiirlerinin İtalya’da basılmasına önayak olduğundan ona çoktan hediye almak istiyordum. Her ne kadar Kapalıçarşı’dan dolaşmaktan sıkılsam da, ne sevdiğini anlamak için bundan uygun fırsat olamazdı. Refakat edebileceğimi söyledim.

İç Bedesten’de dolanıyoruz. Küpe ve yüzüklere bakıyor. Elinde bir mücevherci ismi. “Herkes tanımış,” dedi. Gerçekten ilk sorduğum kişi dükkânın yerini tarif etti. Kapıdan girer girmez anladım ölçülerimi aşan bir yerde olduğumu. Maria Grazia, beğendiklerini camekândan gösteriyor, dükkân sahibinin itinayla önüne koyduğu pırlantalara hayranlıkla bakıyor, fiyatını sorduğundaysa gülen yüzü ümitsizliğe dönüşüyor. “Ne yapalım,” diyor dükkân sahibi, Kapalıçarşı’nın babadan kalma

“iltifatla pazarlama” yöntemiyle, “Sizin öylesine ince, müstesna zevkiniz var ki her seferinde en pahalısını seçiyorsunuz.”

Maria Grazia’nın her fiyatı duyduğunda hissettiği hayalkırıklığıyla içim burkuluyor. Yapabileceğim bir şey yok. Ezikliğimi, erkek kadın rollerinin eskiye göre nasıl değiştiyle açıklamak, çaresizliğimi onunla paylaşmak, belki de bu yolla gözüne girmek istedim.

“Ah, şimdi yüzyıl öncesi olsa, benim yerinde olan erkek ne yaparsa yapar birlikte olduğu kadına borçla harçla da olsa, mutlaka istediğini alırdı. Ne kadar da kabalaştık. Ben 21. yüzyılın vurdumduymaz erkeği burada oturmuş refakat ettiğim güzel kadının pazarlık yaptığını seyrediyorum,” dememle Maria Grazia, okun yaydan fırlama gerilimiyle bir veriştirdi ki, şaşkınlık kaldım.

“Kaç yıldır uğraştım,” dedi Maria Grazia. “Kendi işimi kurdum, erkeklerin arasında sivrildim, çalışıyorum, kazanıyorum. Gözüme girebilmek, benimle yatabilmek için hediye almak isteyenlerin sivrisinek vızıltısı olduğu konuma geldim. Geçmiş yüzyılın iki yüzlü centilmenlik anlayışından kurtuldum, bağımsız bir kadıyım,” dedi ve benim hiç beceremeyeceğim bir pazarlıkla istediği yüzüğü alıp parmağına taktıktan sonra mutlu bir ifadeyle dükkândan çıktı.

Ertesi gün İstanbul Bağcılar’da beş gazete yazarının yargılandığı davaya dinleyici olarak gittim. Bir tarafta onları suçlayan, gövde gösterisine gelen, vatan elden gidiyor bağrıışlarıyla hakime saldıran ancak polis gücüyle sinen, yakarıışlarıyla kendilerini kurban yerine koyan silme erkek avukatlar, bir tarafta düşünce özgürlüğünü savunan, hukuk dışı davranışları kınayan, vakur, yarısı kadın avukatlar. Türkiye’de kimlerin neyi savunduğunun çarpıcı bir göstergesiydi.

2006

Uzun zamandır ilk kez Irak, ABD'de birinci haber olmaktan çıktı. Yeni habere manşetlerde verilen yer, bir yıl önce ilk Irak'a saldırı haberinden büyüktü.

Vietnam Savaşı yıllarında ABD başkanının özel danışmanı Walter Jenkins, Beyaz Saray yakınlarında YMCA. (Young Man's Christian Association-Genç Erkekler Hristiyan Birliği)tuvaletinde bir erkekle sevişirken yakalandığında istifa etmeye mecbur kalmıştı. Yanılmıyorsam bir yıl sonra da intihar etti.

Dünyada başka her şeyi arka planda bırakan ABD basın ve televizyonundaki haber, aynı cinsten çiftler arası ilk yasal evlilikleri duyuruyordu. Çocukluğumda siyah ve beyazların aynı okula gitmelerinin yasak olduğu bu ülkede, bugün Boston'da bir kilisede evlenen erkek çiftten, beyaz olanının siyah eşini dudaklarından uzun uzun öptüğünü seyrettim televizyonda.

Aynı cinsten kişiler arası evlilik daha önce Belçika, Hollanda ve Kanada'nın üç eyaletinde kabul edilmişti. Şimdilik tek bir eyaletinde de olsa, ABD'nin de bu düzenlemeyi kabul etmesi, birçok kişiye göre köleliğin kaldırılması kadınlara eşitlik sağlanması gibi, yakın gelecekte herkesi etkileyecek bir gelişme. ABD'deki yaşam biçimi ve değer yargılarının dünyaya nasıl hızla yayıldığını düşünürsek haklı da olabilirler.

Boston'da ilk eşcinsel evliliklerin yapıldığı gün ben de yakınımızdaki belediyeye gittim. Birlikte yaşayanlar bugünü yıllarca beklemiş. Yüzlerce çift evlenmek için yağmura rağmen sıra bekliyordu. Çoğu sokaklarda sabahlamış.

Günlüğümde kısa kısa şöyle notlar var: Erkek çiftler kadınlara oranla daha az (üçte bir nispetinde), daha genç (30-40 yaş arası) ve daha bakımlı. Nispeten yaşlı kadınların çoğu kot pantolon giyip üstüne bir şey atıstırmışken, koyu takım elbiseli erkek çiftler belli ki, bu özel gün için bakımlarına itina göstermişler. Kadın çiftler arası yaş farkı da çok, 65-70 yaşlarında bir kadının eşi 35-40 olabiliyor.

Erkekler genellikle aynı yaşta ve daha genç. Eşcinsel çiftlerin, evli olmamalarına rağmen evlat edindikleri çocukların nikah kutlamalarında bolluğu da dikkat çekici. İki anneli erkek çocuklar, iki babalı kızkardeşler, nikah defterine imzalayan ebeveynlerinin fotoğraflarını çekiyordu. Belediye memurlarının, öylesine ayaküstü evlendirdiği her çiftin yerini bir sonraki çifte bırakmasıyla alkış tufanı kopuyordu. Erkekler tezahürata mahcup tebessümlerle karşılık verirken, kimi kadın çiftler yumruklarını havaya kaldırıyordu.

Kapının yanında küçük bir masanın arkasında kendisini kalabalıktan koruyan yaşlı belediye memuru teker teker evlenecek çiftleri çağırıyor: "92 numara... 93 numara... 94 numara..."

Evlilik gibi tutucu bir kurumun "ilericilik" adına benimsenmesi şaşırtıcı bir gelişme.

Hele evlenmeden birlikte yaşamının, uzun bir mücadele sonucu hukuksal dayanakları da olan toplumsal bir norma dönüşüğü göz önünde tutulursa, çelişkili de.

2004

HALİFENİN ELÇİSİ YÜZÜNÜ KAPAYINCA

Cinsel cahilliğimiz Taş Devri insanınkinden pek farklı değil.

Rahatsız da oluyoruz böyle şeyleri konuşmaktan. Oysa her birimiz penisin ucundan çıkıp vajinanın içinde bizi diğer yarımızla buluşturan 10 santimlik yolculuğu yaptık. İlk “evlerimiz” sayılabilecek bu yerler hakkındaki bilgisizliğimiz ve utançalışımız ibret verici.

Üniversitede bir derste sınıfa sormuştum, “Memeli hayvanların dişisi en çok aybaşı öncesi cinsel ilişkiye hazırdır. Aynı şey insan dişisi için de geçerli mi?” diye. Bir kısmı aybaşıyla birlikte kadınlarda cinsel arzusun arttığını, bir kısmı azaldığını, bir kısmı da fark etmediğini söyledi. İlginç olan cevabın genellikle bilinmemesi değil, 200 kişilik sınıftaki 100 kûsur erkeğin hemen hepsinin soruya cevap vermeye kalkışmasına rağmen kızların kendi cinsiyetleriyle ilgili bu soruya sessiz kalmalarıydı. Üniversitede bile erkek ahlâkı kadınları sessizliğe mahkûm kılmişti.

Erkeklerin de bazen ne kadar dışlandığı unutulmamalı. Psikologların ebeveynlik dürtüsüyle ilgili bir deneyleri vardır. Yani doğmuş yavrularından uzaklaştırılan ana farenin, onlara erişebilmek için katlanabileceği elektrik şokunun derecesi ölçülür. Bu deney baba farelerle hiç yapılmadı. Bilime ters bir yak-

laşım la babalarda ebeveynlik dürtüsü olmadığı var sayılmıştı. Cinsel kalıpları mız doğal bir dürtünün araştırılmasını bile engelle yebiliyor.

Doğallığı mızdan uzaklaştıkça ikiyüzlü oluyoruz.

Bakın, halifenin elçisi İbn Fadlan'ın 921 yılında Oğuz be yi ile karşılaşmasına. Elçinin kabulü esnasında mahrem yerinden kaçınmak ihtiyacını duyan Oğuz beyinin hanımı, rahat bir davranışla mahrem yerini elçiye sergiler. Ne kadar utandığını göstermek isteyen İbn Fadlan derhal yüzünü kapatıp Tanrı'nın merhametine sığınır. Oğuz beyi ise şöyle der: "Söyle ona ki, biz önünde açıp gösterdik ama gösterdiğimiz hiçbir zaman onun olmayacak. Sizin gibi örtünüp sonra da herkese vermekten daha iyi değil mi bu?" (R.P. Blake ve R.N. Frye'in "Notes on the Risala of İbn Fadlan" isimli makalelerinden alıntılan Felipe Fernandez-Armesto, *Millennium*.)

Cahillik, utangaçlık ve ikiyüzlülü kten de kötü s ü, cinsel dürtümüzü yok saymamız, ayıplamamız.

Hiçbir yaşın seks için geçkin olmadığı gibi cinsel ilişkilerimizi hayat boyu sürdürmemek de eksiklik. Ne var ki, cinselliğ in bastırılıp doğallığın haram sayıldığı tutucu toplumların yobazları bize cinselliğimizi unutturmaya yeminli sanki.

1997

Harvard Üniversitesi Yayınları'ndan yeni basılan bir kitabın adı *Halk Niçin Hükûmete Güvenmiyor?* Yazarı Ulusal İstihbarat Konseyi eski başkanı. Anketlere göre, ABD halkının % 75'i, 1960'lar da Washington'a güvenirken, bu oran günümüzde % 25'e düşmüş. Japonya, Fransa gibi ülkelerde durum farklı değil.

Başka ülkelerde de hükûmetler tüm kötülüklerin sergilendiği hilkat garibeleri sirki. Vatandaşlarına sorumluluklarını, insan haklarını hiçe sayıyorlar. Ne devlet halka güveniyor ne de halk devlete. Düzenin sözcüleri bunları konuşmaktan kaçıyor. Gerekçeleri devlet ve toplumun kurumlarını yıpratmamak. İnsanın maymundan türediğini ilk duyan İngiliz aristokratları gibiler, "İnşallah doğru değildir. Ama doğruysa mutlaka halktan gizli tutmalıyız," konumundalar.

Kimilerine göre her şeyin kötüye gittiğini kanıtlayan bu tablo aslında gelecek için, birey için ümit verici. Stalin ve Hitler'in rejimleri de şaşaalı günlerinde yoldaş ve yandaşları için güven veriyordu. Bizi yönetmeye kalkışanlara güvenimizi yitirmemiz aslında kendimize olan güvenimizin belirtisi.

Türümüzün evrimi bir anlamda kendimize güvenimizin artmasının tarihi.

Mağaralarda yaşarken korkumuzdan her şeyi tanrılaştırdığımız günlerden bu yana artık bireyin tanrısızlaşmasını tartışıyoruz. Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi, dediği dedik imparatorla-

rımızın, padişahlarımızın yerine biz onların güvenilirliklerini yatak odalarında yaptıklarından bile yargılar olduk. Asırlardır bizi birbirimizden uzaklaştıran değer yargılarımız, birbirimizin katili olmaya zorlayan ahlâk anlayışımıza karşı, günümüzde “hepimizin evi” bellediğimiz dünyamızın tahribine karşı suyumuzu, havamızı ve tüm canlıları kucaklıyoruz.

Ahlâk anlayışımız evrenselleşiyor. Zaman içinde aşiretlerimizden, sonra da ailelerimizden bağımsızlaşırken tek başımıza hayatımızı idame ettirmeyi de öğrendik. İnsan ilişkilerimizde, itaat ve hiyerarşiye dayalı saygıdan çok, sevgi esas. Tarihimizi, geçmişin düşmanlıklarını pekiştirmek için değil, nasıl aldatıldığımızı öğrenerek okumaya başladık. Birbirine benzer mağara resimlerinden, binlerce yıl koro halinde tekrarladığımız seslerimizden sıyrılıp binbir çeşit yazı, resim ve müzikle özgürlüğümüzü dile getirir olduk sanatımızda. Ve daha yakın zamanlara kadar topluca yaşanan hayatımızda birbirimizden ayrı saatlerde uyanmak ya da uyumak bile mümkün değilken, artık birey birbirinden özür dilemesini öğreniyor birbirinin ayağına bile bastığı için.

Ama yaşamımıza hâlâ, asırlardır hapsediğimiz kalıplardan bakmayı sürdürüyoruz. Üstelik bu kalıpların kırılmasıyla, geçmişe kul köle olmaktan kurtulup özgürleşirken gene de şikâyetçiyiz. Yakınıyoruz, “Kim oluyor dünyamıza egemen bu şartlatanlar, maskaralar? Nerede o eski devlet adamları, hocalar, paşalar?” diye.

Eskiden Avrupa’da erkekler ellerini taşaklarının üstüne koyup yemin ederlermiş. Kadının sözü muteber değil; taşakları olmadığından yemin edemiyorlar. Bu gelenek dünyamıza egemen Anglo-Sakson kültürünün sözcüklerinde varlığını sürdürüyor. Örneğin mahkemelerde verilen ifadenin adı “testicle” yani taşak sözcüğünden gelen “testimony”. Şehadetnameye “testimonial” deniyor. Kutsal kitapların güvenilirliği de taşak garantili. Eski ve Yeni Ahitlerin (Tevrat ve İncil) adları “Old” ve “New Testament”.

Binlerce yıl erkeğin taşaklarının esaretinde kalmış kimi uygarlıklar ve dinlerden kurtuluş zaman alıyor.

ERKEKLER KADINLARDAN NASIL FARKLI?

En çok konuştuklarımız en az yazılanlar.

Başta hava üzerine söylediklerimiz.

Psikolojide, havanın bizi nasıl etkilediğine ilişkin araştırmalar bildiğim kadarıyla yok. Güneşli, yağmurlu günlerde ruh halimizi beylik laflarla geçiştiririz. İklimlerin türümüzün evrimine etkisi yeni ele alınıyor. Oysa nice uygarlığın varoluş biçimi, tarihe yön veren kimi savaşların sonuçları, iklimle de ilgili.

Anne-babaların çocuklarından söz ederken birey olarak sahiplenip, “çocuğumuz” yerine, “çocuğum” demeleri gibi, kendimizle o denli meşgulüz ki, gözümüz görmüyor benden, bizden ötesini.

Kadınlar erkeklerden nasıl farklı?

Soruş tarzım erkek egemen dünyanın ifadesi. “Erkekler kadınlardan nasıl farklı?” diye sormak, aklımızdan geçmez.

Şaşılacak bir şey değil.

Bugün dünya kültürüne egemen Ortadoğu dinlerinin kutsal kitaplarında, Tanrı önce erkeği yaratmış, sonra da, yalnız kalmasın diye kemiğinden parça koparttığı kadını.

Kadın olmak zor.

Türkiye’de bugün kimi milletvekillerine, ‘Kaç çocuğunuz var?’ diye sorulduğunda, kız çocuklarını saymayacakları hal-

de, kadınların örtünmesi konusunda fetva verenler, zinayı suç saymak isteyen başbakanlar yok mu? Başlık parası ödeyecek gücü olmayan yoksullar Hindistan'da kız çocuklarını öldürüyor. Kuzey Afrika'da kızlar seksten zevk almasın diye sünnet ediliyor. Birden fazla çocuk sahibi olmanın yasak olduğu Çin'de istenmeyen kız çocukları kürtajla alınıyor. Ülkenin demografik yapısı krizin eşiğinde. On milyonlarca kadınsız Çinli erkek ne yapacak? Afrika'dan gelin mi getirecekler? Robotlarla mı sevişecekler? İnzivaya çekilip yeni bir ruhban sınıf mı yaratacaklar? Tûrûmüzün tarihinde bu bir ilk.

20. yüzyıldan itibaren özellikle sosyalist ülkelerin öncülüğünde, kadınların yasalar önünde, erkeklerle eşit haklara sahip olmaları konusunda atılan adımlar hem nereden nereye geldiğinin ifadesi hem de süregelen eşitsizliğin.

Ancak eşitlikle farklılık birbirlerini dışlamamalı.

Kimi çevrelerde eşitlik kavramı, kadın erkek farklarını, kadını kadın, erkeği erkek yapan psikolojik özellikleri incelememişi tabulaştırdı. Sıradan konuşmalarımıza sık konu olan erkek ve kadın psikolojileri üzerine kitaplar çoktan yazılmış olmalıydı.

Kız çocuğumuz olmadığında hayıflanmıştım kadınları daha iyi tanıyabilme şansımı yitirdim diye. Farklı cinsler olarak birbirimizi tanıyacağımıza ilişkilerimizde saç yoldurtuyor, terapistlere taşınıyor, hemcinsimizle yan yana geldiğimizde buram buram yapaylık kokan samimiyet dayanışmasıyla, cehaletimizi yansıtan fıkralarla, genellemelerle cepheleniyoruz.

Birbirimizi tanımlayan ifademiz bile husumetin ifadesi: "Karşı cins!"

Kadınlar daldan dala atlar, erkekler sebatlıdır değil mi?

Araştırmalar kadın beynindeki iki yarım küre arasındaki bağlantıların, erkeklere göre daha yoğun olduğunu, bu nedenle, erkeklerin tek bir faaliyete odaklanırken, kadınların aynı zamanda birden çok şeyi yapabildiğini gösteriyor.

Eşitlik diye diye aramızdaki farkların konuşulmasını, araştırılmasını tabulaştırıyoruz.

FINDIK KIRAN DA BİR, FINDIĞI KIRILAN DA

Anadolu'da köylüye sormuşlar, “Kaç çocuğun var?” diye. Sayı kaç olursa olsun, verdiği cevaba kız çocukları dahil değil.

Tanrı'nın nimeti sayılan erkek çocuk olağanüstü kıymetli olup doğar doğmaz aşırı koruma altına alınır. Kız kardeşleri, anne ve baba tarafından durmaksızın evde o işten bu işe koşturulurken, erkek çocuk için hayat “Beş dönüm bostan, yan gel Osman'dır.” Terlemesin, aman üşütmesin diye üstüne titrerler, düşer diye koşmasını, tırmanmasını engellerler. Büyüdükçe beceriksizleşir, büyüdüğüce tembelleşir. Elinden hiçbir iş gelmediğinden kendine güvenini de yitirir. Güvensizliğini örtbas etmek için de iddiacının, palavracının teki olur.

Türkiye'de umumi yerlerde tuvaletlerin pisliğinden geçilmez, çünkü onları temizlemekle yükümlü olan annesinin biricik erkeği hiçbir zaman bu işi kendine yakıştıramaz. Bırakın tuvalet temizlemeyi, evlerinde misafirlerine bir fincan çay ikram etmeye bile yeltenseler, hemen misafir hanımlardan biri ok gibi yerinden fırlayıp servisi yapar.

Doğduğunda o göz nuru pehlivanımız hareketsizliğinden giderek hantallaşır, yerinden kıpırdayamaz hale gelir. Çok korktuğu ezeli düşmanı köpekleri savuşturmak dışında bir taşı bile şuradan oraya doğru dürüst atamaz. Onun “boş” zamanların-

daki yeri sürekli açık olan televizyonun yanbaşındaki içki sofrası, oyun masası, tavla sehпасıdır. Türk erkeğı o denli beceriksizleştirilmiş, kadınlara o denli bağımlı kılınmıştır ki, günün birinde tasını tarağını toplayıp evden gidecek olsa, kendi bavulunu hazırlamaktan acizdir.

Bir gün öğretmen sınıfta, “Çocuklar, psikologların son araştırmalarına göre mavi gözlülerin kahverengi gözlülerden daha akıllı, daha çalışkan olduğı bilimsel olarak kanıtlanmıştır” der. Bu açıklamayla birlikte o günden itibaren okuldaki kahverengi gözlülerin performansları her konuda gerçekten düşerken, mavi gözlülerinki artar. Birkaç hafta geçtikten sonra, psikoloji literatürüne geçmiş bu ünlü deney icabınca, öğretmen tersini yapıp, öğrencilere yanlış bilgi vermiş olduğunu, aslında araştırmaların kahverengi gözlülerin daha akıllı olduğunu gösterdiklerini söyler. Ve bu kez mavi gözlülerin performansı düşerken, kahverengi gözlülerinki de artar.

Erkeğın yaptığıını da, bir ölçüde kadınların beklentisi, ona yakıştırdıkları davranışlar belirler.

Kadın-erkek rolleri gibi, toplumun yerleşik âdetlerini, geleneklerini, beklentilerini kırmak, değiştirmek çok güç. Özellikle günümüz için bestelenen popülist şarkılar, bu yerleşik tutucu yanımıza hitap ederek erkek ve kadının katılaştırmış rollerini pekiştiriyor.

İşte bugünlerde sözleri beynimize sirayet eden şarkılardan birkaç örnek:

“Sevgili zalimim, gözleri mavilim (seni sevdim)”

“Elimi sallasam ellisi, biri gider, biri gelir”

“Seni gidi findıkkıran, yılanı deliğinden çıkaran püsküllü belam”

Bunları liste başı yapan erkek ve kadınlar olduğuna göre, findıkkıran da bir, findığı kırılan da.

1997

KADIN SOYKIRIMINA SESSİZ KALİYORUZ

Çevremizde bunca insan varken neden özellikle birine ya da birilerine âşık oluruz?

Neden o? Neden bir başkası değil? Aşk şairler, psikologlar ya da nörologlar çözemedi. Ne var ki, kimi şeylerin nedenlerini kurcalamak yıkıma da götürebilir.

Aşkta nedensizliğimizle coşalım.

Aşk, su gibi, uyku gibi ihtiyaç mı? O da belli değil.

Türümüz tarihinde ilk kez milyonlarca erkek kadınsız.

Aşksız yaşanabilir mi?

Yaşanamazsa kadınsız kalan erkekler “aşk ihtiyaçlarına” nasıl çözüm bulacak? Tanrı’ya mı yönelecekler? Birbirlerine mi? “Kadın isteriz” diye ortalığı mı kasıp kavuracaklar yoksa teknoloji mi imdatlarına yetişecek?

Günlük yaşantımızda sıradan olayların üstünde dururken, tarihsel süreçlerin, köprünün altından sular aktıktan sonra farkına varmıyoruz. Yakın tarihimizde bile bu böyle. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’nın imarı, ekonomisinin canlanması için Kuzey Afrika ve Türkiye’den işçi çağırınlar, tarihlerinde ilk kez Müslümanlarla birlikte yaşamaya başladıklarının ancak işçi çocuklarının büyüyüp okul kapılarını çalmasıyla farkına vardılar. İstatistikler insana dönüşüp, Huntington gibi pop

tarihçilerinin kışkırtıcı etiketleri de liste başı olunca, buyurun size “medeniyetler çatışması”.

Bugün de dünyanın gözünün önünde Çin ve Hindistan’dan gelen istatistikler var. İki ülke yüzyılımızın devleri olmaya aday. Ekonomileriyle, kültürleriyle günlük yaşantımızın parçası olacaklar. ABD hapşırınca dünya nasıl nezle oluyorsa yakında bu ülkelerde olup bitenler de bize yansıyacak.

Günümüzde soykırımdan, savaştan, açlık ve hastalıktan ölenlerin sayısı, Çin ve Hindistan’da doğar doğmaz öldürülen, kürtaajla doğmaları engellenen kız çocuklarının sayısından az olabilir. 10 yıl sonra bu iki ülkenin nüfusundaki kadın erkek dengesizliğinden, toplam 55 milyon kadınsız erkek olacağı öngörülüyor. Çin’de sosyalizmin çökmesinden bu yana ortada kalan 800 milyon köylünün umudu, yaşlandıklarında erkek çocuklarının kendilerine bakması. Çeyiz parasının yükünü kaldıramayacak 500 milyon Hintli köylü için de erkek çocuk makbul. Kaç milyon kız cenininin yok edildiği, kaç milyon kız çocuğunun doğar doğmaz öldürüldüğü, sırf bu iki ülkede açıkta kalacak 55 milyon erkek sayısından belli.

Kadın soykırımıyla, toplumsal çalkantılara gebe bir ortama sürükleniyoruz. Fuhuşun yaygınlaşması, daha çok sayıda kadının seks kölesi olması kaçınılmaz. Çin ve Hindistan zenginleştikçe yoksul ülkelerden gelin ithali başlayabilir. Bakarsınız kimi pop edebiyatçılar “Çinli erkek Afrikalı kadın” aşk destanları yazıp bu toplumsal cürümün dehşetini, ne güzel çok kültürlü bir dünyada yaşıyoruz diye pembe dizilere dönüştürür.

Tarihçiler, yarından günümüze baktıklarında, ABD örneğinde olduğu gibi, bir imparatorluğun daha orada burada çıkardığı alışlagelmiş savaşlarını not etmekle yetinirken, kadın soykırımının sessiz seyircileri mi olduğumuzu yazacaklar?

2007

ERKEĞİN SONU?

Geçen yüzyılın başında kadınların oy hakkı bile yoktu. Günümüzde kadınlara çağlar boyu yapılan haksızlığın herkes farkında.

Kadın-erkek eşitsizliğinde ilgimi çeken örneklerden biri Japonya'dan. Her ay işyerinden maaşını alan erkek eğlence parasını ayırdıktan sonra, kalan miktarı evi evirip çevirsin diye karısına teslim ediyor. Evde bir tür köle konumundaki kadın, yaşam boyunca kocasının kahrını çekiyor. Kocasının barlarda düşüp kalkıp eve sarhoş dönmesine tahammül ediyor.

Son yıllarda kadınların yaşamlarında çarpıcı bir değişiklik olmuş. Erkek emekli olduğunda, aynı maaşını aldığı anda yaptığı gibi, toplu parayı karısına teslim ediyor. Parayı alan kadın kocasını boşayıp evi terk ediyor. Elinden iş gelmeyen, asalak erkek perişan durumda. Terk edilmiş kocaların biçare konumu o denli toplumsal bir vaka olmuş ki, Japon televizyonunda onlara yönelik özel yemek pişirme dersleri veren program koymuşlar.

Kadınların çektiği ıstırapı, haksızlığı araştırmak parlamento komisyonlarının, üniversite kürsülerinin gündemindeki sıradan işlerden biri. Ancak ıstıraplarına rağmen kadın-erkek eşitsizliği açısından kimsenin açıklayamadığı bir olgu var: Kadınlar erkeklerden daha çok yaşıyor.

Neden?

Sosyalist ülkelerde de bu böyle olmuş, kapitalist ülkelerde de. Kadının sınıfı da fark etmiyor. İster sütçünün karısı olsun ister uçak mühendisinin, kocasından daha çok yaşıyor.

Sırf bu nedenle dünyanın en zengin ülkesi ABD’de servet kadınların denetiminde. Erkek öldükten sonra serveti karısına kalıyor.

Erkeğin az yaşamasını çevre koşullarıyla açıklayanlar var. Hayatının önemli kısmını dışarıda geçirdiği için erkek, tehlike, hastalık, çatışma ve strese maruz kalıyor deniyor. Ancak çalışan kadınlarda ölüm oranı çalışan erkeklere göre daha yüksek değil.

Cambridge Üniversitesi’nden David Brainbridge farkın kalıtımla açıklanabileceği düşüncesinde. Mantığı basit. Her lise öğrencisinin bildiği gibi, kadını kadın yapan anne ve babasından aldığı iki ayrı “X” kromozomunun “XX” yapısında bir araya gelmesi. Erkekte bir X bir de Y kromozmu var. “X” kromozomu kanın pıhtılaşmasını engellediğinden hayati önem taşıyor. “Y” kromozomu erkeğin cinsiyetini tayin etmek dışında pek işe yaramıyor. Kadının “X” kromozomlarından birinde sorun varsa yedek konumundaki ikincisi devreye girebiliyor. Erkeğin böyle şansı yok.

Bilim hızla gelişiyor. 10 yıl önce erkeğe ihtiyaç duyulmadan çocuk yapılabileceğine kimse inanmazdı. Tûrûmûzûn daha da uzun ve sağlıklı yaşaması erkeğin tarihten yok olmasına, yani Y kromozomunun kalıtımsal yapımızdan silinmesine bağlı olabilir.

2003

Kadının giderek özgürlüğünü kazanmasının yaşantımızı nasıl etkilediği bin bir doktora tezine gebe. Konu hassas. Feminist yaklaşımlar ağır bastığından yeteri kadar eleştirel mesafe alınmıyor. Kadının yeni rolü üzerine otosansür uyguluyoruz. Oysa eşitliğin getirdiği başka gelişmeler de var.

Eskiden sigara içen kadın ayıplanır, nerdeyse fahişe muamelesi görürdü. Şimdi böyle bir sorun yok. Kadın da, erkek gibi istediği yer de istediği kadar sigara içiyor. Eşitliğini böylece ispatlamış olurken, gayri ihtiyari erkeklerin bile kendine zarar verme özelliğini de kaçınılmaz olarak taklit etmiş oluyor. Artık bu “eşitlik” sayesinde kadının da gırtlak ya da akciğer kanserinden ölme olasılığı erkeklerden düşük olmadığı gibi, çocukları da sağlık sorunlarıyla doğabilir.

Kadınlar eşit haklara sahip oldukça eğitim kalitesinin düştüğüne ilişkin bir yazı okumuştum. İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar ABD’de kadınların evde oturması beklenir, ekmek parasını erkekler getirirdi. Savaşla birlikte erkekler cepheye gidince kadınlar vatani kurtarmak uğruna savaş sanayiine sevk edildi. Fabrikalarda erkeklerden boşalan işlere yerleştirildiler. Kendilerine güven geldi. O güne kadar ancak sınırlı sayıda kadın öğrenci kabul eden üniversitelerin kapılarını zorladılar. Bir za-

manlar sade erkeklere açık olan mesleklere girdiler, doktor, avukat, mühendis, asker oldular. Meslek seçimi çoğaldıkça, eskiden ancak öğretmen olabilen yetenekli kadınlar, erkeklerle aynı işler için rekabet ederken, öğretmenlik alanı yeteneksiz kadınlarla, kadınlarla başka işlerde rekabet edemeyen yeteneksiz erkeklere kaldı. Özellikle ilkokullarda, kalitesiz öğretmenlerle birlikte eğitimin kalitesi düştü.

Erkeklerin binlerce yıldır sorgulanmadan süregelen egemenliği, Tanrı denince akla erkeğin gelmesi, peygamberlerin silme erkek olması egemen düzenin ve özellikle dinlerin konuşulmasını istemediği konular. Günümüzde seks köleliğinin küreselleşen kapitalizmle birlikte yayılması, reklamlarda, kadınların cinselliğinin her zamankinden çok pazarlanması, şeriatla yönetilen İslâm ülkelerinde ırzına geçilen kadının ifadesinin geçersiz sayılmasının haber değeri bile olmamasına rağmen, erkeklerin “Bulaşık yıkarım,” demesinin kayda değer bir gelişme sayılması ibret verici.

Ancak bugünkü kuşakların belki artık bilmediği “aptal sarışın kadın” imajından kurtulmuşken şimdi de televizyon dizilerinde, filmlerde güçsüz, gülünç, salak erkek imajıyla karşılaşmaktayız. Özellikle televizyondaki aile dizilerinde, pot kıran, her şeyi berbat eden, en ufak bir konu komşu probleminde çaresiz düşen erkek; vaziyete el koyup onu kurtaransa kadın.

Kadınlara ve eşcinsellere yönelik eşitlik arayışlarının yaşan-tımıza çeşitlilik getirirken, artık çocuk yapılmasında bile kendisine ihtiyaç duyulmayan erkek cinsinin küçümsenerek alaya alınmasının toplumsal maliyeti kim bilir ne olacak?

2005

KARI-KOCA NİÇİN KAVGA EDER?

Türümüzün en çelişkili, git-gelli ilişkilerinden biri evlilik.

Âşık değilken, yaşıımız tutmazken bile evliliğin turşusunu kurar, hayalimizdeki eşimizi türlü vesilelerle yaşatırız. Onu bulduğumuzu mu sandık? Akan sular durur. Evlenebilmek için deveye hendek atlattırır, atlatamazsak intihar eder, katil oluruz.

Evlendikten sonra?

Polonyalıların kurtuluşlarını kutladıkları 11 Kasım'da Varşova şehir meydanında birikmiş kalabalığın içindeyim. Bürokratlar, politikacılar, askerler art arda nutuk atıyor. Oltasına balık beklermiş gibi gözlem peşindeyken yakaladım ilk ikizlerimi. Birbirlerine "ait" oldukları her hallerinden belli kadın-erkek çiftlerine bakıyordum. Ne kadar çok "ikizleşen çift" varmış. Birinin elinde poşet varsa öbürü de öyle. Paltolu kocalar paltolu karlılarıyla, parkalı kocalar parkalı karlılarıyla. Biri şapkasızsa öbürü de öyle. Koyu renkli koyu renkliyle, açık renkli açık. Birinin sırtında sırt çantası varsa yanındakinde de....

Karı kocanın zaman içinde ses tonlarından kıyafetlerine kadar ne kadar birbirlerine benzedikleri dehşet verici değil mi?

Evliliklerin 50. yıl kutlamalarında yapılan konuşmaları dinleyin. Kutlanan coşku değil sabırdır. Kutlanan 50 yıl birbirle-

rini idare etmiş olmak, 50 yıl sonra nihayet birbirlerini anlamış olmaktır.

İki kişi arasındaki evlilik türünün ne kadar sorunlu olduğunu hepimiz biliriz. Türümüzün işlediği cinayetlerin çoğu karı-koca arasında.

Arkadaşlarımızla ne kadar iyi geçiniriz yoksa.

Kendimden de biliyorum.

İkiyüzlüyüz.

Kendimizi iyi huylu, sabırlı, seven, sevilen kişiler olarak biliriz. Kanıtı arkadaşlarımızla ilişkilerimiz. Bin yıllık dostlarımız.

Ya eşimiz?

Odur her tartışmayı, tatsızlığı başlatan. Eşimizdir dinlemesini bilmeyen. İnatçı olan. Sözümüzü kesen. Bizim ne kadar fedakâr, anlayışlı birisi olduğumuzu takdir etmeyen.

Arkadaşlarımızla her buluştuğumuzda bin yıl görüşmemiş gibi kucaklaşır, öpüşür, en güler yüzümüz, sevecen bakışlarımızla beslerimiz dostluğumuzu. Tartışmalarımızda birbirimizi dinleriz. Uyumluyuzdur.

İkiyüzlüyüz çünkü arkadaşlarımızı kullanırız bizi “iyi bilsinler” diye.

İkiyüzlüyüz çünkü arkadaşımızın tarafını tutarız eşiyile olan geçimsizliğinde.

İkiyüzlüyüz çünkü arkadaşlarımızı aldatırız onların eşleriyle.

Azıcık daha kendimiz gibi olsak. Dostlarla geçinmeyi, eşimizle geçinmemeyi otomatige bağlamasak. Arkadaşlarımızla bu denli uyumlu olmasak. Bakarsınız eşimizle çok daha iyi anlaşırız.

Çok sevdiğim bir çift var. Bir gün biri eşinden sözederken, “Bunca yıldır beraberiz, beni hep şaşırtıyor,” demişti.

İşkilerimizi besleyen aynı olmak değil. Nazım Hikmet’in sözleriyle, “Birlikte çocuk gibi bakarcasına şaşarak yaşamak”.

2008

“Evlenmek iki insanın birbirinden iğrenmek için her şeyi yapabilmesi anlamına gelir” der Schopenhauer, *Aşkın Metafiziği* adlı kitabında. Başka ünlü bir Alman, Goethe, farklı düşünür. Aydınlanma’ya inanmasına rağmen Fransız Devrimi’nin gidişatı onu kötümserliğe sevk eder. Fransız askerlerinin devrim adına estirdikleri terör, köyleri yağmalayıp kadın, papaz, çocuk demeden önlerine çıkanları kılıçtan geçirmeleri Goethe’yi siyasetten soğutur. Evliliğinden, “Zamanın iğrençliğine karşı korunmanın tek yolu” diye söz eder. Karısından ayrı düştüğü ender zamanlarda onu o kadar özler ki, yazdığı bir mektupta şöyle yazar: “Burada yataklar çok geniş, evde hep yaptığın gibi şikâyet etmene de gerek kalmayacak.”

Goethe, dâhi diye nitelediği Mozart’ı yedi yaşındayken Frankfurt’ta verdiği bir konserde dinler. Onun için “Raphael ve Shakespeare gibi alanında erişilmez biri” der. Mozart’ın karısına yazdığı mektuplar da Goethe’ninkinden çok daha açık bir ifadeyle cinsel özlemini dile getirir.

Evliliğinin 10. yılında Berlin’den Viyana’daki karısına şöyle yazar Mozart: “Ayın 28’inde Dresden’de olacağım, 1’inde Prag’ta ve 4’ünde... sevgili küçük karınla. Güzel yuvacığını küçük oğlum için hazırla. O kadar hak etti ki yuvacığını. Alçak

çapkın sana yazdığım şu anda kafasını kaldırıp muzipçe bakıyor... Uygun bir tokat attım başına. Ama içi alev alev, kontrolden çıkacak gibi.”

Karısına böyle yazan Mozart bu mektuptan 10 yıl önce babasına yazdığı başka bir mektupta evlenme gerekçelerini şöyle açıklamış:

“Günümüz gençlerine benzememi düşünemezsin. Dinime bağlıyım. Masum kızları baştan çıkarmayacak kadar onurluyum. Hasta olma endişem orospularla düşüp kalkmamı engelliyor. Evimin temizliği, kıyafetlerimin düzenliliği benim için önemli. Üstelik karı edinmekle tasarruflu bir hayatım olacak.”

Mozart, Kuran-ı Kerim’i okumuş olsaydı herhalde 33. sûrede kadınlara verilen emirden memnun kalırdı: “Ve evlerinizde kalın!” Ama evlilik konusunda kendi kutsal kitabına, İncil’e baksaydı, “Damin bir köşesinde yaşamak geniş bir evde bağırıp çağıran bir kadınla yaşamaya yeğdir” sözleriyle karşılaşacaktı. (Atasözleri [Proverbs] 17)

Kocanın ölümüyle biten uzun, mutlu bir evliliğe ilişkin bir yazı okudum geçenlerde. Gül gibi geçinip giden karı-koca arasında tek pürüz, kadının üç dakikalık rafadan yumurtayı tutturamaması. Kocasını ne derse desin nafile. Evlilikleri boyunca ya az pişmiş ya da çok. Koca ölüyor. Vasiyeti üzerine yakılıyor. Küllerini teslim alan karısı, özel olarak yaptırttığı üç dakikaya ayarlı kum saatine kocasının küllerini koyuyor.

Nietzsche şöyle açıklamış evlilik hakkındaki düşüncelerini: “Evli çiftler birlikte yaşamasaydı mutlu evlilikler daha çok olurdu.”

Rilke de aşağı yukarı aynı telden çalıyor: “İyi bir evlilik çiftlerin birbirlerinin tek başınalığını korumasıyla olur.”

Ancak Rilke ve Nietzsche’nin aynı zamanda aynı kadına, Lou Andreas Salome’ye âşık olmalarının bu düşüncelerinde etkisi var mı, bilmiyorum. Freud da Salome’ye hayran. Viyana’da müze olan muayenehanesine yolunuz düşerse erkekleri baştan çıkaran bu çekici kadının portresini görebilirsiniz.

Evlilik konusunda söyledikleri ise belki de “işimizden olu-

ruz” kaygısıyla, meslektaşları tarafından günümüzde neredeyse sansürlenmiş gibi: “Evliliğin neden olduğu sinir hastalıklarının şifası evlilikte sadakatsizliktir.”

2000

ŞİŞME BEBEK CİNAYETİ

ABD’li tütün eksperı Karadeniz’dedir. Amacı örnek toplayıp ülkesinde bu tütünü yetiştirmenin yollarını aramak. Toprak, su ve tütün yapraklarından seçtiği numuneleri hazırlamış tam gi-decek, peşinden gelen köylü ona boş kavanoz verip, “Al, bunsuz olmaz” diyor. Ve açıklıyor: “İçinde Karadeniz havası var. O olmadan hiçbir yerde yetiştiremezsin bu tütünü.”

Her şey kendi yerinde güzel oluyor diye düşünürüz çoğu zaman. İstanbul’dan tadı damağınızda kalan rakı sofrası bir garip gelir Roma’da. Hatta neslinin tükenmiş olduğunu bilseniz bile Çengelköy’den aldığınız hıyar gene de bir başkadır sanki. Altının safı, elmasın kesilmemişi makbuldür.

Ama her şeyin hakikisine, safına meraklı olan insan, iş yaratıcılığa gelince alıştığından başka türlü şeyler istiyor. Hem saf-tan yana olup değer verdiklerimizi korumak istiyoruz hem de yaşantımızın çeşitlenerek zenginleşmesini.

İşte Türk müziğinin çoksesli olup olamayacağının bitmez tükenmez tartışması. Kimileri geleneğin bozulmasına yabancı bir kültürün saldırısı olarak bakarken, kimileri de tanıdık bir dünyada yeni keyifler yaşamamanın tadına varıyor.

Almanya’nın Kassel şehrinde, Ankara’dan gitme, işinde başarılı pideci Ahmet Bey vardı. Pideyi iyi yapmasının yanı sıra

başlıca özelliği sık sık menüsüne, kendi geliştirdiği yeni çeşitler ilave etmesiydi. Bildiğimiz yumurtalı, kıymalı, peynirli pidederin yanı sıra ananaslı Hawaii pidesi, Çin usulü ördek pidesi gibi buluşlarını da ikram ederdi. Çeşitler arttıkça Ahmet Bey'in yeri Kassel'in en gözde lokantalarından biri olurken, yeniliklere burun kıvıran Tük müşterisi azaldı. Saflıktan yana olan işçi ve üniversiteli arkadaşlarım, Ahmet Bey'in yaptığını komik buluyordu. Kimileri onu Almanlara uşaklık yapıp geleneksel kültürümüzü bozmakla suçlarken, kimileri de alıştığından başka bir şey yemeye bir türlü yanaşmıyor, yanaşmak istemiyordu.

İnsanların safkan Arap atları gibi korunmasını isteyip, düşünce ve yaşam biçimlerinin değişmesi ya da melezleşmesinden rahatsızlık duyanlarımız çok.

Hitler, ideal ırkına benzemeyenleri temerküz kamplarına; Stalin, kendisiyle aynı "düşünmeyenleri" "gulag"lara yollarken, dinler de uyumsuzları cehenneme sevk ediyor. Egemen ya da moda "doğru"lardan ayrılmamak için kendimize ve birbirlerimize çektirdiklerimizin haddi hesabı yok. Ama eskisi gibi kalmak için saçmasapan gayretler gösterdiğimiz gibi, sırf değişiklik uğruna nice maskaralıklar da yapıyoruz.

Bir örnek: İspanya'daki 900 yıllık Endülüs medeniyeti döneminde Peygamber soyundan geldiklerini iddia eden Araplar, Frenk kölelerinden çocuk yapıp sarışınlaştıkça, saç ve sakallarını asırlarca siyaha boyamışlar. Günümüz Türkiyesi'ndeysse yıllardır sarışınlaşmak revaçta.

Neyin adına neyin korunduğu, kültür ve davranışlarımızın hızla melezleşmesinin olağan olduğu uygarlığımız da garip bir biçim almakta. Nesnelere bile cinsel kimlik atfedebiliyoruz. Geçenlerde Almanya'da birisi şişme bebeğiyle "sevişti" diye arkadaşını öldürmüş.

1997

Oğlumuz Dubai’de arkadaşına mektup yazdı. Babası Arap şeyhleri hesabına jokeylik yaptığından orada yaşıyorlar.

“Sevgili Patrick, Dün haberlerde bir kuzu vardı. Annesiyle DNA’sı aynı. Kuzuyu bilim adamları yaptı. Ona klon diyorlar. Kopya demekmiş.”

Türler erkeksiz üreyebilecek. Princeton Üniversitesi’nde bu konuda kitabı çıkmak üzere olan genetikçi, “İmkânsız sanmıştım. Kitabımı yeniden yazacağım,” demiş. “Dolly” adı verilen kuzu dünya kamuoyunun gündeminde.

Her şey domatesle başlamış. IMF politikaları sonucu gıda konusunda bağımsızlığını yitiren ülkelerin çoğalmasıyla genişleyen dünya pazarında, domates üreticiden tüketiciye bozulmadan nasıl taşınacaktı? Biyoteknoloji imdada yetişti. “Bilinçli” ABD tüketicisinin yüksek standartlarına uygun, çürümeyen, tek tip, lezzetsiz meyve ve sebzelerimiz var artık. Kuzuların genleriyle oynanması sonucu tek fonksiyonu gövdesinde bize ilaç üretmek olan sürüler besleyebileceğiz yakında. Genleri insan sütü vermeye programlanmış ineklerimiz de var.

Sıra insana mı geldi, diye soruluyor. Birden çok Hitler yaratılabilir diye endişelenenler var. Kimi de umutlanıyor, kalıtımsal

hastalıkların yanı sıra gen mühendisleri yaşlılığın sırrını çözüp bizi ölümsüzleştirecek diye.

Türümüzün evriminde insanın bugünkü halinde kusur bulanlar çok.

Bakın neler yapabilirmişiz, yeni çıkmış bir kitapta (*Plan and Purpose in Nature*) bahsi geçen kimi kusurlarımızı bir-iki önerimle birlikte aktarmakla yetineceğim:

– Yemek yanlış borudan gitti diye boğulup ölmememiz için solunum ve sindirim sistemleri ayrılmalı;

– Türümüzün dişisi doğururken sancı çekiyor, ölümcül güçlüklerle boğuşuyor, sezaryen ameliyatlarına dünyanın parası veriliyor. Doğumlar için dişimize doğum deliği açılmalı;

– Cinsel ilişki uzuvları çiş ve dışkı yollarından ayrılarak çağdaş insanın duyarlılığına göre yeniden düzenlenmeli;

– Kimi kertenkelelerde olduğu gibi erkeklerin dönüşümlü kullanılabileceği iki penisi olmalı.

Türümüze ilişkin şikâyetlerle, genlerimize ilişkin değişiklik dileklerinizi dünyanın belli başlı laboratuvar ve üniversitelerine iletebilirsiniz. Patent hakkınızın kapılmamasına dikkat edin. Yürürlüğe girmesi beklenen Avrupa Birliği kararnamesine göre, türler üzerinde yapmayı düşündüğümüz değişikliklerle ilgili patent hakkı iddia etmek yakında mümkün olacak.

Bakalım neler bekliyor bizleri.

Mahşer gününde binlerce kopyamızla birlikte mi cennetin kapılarını zorlayacağız?

Dünyanın ilk klonu, Dolly adlı bir kuzunun peşine takıldık gidiyoruz maymun iştahımızla.

1997

Erkek kadın farkları bitmez tükenmez tartışma konusu. Ta çocukken “doktorculuk” oynayarak bedenlerimizin ayrıntılarını araştırmaya başlamamıza rağmen yaşlandığımızda bile “karşı” cinsi anlayamamış olmaktan yakınıyoruz.

Kendi cinselliğimizle ilgili sorunlar işin cabası.

Çağımızda gelişmeler cinsler arası kimi ayrımları kaldırmaya yönelik. Günlük yaşantımız, uluslararası hukuk bu açıdan yeniden düzenleniyor.

Ancak hâlâ, Pakistan gibi şeriata tâbi ülkelerde kadının ırzına geçildiği iddiası bile ancak bizzat şahit olan dört erkeğin tanıklığıyla mümkün. Hindistan’da, Çin’de aileye yük olacak diye kimi kız çocuklar doğar doğmaz öldürülüyor. Suudi Arabistan başta olmak üzere insan haklarını sözde kollayan ABD’nin Ortadoğu’daki müttetiklerinin çoğu şeriatçı ülkeler. Gene de gidiş kadın-erkek eşitliğine doğru.

Eşitliği son derede mekanik bir şekilde yorumlayanlar da var.

Nestle gibi çokuluslu gıda şirketlerinin çocuk maması pazarlama yöntemleriyle anneleri emzirmekten vazgeçirmesi sonucu, her yıl milyona yakın çocuğun öldüğüne ilişkin Cenevre’de yapılan Dünya Sağlık Teşkilatı toplantısına katılmıştım. Sıra ikinci oturumun başkanının seçilmesine gelince söz alan

delege bir kadının seçilmesi gerektiğini, çünkü ilk toplantıyı bir erkeğin yönettiğini belirtti. Birdenbire cinsiyetimiz, ortak amaç için toplanmış bizleri bölen bir kimliğe, sıradan bir işlevi olan oturum başkanlığı kimileri için güç ve iktidar konumuna dönüştürdü.

Hatırimda kalan sarsıcı bir diğer örnek, bir ara yaşadığımız Yunan adasında yerleşik Alman sevice grubunun, hamile olan eşimi oğlan çocuk taşıyor diye kürtaja ikna etme çabalarıydı.

Asırlardır erkek bir dünyanın egemenliğinde ezilmenin bilinci günümüzde uç tepkiler verebiliyor.

İngiliz sömürgeciliğini başarılı kılan, egemen olduğu bölgelerde dil, din, ırk farklılıklarını kışkırttığı böl ve yönet politikasıydı. Böylece kıta büyüklüğündeki Hindistan'ı bir avuç askerle işgal edip yönetebildiler.

İyi ki türümüzün daha da bölünmesine neden olacak üçüncü bir cinsiyet yok. Yoksa kadını, erkeğin iradesini zayıflatan, şeytanın ortağı kirli bir unsur olarak gören Ortadoğu kökenli üç dinimizin günümüze taşıdığı eşitsizlik çok daha büyük ve ıstırap verici çatışmalara konu olabilirdi.

Ancak eşitlik uğruna tetiklenen kimi çatışmalarının yapaylığına duyarlı olmak yerine, kendimizi yeterince sorgulamadığımız mücadelelerin içinde taraf olarak buluyoruz. Amaç farklılıklarımızı eşit bir düzeye indirgemek değil, tersine farklılıklarımızı ortaklaşa bir eşitlikte bütünleştirmek olmalı. Vurgulanması gereken, bizleri ayıran yerine cezbeden unsurlar, "karşı taraf" yerine birliktelik olmalı. Kadın ve erkeğin ruhen ve bedenlen nasıl birleşebileceğinin geniş bir yelpazesini sunan Hindistan'da 2000 yıl önce yazılmış *Kama Sutra*'nın günümüzde de okunması bir insan hakları el kitabı kadar önemli olmalı.

ABD'li yazar Susan Sontag bir boyut daha getiriyor cinsellik anlayışımıza: "Güçlü bir erkekte en güzel olan dışıca bir şey, en güzel kadındaysa biraz erkeksilik."

2002

İnsanoğlu, çaresiz. Korkak.

Yarattığı sözde uygar dünyasında olup biteni denetlemekten aciz. Açsa yiyecek olmadığından, açıktaysa barınacak yer olmadığından, işsizse iş olmadığından değil. Tembelliğindense hiç değil. Ne olup ne bittiği giderek belirsizleşen dünyasında insan kendi yarattığı krizlerin kurbanı.

Asya'da kelebeğin kanat çırpışlarının Amerika'da fırtınalara neden olabileceğini iddia eden kaos kuramının egemenliğinde edilgenliğinin esiri. Kendisine hükmettirdiği düşünce ve inanç sistemlerinin gönüllü tutsağı.

Son yılların modası kimlik krizlerinin muhatabı.

Kendi kendine 'Ben kimim?' diye soran bir gariban.

Biz. Koca bir evrim sürecinden sonra birdenbire baba, çocuk ya da kadın nasıl olunur diye bocalayan. Eş ya da ebeveyn, genç ya da yaşlı olmayı beceremeyeceğimiz endişesinde, biz.

Ve adım başında bizi sorgulayanlarımız. "İyi bir eş misiniz?" "Yaşlılığa ne kadar hazırsınız?", "Nasıl bir kişiliğiniz var?" diye kendimizi didik deşik ede ede gazete ve dergilerde sürekli çıkan sorulara cevaplarımız.

Seksten sivilcelerimize, işimizden ilişkilerimize kadar her an kafamıza vurula vurula sorunlaştırdığımız günlük yaşantımız.

Etrafımızda bizi sözde bilgilendirerek, şu ya da bu konuda yetersiz olduğumuza kandırmak isteyen uzmanlar. Sohbetlerimizde bile, bir psikiyatri polikliniğinde bin bir dertten mustariplerin âlemindeyiz.

Kim olduğunda bile şüpheye düşen, egemen düzenlerin düzenbazlıklarını anlamak ve denetlemekten aciz bırakılmış, günümüzün biçare varlığı insan.

Göz göre göre dünyanın yok edildiği, suyunun havasının zehirlendiğini bilmesine rağmen uzaydaki tek mekânının ölümüne bile seyirce kalabilen insan.

Çaresizlikten bir tek vücudumuz kalmış gülünç bir şekilde hükmetmeye çabaladığımız.

Pür dikkat vücutlar dinleniyor.

Çeşit çeşit aletlerimizle vücutlar ölçülüyor.

Dünyasını, çevresini, toplumu kendi psikolojisini denetlemekten aciz insan, vücudu üzerine mutlak bir iktidar kurmanın peşine düşmüş. Günümüzün çağdaş insanı sürekli bedeniyle uğraşıyor. Ekrandaki bin bir göstergeye bakan bir uçak pilotu gibi çeşitli aletlerle kilosunu, tansiyonunu, uzuvlarını, kolesterolünü, vücudunda ölçülebilecek ne varsa ölçüyor, ölçtürüyor.

Sayılar inip çıktıkça vücudunun egemeni olduğu hazzına kapılıyor.

Sözünü hiçbir yere geçiremeyen edilgenleştirilmiş insan, vücuduna yükleniyor. Yoga, biogeri iletişim, ilaç, vitamin, doğal gıda, aletli jimnastik gibi bin bir yöntemle vücudu üzerinde iktidar kurmaya çabalıyor.

Kulaklarını dünyaya tıkamış, vicdanını uykuya yatırmış, vücudunu dinliyor.

Kendi kendine kulluğunun yeni bir dönemine giren insanı, çaresizliğini ve ölümlülüğünü unutturmak istercesine kendisini bedenine hapsediyor.

2000

GENE DE AŞK! AŞK! HER ŞEYE RAĞMEN AŞK!

Deniz otobüsü Bostancı İskelesi'ne yanaşmak üzere.

Acelesi olanlar, yerlerinde duramayanlar soldaki kabinin önünde çoktan yerlerini aldılar. Ben de, kapının açılmasını ayakta bekleyenler grubuna katıldım. Yanaşmayı bekliyoruz. Başkaları da kalkıp bekleyenlere katıldı. Fazla yolcusu olmayan deniz otobüsünde artık hemen herkes ayakta. Garip bir manzara; koskoca boş bir alan ve küçücük kapının önünde öbekselen 30-40 kişi. Hepimiz yerimizde oturarak kapının açılmasını beklesek belki gene aynı zamanda iskeleye ayak basacağız ama ayaktayız işte. İnsan hali. Sol kapının önünde bekliyoruz.

Öylesine bakınıyorum sağıma, soluma. Çıkış tabelası hem İngilizce hem de Türkçe. Yanında yeşil ışık. Bekleyenlerin çoğu genç. Cep telefonundan Galatasaray'ın gol attığı haberini aldığı yüksek sesle söyleyen erkek, beklediğimiz kapı dibinde karşılaştığı arkadaşına soruyor, "Acaba beni telefonda işlettiler mi?"

Yüzünü merak ettiğim bu sese doğru başımı çevirirken birdenbire donakalıyorum.

Ne kadar güzel bir kız. Ne kadar sade. Ne kadar güzel. Hemen kendimi zapt ettim ve beklemekten sıkılmışım gibi havaya baktım. Sonra hemen tekrar güzel sarışına. Hâlâ güzel. Hat-

ta daha da güzel. Baktıkça güzelleşiyor. Gözlerim bir onda, bir pabucumun ucunda, bir onda bir çıkış levhasında, bir onda bir ceketimin kopmaya yüz tutmuş düğmesinde.

Deniz otobüsü bir ileri manevra yapıyor bir geri ve gene duruyor. Bekliyoruz. Yolculardan tek tük, kaptanın aleyhinde gayri memnuniyet belirtileri. Bense gülümsüyorum. Gülümsüyorum ki dünyanın en güzel kadını benim bu tür sıradan gecikme olaylarını ne kadar olgunlukla karşıladığımı görsün diye. Gülümsüyorum, çünkü benim gülümsememe o da gülümserse daracak kapının önünde çıkmak için sabırsızlanan, homurdanan bu güruh içinde gülümsememizin ayrıcalığını yaşayarak birbirimizi buluruz diye.

Ama hayır. Herkes gibi o da huzursuz. Dayanamayıp kendi kendine konuşurcasına yanındaki erkeğe hangi kapıya yanaşacağımızı soruyor. Kendi kendine konuşurcasına diyorum, çünkü erkek onun bir şey söylediğinin farkında bile değil. Bana baktığını seziyorum. Mutluluk? İçim kıpır kıpır. Saatine bakıyor. Alyans. Nişanlı mı, evli mi? Sağ ve solu hep karıştırdığımdan anlayamıyorum.

Belki de hiçbiri.

Yoksa kaptan sağ tarafa mı yanaşacak? Keşke. Yanıbaşım da bir-iki kişi yön değiştirip bu kez de arkalarını sol kapıya veriyorlar. Ben de. Sade yüzü değil kendisiyle karşı karşıyayım en nihayet. Yüzü gibi vücudu da güzel. Nereye bakacağımı şaşıyorum gene. Gözlerim havada. Tekrar güzel sarışında... Baktıkça güzelleşiyor. Ama ayıptır erkeklerin güzel kadınları bakışlarıyla taciz etmesi. Ya o da bana bakar ve göz göze gelirsek? O zaman ne yapacağım?

Hayır, sol tarafa yanaşacağız. Otuzumuz ya da kırkımız tekrar yön değiştirince gene arkamda kaldı. Ama nefesini, nabzını, telaşını sanki ben yaşıyorum. Yanaştık. Kapı açıldı. Önden fırladılar. Arkadan itenler var. Ama yolu açmam lazım. Durdum. Duvar gibi tutuyorum arkamdan yaslanan yirmi küsur kişiyi. Sarışın sağ tarafımdan telaşla geçerek iskeleye ayak bastı. Ben de arkasından. Hızla koşmaya başladı. Sarı saçları arkadan dalgalanıyor. Iskele başındaki memurların boğazını sıkamak geçti

içimden. Kendilerine doğru koşusuna pavyon şantözünü seyreder gibi bakıyorlar. Adımlarımı hızlandırdım. Kendisini bekleyen birisinin arabasına mı binecek? Taksiye mi? Seçemedim. Kalabalıkta kayboldu.

Çingene çiçekçilere yöneldim. Sevgililer Günü olduğundan satışları iyi gitmiş. Anneme çiçek aldım. Ve teknelerin yanaştığı sahil boyu uzanan kaldırımın ta ucunda, iskeleden kalkan vapura demir parmaklıklar ardından bakan onu gördüm. Yanaştım yanına ve az önce aldığım çiçekleri uzattım. Ada vapurunu kaçırdığımda benim de çok canım sıkılırdı.

1997

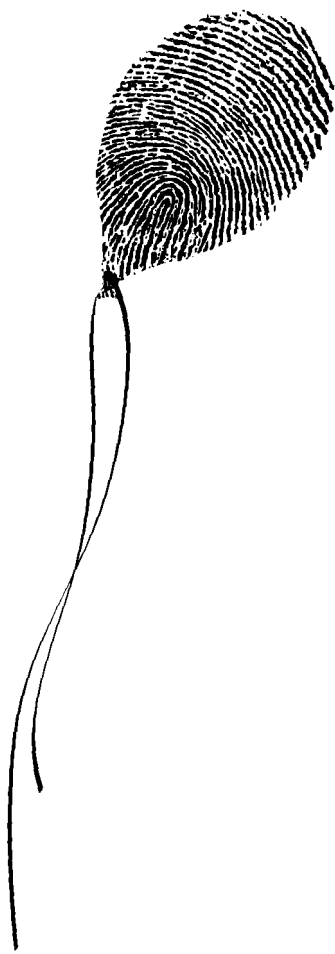

SONSÖZ YERİNE

*Cennetin olmadığını hayal et...
Cehennem de yok...
Ülkesiz bir dünya hayal et...
Öldürecek, uğruna ölecek bir şey olmadığını...
Hayal et,
İnsanların kardeşçe dünyayı paylaştığını...
Hayalperest olduğumu söyleyebilirsin
Tek ben değilim böyle düşünen
Umarım sen de katılırsın bize
Yaşanır kılarız dünyayı birlikte.*

“Hayal et” (Imagine), JOHN LENNON

33

Sıkı sıkı sarılırız kimliklerimize. Kimliğimizdir, bize kan davalarından savaşlara kadar davetiye çıkartan.

Kimliğimizdir, bizi ırkçıların, dalkavukların, oportünistlerin hedefi yapan. Kimliğimizdir, "Sen benim kim olduğumu biliyor musun?" dedirten.

Kimliğimizi bulmak yerine ondan kurtulmalı mı? Giderek totaliterleşen devletlere, hakkımızda depoladıkları bilgilerle hayatımızın her girdi çıktısından bize bir şeyler satmaya çalışan şirketlere karşı, kimliğimizi mümkün olduğu kadar değiştirerek, gizleyerek, yalan söyleyerek korumamız şart. Özgürlük, aitliklerimizden sıyrılmamızda.

Doldurduğumuz formlardan, aşklarımızdan, yolculukta karşılaştığımız yabancılara kadar kim olduğumuzu ifşa etmekle meşgulüz. Oysa ilişkilerimiz, yaptığımız işler, kim olduğumuzdan önemli olmalı... İlişkilerimizde "Kimsin?", "Kimlerdensin?" diye ne kadar az sorarsak, toplumca o denli kurtuluruz düzenin kalıplarından...

Ulusal, dinî, cinsel kimliklerimizin bizi esir almasına izin mi vereceğiz, yoksa tüm bunlardan sıyrılıp "dünya vatandaşı" olmanın kapılarını aralayabilecek miyiz? Gündüz Vassaf'tan, insanı kendisi ve yaşadığı dünya üzerine düşünmeye sevk eden, çarpıcı sorularla dolu, zihin açıcı bir kitap...

İLETİŞİM 1544
ÇAĞDAŞ TÜRKÇE
EDEBİYAT 217

ISBN-13: 978-975-05-0835-6

9 789750 508356